

Vzgoja

Revija za učitelje,
vzgojitelje in starše

junij 2023

Letnik XXV/2 ■ številka **98**
cena 6,60 eur

V žarišču: Pasti življenja

stran 19

Naš pogovor:
dr. Miroslava Cencič

stran 34

Vzgoja v času
zaslonov in
pornografije

stran 47

Pouk na prostem –
pot do kompetenc
za 21. stoletje

POSEBNA PONUDBA OTROŠKA IN MLADINSKA LITERATURA

17,50 €

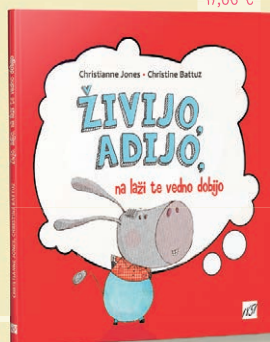
Lara kosmulja,
mala klepetulja
Christianne Jones

17,50 €

Sramežljivi Staš
in govorni nastop
Beth Bracken

17,50 €

Živijo, adijo,
na laži te vedno dobijo
Christianne Jones

17,50 €

Dobiš, kar dobiš,
pa brez trmarjenja!
Julie Gassman

ENOTNA ZNIŽANA CENA 9,50 € NA IZVOD

Ponudba velja od 1. aprila do 30. junija 2023.

Ljubljana, Nazorjeva ulica 1 • T 01 244 36 50

CELJSKA MOHORJEVA DRUŽBA
Prva slovenska založba

WWW.MOHORJEVA.ORG

Celje, Prešernova ulica 23 • T 03 490 14 20

5. mednarodna konferenca
Vzgoja za ljubezen do domovine in države

JEZIK KOT TEMELJ NARODNE IDENTITETE

sobota, 18. november 2023,
OŠ Notranjski odred Cerknica / splet

Vabljeni predavatelji: akad. Marija Stanonik, dr. Andrej Fink, dr. Kozma Ahačič.
Sodelovali bodo predavatelji iz Slovenije in tujine.

Na konferenci lahko sodelujete s svojim prispevkom.

Rok prijave za sodelovanje s prispevkom: 5. 7. 2023
Rok prijave za udeležbo: 6. 11. 2023

Informacije in prijave:
DKPS, Rožna ulica 2, 1000 Ljubljana, 01/43-83-983 (tor., čet. 9.00-12.00)
konferenca@dkps.si
www.dkps.si/izobrazevanje

Ustanovitelj in izdajatelj
Društvo katoliških pedagogov Slovenije in
Družba Jezusova

Svet revije
mag. Miran Žvanut
mag. Milan Bizant
Barbara Cergolj
Jože Mlakar
Marjan Peneš
dr. Andrej Perko
Marjeta Pisk
mag. Janez Poljanšek
Marija Šušteršič
Marija Žabjek

Odgovorni urednik
dr. Silvo Šinkovec

Uredniški odbor
Erika Ašič
dr. Janez Gabrijelčič
dr. Dejan Hozjan
dr. Jana Kalin
dr. Vanja Kiswarday
mag. Marijana Kolenko
dr. Nives Ličen
prof. Bernarda Mal
dr. Anton Meden

Naslov uredništva
Vzgoja, Rožna ulica 2, 1000 Ljubljana
01/43-83-983
urednistvo@revija-vzgoja.si
info@revija-vzgoja.si
silvo.sinkovec@rkc.si
http://www.revija-vzgoja.si

ID za DDV
SI64231160

Transakcijski račun
SI56 6100 0000 9750 496
odprt pri Delavski hranilnici d.d.

Oblikovanje in prelom
Tiskarna Oman, Kranj

Tisk
Belin

Lektoriranje
Barbara Rodošek

Revija *Vzgoja* izhaja štirikrat letno. Cena
izvoda v letu 2023 je 6,60 €. Naročnina za
naročnike v Sloveniji je 26 € (tujina 36 €).

DDV in poštnina sta vštet v ceno.

Odповed naročnine sprejemamo samo
pisno za naslednje obračunsko obdobje.
Navodila za pisanje prispevkov lahko dobite
na uredništvu ali na spletni strani.
Prispevkov ne honoriram.

Če naročniki svojega izvoda ne prejmete na
dom, prosimo, da nas o tem obvestite.
Natisnjenih 1200 izvodov.

ISSN: 1580-0482

Revijo sofinancira Javna agencija
za raziskovalno dejavnost RS.

Srečanje z zmajem

■ **Silvo Šinkovec**, D. J., dr. ped. znanosti, psiholog, defektolog in teolog, je predavatelj, terapevt, voditelj več seminarjev, šol za starše in duhovnih vaj, urednik revije *Vzgoja*, duhovni asistent DKPS in direktor *Inštituta Franca Pedička*.

Rdeča kapica je šla k babici in na poti je srečala volka. Otroci se v življenju srečajo z nevarnostmi, zato jih pravljice pripravljajo na taka srečanja. Žariščno temo tokrat posvečamo razmisleku, kako otroke v vzgojnem procesu pripravljamo na srečanje z nevarnostmi.

Tudi streljanje v šoli v Srbiji sodi v soočanje z volkom ali zmajem, z nerazumno silo, ki dela hude stvari. Mnogokrat smo že slišali o streljanju v šolah (ZDA, Evropa), to pa je ponovno pretreslo naša srca. O nasilju veliko govorimo tudi zaradi strahu. Ne čutimo se varne. Kaj pa, če se zgodi tudi nam?

Vzrokov za nasilno vedenje je veliko. Prvi tiči v čustvih. Zaradi strahu, žalosti, sramu, ljubosumnja, zavisti ali krivde čutimo veliko nelagodje, zato se pojavi jeza, ki poganja nasilne misli. Če ne znamo brati svojih čustev ali jih sploh ne čutimo, ostanemo brez potrebnih informacij za ustrezno ukrepanje. Hitro lahko zdrsnemo v nenadzorovano agresivno vedenje.

Drugi vzrok: otroci se učijo agresivnega vedenja od odraslih. Posnemajo starše, druge odrasle, sošolce, like v filmih in medijih. Sodobni otroci pa se pogosto 'urijo' v nasilnem vedenju v videoigrah. Kolikokrat so tam že streljali ali kako drugače ubijali! To je alarmantno.

Tretji vzrok: spolno ranjena oseba nosi v sebi veliko jeze. Alenka Puhar je pokazala, da je družba, ki nima jasno urejenih meja glede incesta, mnogo bolj nasilna. Ko je ranjen najbolj nežen del osebnosti, to najbolj boli, zato je obrambni mehanizem jasen: braniti se, maščevati se. Ko je napaden človekov ponos, se sproži jeza in posledično agresivno vedenje. Mladi so danes zelo ranjeni v spolnosti, torej tudi v svojem dostojanstvu.

Četrti vzrok: človeška narava. Otroci postanejo nasilni do vrstnikov, če jim vzamejo igračo ali kaj drugega. Pomembno je znati počakati in ne takoj zadovoljiti svojih potreb. Otroci so agresivni do staršev in drugih avtoritet. Kdor se ne nauči postati gospodar svojih impulzov

(pohlepa, posesivnosti, razkazovanja, spolnosti ipd.), težko kroti agresivno vedenje.

Kaj bomo storili za preprečevanje nasilnega vedenja? Na ravni prava imamo mnogo regulacij, pomembno pa je, da jih uporabljamo v pravem trenutku in za prave ljudi, v pravih okoliščinah. Če pravna država deluje smiselno, se ustvarjata zaupanje in občutek varnosti, sicer pa nezaupanje, strah in agresivnost.

Slovenske osnovne šole imajo vzgojni načrt. Vzgojati pomeni spremljati osebni razvoj posameznika. To pomeni poznati učenca in njegove zadrege ter mu pomagati rasti v harmonično osebnost. To vključuje: (1) oblikovanje 'občutka lastne vrednosti', saj iz samospoštovanja rastejo odnosi z drugimi; (2) čustveno pismenost, da znajo brati sporočila svojih čustev in jih smiselno upoštevati; (3) etično vzgojo, kar pomeni poznavanje in ponotranjenje temeljnih vrednot kot življenjskih smernic in oblikovanje značaja; (4) pomoč učencem, ki so že razvili agresivno vedenje, da pridobijo drugačne vzorce reševanja konfliktov. Otrok in mladostnik se mora soočiti s svojo agresivno težnjo in se učiti, kako kanalizirati svojo agresivno energijo. Učenci se morajo učiti sprejeti odgovornost za svoje vedenje, zato imajo nekatere šole kodeks vedenja za učence, pa tudi za učitelje in starše. Brez krepostnega značaja ni nenasilne družbe.

Duhovna raven: srečanje s svetim. Kdor oblikuje čut za sveto, pridobi notranjo moč za obvladovanje svojega nerazumnega vedenja. Kajti kjer je svetost, se mora zlo umakniti. Včasih so za otroke molili, danes je molitve zelo malo. V vseh tradicijah. Tudi pomoč od zgoraj je potrebna, da ukrotimo nasilnega zmaja v sebi.

Moj predlog je, da skrbimo za celostni razvoj osebnosti, kar vključuje čustveno pismenost, razvoj samospoštovanja, etično in duhovno vzgojo. Učenci morajo odkriti, da je lepo biti človek. Odličan okvir za te dejavnosti je vzgojni načrt.

6

Družabna omrežja

... Raziskave namreč kažejo, da naši možgani lahko predelujejo le eno do dve misli naenkrat. Digitalna tehnologija pa nas navaja na hitro preklapljanje in tako nismo več vajeni globoke dolgotrajne pozornosti na eno stvar. Posledično trpijo odnosi, ustvarjalno delo in iskanje smisla življenja, saj živimo zgolj površinsko. ...

13

Vzpon ali zaton slovenske medicinske etike

... Pri teoriji spola ne gre le za modno muho; gre za načrtno, sto let staro ideologijo, ki izvira iz Gramscijeve zamisli, da je treba poseči v narodno, domovinsko, jezikovno, družinsko in spolno identiteto in s tem osamiti in oslabiliti človeka, saj je le tako mogoče z lahkoto manipulirati z njim. ...

16

Obravnava otrok in mladostnikov s spolno disforijo

... Eksperimentalna zdravljenja je vedno treba opravljati v skladu z etičnimi načeli raziskav, po predhodni presoji etičnih komisij. Interes družbe (ali celo ideologije) ne more pri obravnavi posameznika nikoli prevladati nad dobrobitjo posameznika. Predvsem pa moramo v medicini, skladno s tem, kar nam je že davno naročil Hipokrat, najprej ne škodovati. ...

25

Pedagog – steber v medkulturni vzgoji in izobraževanju

... Menim, da je premagovanje stereotipov in predsodkov dolgotrajen proces, v katerega posameznik vlaga sam. Pozoren mora biti na dražljaje iz okolja, ki povzročajo predsodke ali stereotipe. Ko jih ozavestimo in priznamo, smo na dobri poti ter v nadaljevanju premagovanje rešujemo s pogovorom, usposabljanjem, izobraževanjem. ...

45

Ohranjanje čebelarstva za našo prihodnost

... Zavedanje, da ima spodbujanje ohranjanja kulturne dediščine v šolskem prostoru velik pomen, prinaša mnogo pozitivnih izkušenj tako med učence kot učitelje. Spodbujanje čebelarjenja zagotovo krepi zgodovinsko in družbeno zavest o pomenu te dejavnosti, saj ljudje danes vse bolj cenimo domače in naravne proizvode ...

Uvodnik

3 *Silvo Šinkovec*: Srečanje z zmajem

V žarišču: Pasti življenja

5 *Gregor Pečan*: Odraščanje v informacijski dobi

6 *Mojca Tomažič*: Družabna omrežja

9 *Robert Tekavec*: Spolne zlorabe otrok preko interneta

11 *Anja Smolič Žnidarko*: Vloga vrstniške pomoči pri preseganju pasti sodobne družbe

13 *Alenka Höfferle Felc*: Vzpon ali zaton slovenske medicinske etike

16 *Urh Grošelj*: Obravnava otrok in mladostnikov s spolno disforijo

18 *Saša Slavkovič*: Srčna pot

Naš pogovor

19 *Marta Premrl*: dr. Miroslava Cencič: Moje glavno poslanstvo in sreča je družina

Biti vzgojitelj

23 *Monika Deželak Trojar*: Jezuitski kolegij in začetki visokošolskega študija v Ljubljani

25 *Ksenja Zupančič*: Pedagog – steber v medkulturni vzgoji in izobraževanju

Vzgojni načrt

28 *Dejan Hozjan, Larisa Rebeka Opeka, Janja Glušič*: Vzgojni načrt potrebuje okvir – pedagoški koncept

30 *Dejan Hozjan, Tjaša Udovč, Eli Čigon*: Model razvijanja vzgojnega koncepta v osnovnih šolah

32 *Mateja Rednak Gradišek*: Poučevanje etike v osnovni šoli

Starši

34 *Benjamin Tomažič*: Vzgoja v času zaslonov in pornografije

36 *Lidija Golc*: Voščilnica

Področja vzgoje

37 *Branka Borjanič*: Zrcalni nevroni in učenje

39 *Milček Komelj*: Negotova zaščita pred pastmi življenja

41 *Petra Žnidar Kozole*: Downov sindrom

Duhovni izzivi

43 *Jože Ramovš*: Duhovnost se začne, ko dosežem drugega

44 *Matevž Vidmar*: Prizadevajmo si za vzgojo

Izkušnje

45 *Anja Tekavčič*: Ohranjanje čebelarstva za našo prihodnost

47 *Matej Cepin*: Pouk na prostem – pot do kompetenc za 21. stoletje

49 **Bralni namig**

50 **Iz življenja DKPS**

52 **Napovedni koledar**

53 **Summary**

54 **Nova spoznanja**

Odraščanje v informacijski dobi

■ **Gregor Pečan** je ravnatelj OŠ Janka Modra, Dol pri Ljubljani in predsednik Zveze ravnateljev in pomočnikov ravnateljev osnovnih in glasbenih šol Slovenije.

Že leta razmišljam o odraščanju v današnjem svetu, ki je povezano s pastmi, s katerimi se srečujejo mladi in njihovi starši. Pravzaprav se vsi sprašujemo, ali je današnja mladež res tako drugačna, kot je bila nekoč. Ali je treba vsakih nekaj let generaciji nadeti novo ime in jo s socioloških, pedagoških in psiholoških vidikov obravnavati z drugačnimi metodami?

Svet se je v času enega življenja popolnoma spremenil

Kaže, da je res tako. Seveda se je treba zavedati, da so omenjena znanstvena področja vse prej kot eksaktna, tako da obravnava z le malenkost drugačnim pristopom lahko pri raziskavi istega fenomena prinese precej ali tudi bistveno drugačne rezultate.

Kakorkoli že: za vsako novorojeno generacijo je svet nov in neznan; vanj se podaja pripravljena na soočenje z vsem, kar jo čaka – boljše ali slabše. Predstavljajmo si primer osebe, rojene v začetku dvajsetega stoletja, okoli leta 1910. Predpostavimo še, da je imela dolgo življenje, skoraj do preloma tisočletja. Svet se je v času enega samega življenja v resnici popolnoma spremenil: na začetku njenega življenja praktično še ni bilo avtomobila, človek je komaj začel preizkušati možnost motornega letenja, telefon je bil sicer znan že približno 30 let, vendar je bila to še vedno 'novotarija', ki so jo uporabljali le pomembneži, televizija pa se je pojavila šele ob koncu najstniške dobe. Ob koncu življenja dotične osebe pa je bila v orbiti nad Zemljo mreža satelitov, preko katerih je mogoče komunicirati s katerikoli točko na zemeljski obli, prevladujejo ploski televizijski zasloni, v 80. letih pa se je pojavil internet, revolucionarno odkritje, ki je povsem v temeljih spremenilo naše življenje. Računalnik, ki je pred približno 40 leti skrbel za polet vesoljskega čolnika

(space shuttla), pa je bil z današnje perspektive res izredno preprost in ga danes po zmogljivostih za več stokrat prekaša procesor v solidni igralni konzoli.

Življenje in predvsem komunikacijske zmožnosti so se v nekaj generacijah popolnoma spremenili. Pred 50, 60 leti niso imele vse družine telefona ali avtomobila, danes ni nobena redkost, da imajo v nekaterih družinah vsi družinski člani svoje avtomobile, s svojimi pametnimi mobilnimi napravami (to v resnici že dolgo niso več 'telefoni') pa se lahko večino časa povezujejo skorajda s celim svetom.

Življenje je podrejeno storilnosti

Posledice so številne. Veliko jih lahko označimo za dobre, prav tako pa veliko za ne tako dobre ali celo za slabe. Življenje je postalo neprimerljivo hitrejšo, vse je podrejeno storilnosti, človek mora biti nenehno dosegljiv. To je lahko ocenjeno kot dobro za lastnike podjetij, pa tudi za poklice, kjer se je treba včasih hitro odzvati, kjer so od hitrosti lahko odvisna človeška življenja. Po drugi strani pa je lahko ta nenehna dosegljivost zelo veliko breme za posameznika in velikanska ovira ali vsaj motnja v odnosih v družini, ostalih življenjskih okoliščinah in dejavnostih.

Prav tu je mogoče iskati in tudi najti najbolj nevarne pasti za razvoj in odraščanje današnjih generacij otrok in mladine. Zapovedani storilnost in učinkovitost, ki smo jima prepuščeni na milost in nemi-

lost oziroma na kateri smo obsojeni, imata velikanske posledice v naših življenjih. Iz služb prihajamo pozno, s pregretimi čutili zaradi hitrosti dogajanja, množice opravil in delovnih nalog, ki si sledijo izjemno hitro in se pogosto prekrivajo, in ne nazadnje zaradi dolgotrajnega strmenja v zaslonke naprave, ki nam služijo kot orodje pri delu. Da smo lahko odšli iz službe uro 'prej' (preden smo opravili vse naloge z dnevne liste), smo si za 'urico' dela prinesli še domov ... Podoben opis v marsikateri družini velja za oba starša. Koliko energije potem še ostane za kakovostno preživljanje časa z otroki? In ... jim prižgemo TV, računalnik ali pa jim potisnemo v roke tablico ali pametni telefon. Pravzaprav imajo danes številni otroci že pred desetim rojstnim dnevom svoj pametni telefon. Kolikor toliko odgovorni starši namestijo neko obliko starševske zaščite ali nadzora, ki pa ponavadi nista posebej učinkovita in se ju v ta informacijski svet rojeni otroci zelo kmalu naučijo izklopiti ali zaobiti. Tako lahko dostopajo do raznovrstnih informacij veliko prej, kot so sposobni ustrezno selekcionirati primernost, preden so zmožni presojeti o resničnosti najdenega, o verodostojnosti vira. Ne zavedajo se nevarnosti, ki nanje preži-

Foto: Marko Hrovat

jo na spletu. Bolj žalostno je, da se tega ne zavedajo niti starši, ki so sicer o tem nekaj slišali, ampak ... Tako hudo pač že ne more biti, saj so tudi sami nenehno na spletu. Zanimivo je, da se je za različne vrste spletnih 'trolov' že uveljavil naziv 'plenilci', kar v svojih izprijenih hotenjih tudi so. Starši, ki jim na kraj pameti ne bi padlo, da bi vrgli svoje otroke v reko, polno krokodilov, torej plenilcev, jih po drugi strani brez pomislekov 'vržejo' med spletne krokodile, ne da bi se zavedali, kaj vse lahko sledi.

Odvisnost od nekemičnih sredstev

Za dandanašnjo mladino je naslednja nevarnost oz. past odraščanja nekemična zasvojenost, na primer odvisnost od za-

slonskih medijev. Strokovnjaki že kar nekaj časa poudarjajo, da gre pri tem za eno od najhujših oblik odvisnosti z izjemno močnim odtegnitvenim sindromom, ki lahko privede do najbolj nasilnih dejanj med družinskimi člani. Če pri odvisnosti od kemičnih substanc lahko omilijo posledice odtegnitve z nekaterimi drugimi kemičnimi sredstvi, ki naj ne bi imela zasvojljivih posledic, te možnosti pri 'zaslonski' odvisnosti ni. To je izjemno velika nevarnost, ki se je odrasli začnejo zavedati šele, ko je že izjemno pozno, pogosto prepozno. Ali pa so tudi sami že tako zasvojeni, da prav tako potrebujejo pomoč pri odvajanju.

Povprečen čas, ki ga najstniki preživljajo pred pametnimi napravami, je v Nemčiji že pred nekaj leti dosegel in presegel sedem ur. Dnevno! V Sloveniji naj stvar še

ne bi bila tako kritična, vendar celostne raziskave ni opravil še nihče, zagotovo pa gremo zelo hitro po tej poti.

Družinsko življenje je v krizi

Če strnem: družinsko življenje je zlasti v razvitih državah v hudi krizi. Čas, ki ga lahko starši preživijo z otroki, je vse krajši, starši pa prihajajo iz službe utrujeni in pogosto doma še delajo, tako da je kakovostno skupno preživljanje časa le še oddaljen spomin, vse pogostejše pa je 'kupovanje' miru pred otroki, tako da jim kupijo in potisnejo v roke pametno napravo. Edino, kar je pri tem v resnici 'pametnega', je morda naprava. Samo dejanje pa je z vzgojnega stališča, s stališča zdravih družinskih odnosov in zdravega odraščanja izjemno ne-pametno in dolgoročno tudi nevarno. ◀

Družabna omrežja

Stik ali zapravljanje časa

■ **Mojca Tomažič**, prof. nemščine in slovenščine, geštalt pedagoginja, je učiteljica slovenščine na OŠ Vide Pregarc, soustanoviteljica Inštituta Integrum, predavateljica in vodja delavnic.

Družabna/družbena/socialna omrežja – različno pojmovanje, a vsem je skupno, da delujejo po drugačnih načelih trženja, kot smo jih bili vajeni pred desetletji. Na njih je valuta naš čas in naši podatki, ki se prodaja večinoma oglaševalcem. Njihovi prednosti sta povezovanje ljudi in širjenje informacij, posledic uporabe pa je ob neustreznem ravnanju (pre)več. Ob tem najbolj trpijo otroci in mladostniki, ki se izoblikujejo svojo identiteto, ter naši odnosi.

Družabna/družbena/socialna omrežja

Ste navezali stik s prijateljem/-ico iz osnovne šole? Ali pa ste povezani s sorodnikom, ki se je preselil daleč stran? Izdelujete čudovite izdelke in iščete potencialne kupce? Ste s sodelavci hitro razrešili kakšno poslovno težavo v skupnem klepetu? Družabna omrežja so odlična

možnost za vse to: hitro lahko vzpostavimo stik, informacije pa lahko pretočno zaokrožijo po celem svetu.

Družabna omrežja, ki jih je po raziskavah podjetja *Kepios* januarja 2023 uporabljalo 4,76 milijarde ljudi na svetu (59,4 % celotne populacije), razumemo kot socialno mrežo, ki povezuje posameznike s skupnimi interesi.

Virtualni ali resnični prijatelj

Posameznikova socialna mreža v resničnem svetu je po raziskavah (Tonioni, 2013: 17) omejena na približno 150 ljudi, ki jih lahko poznamo in sledimo njihovim pomembnim čustvenim dogodkom, medtem ko se na internetu mreža nenehno dopolnjuje in spreminja ter krepko presega število 150.

V času najstništva je ena največjih potreb druženje z vrstniki. Prijateljstva pripomorejo, da si mladostnik izgradi lastno identiteto, razvija socialne veščine in svoje talente, postaja vedno bolj mentalno neodvisen, izraža svoja mnenja in jih tudi na novo oblikuje. Najstnik želi biti slišan, opažen, pomemben in želi pripadati.

Socialna omrežja odgovarjajo na tovrstne potrebe otrok in mladostnikov, saj omogočajo povezovanje z že poznanimi prijatelji in preprosto ustvarjanje novih prijateljstev – prijatelje prijateljev – ali pa nam predlagajo povezave s skupinami s podobnimi interesi.

Med mladimi je bolj ključno vprašanje, koliko imajo virtualnih prijateljev, kot pa vprašanje, kakšni so ti odnosi. Simon Sinek, motivacijski

govornik in pisec knjig o vodenju, pravi, da bi morali v tem obdobju, ko so vrstniki tako zelo pomembni, iskati take prijatelje, na katere bi se lahko zanesli. »Vzpostavitev kulture, ki temelji na zaupanju, zahteva veliko dela. Začne se z vzpostavljanjem prostora, v katerem se ljudje čutijo varne in kjer jim je udobno biti to, kar so.« (Sinek, 2020: 137)

Na tem mestu se vprašamo, ali je virtualno prijateljstvo podaljšek globljega, varnega, zanesljivega prijateljstva v resničnosti. Družabna omrežja so namreč smiselna, ko služijo stvarnosti, skrb vzbujajoče pa je, ko nadomestijo stvarnost.

Zmenek v živo ali za zaslonom

Globlje odnose vidim kot ključne za srečno in izpolnjujoče življenje. Taki odnosi premorejo zaupanje, zvestobo, podarjanje, preživljanje skupnega časa, potrpežljivost, prilagajanje, podelitev stisk, ki drug drugemu lajšajo vsakdan in stres, težave, navzkrižje mnenj, reševanje konfliktov ...

Vsa ta dinamika globljih odnosov

se začne v primarni družini, v otroštvu in mladostništvu pa se odpre navzven v prijateljstvih. Za gradnjo kakovostnih odnosov je tako kot pri dosežkih vrhunskih športnikov potreben 'training'. Izkušnje dobrih odnosov, občutek ljubljenosti, učenje razreševanja konfliktov – vse to otrok pridobiva znotraj odnosov, ki terjajo varen prostor in čas, potrpežljivost in zaznavanje drug drugega.

»Naši možgani so se namreč razvili v času, ko je komunikacija potekala samo v živo, iz oči v oči, [...] saj od možganov zahtevajo, da predelajo velike količine informacij,

[...] kot so govorica telesa, izraz na obrazu in ton glasu.« (Newport, 2022: 135) Osebni stik nam pomaga razvijati čustveno inteligenco. Če ni prisotnosti 'v živo', smo ljudje lažje tarče manipulacije.

Nebesedni spremljevalci govora ohranjajo našo komunikacijo živo, učijo pa nas tudi empatičnih odnosov. Raba emotikonov v virtualnem svetu ne more nadomestiti celostne govorice telesa, ki jo sicer zaznavamo ob srečanju 'v živo'. V sporočilih lahko pušča le slutnjo čutenja. Sposobnost, da si zremo iz oči v oči, da poslušamo brez prekinjanja, zdržimo v istem prostoru, smo pozorni na sogovornikova čustva, ton, odtenek glasu. V sočutnem odnosu se trudimo pogledati na dejstva s sogovornikove perspektive in ga poskušamo razumeti s postavljanjem podvprašanj, potrjevanjem njegovih misli in čustev ter se na koncu tudi odzvati, če si to sogovorec želi. Vse to zahteva stoodstotno prisotnost.

Če otrok oz. mladostnik nima možnosti treninga sočutnih odnosov v resničnosti, ampak jih trenira v medmrežju, postaja vedno bolj otopel. Kadar se sooči s stisko, se zateče k napravam, ne pa k osebam. Tako za otroka res ni več težavne komunikacije, ki bi omogočala osebno rast,

»Verjamem, da se v odprtih odnosih nahaja rešitev za vse težave naše družbe.«
(Albert Einstein)

Foto: Rebeka Hozjan

a se srečuje z nezmožnostjo komunikacije. Težava niso družabna omrežja sama po sebi, temveč njihova prekomerna uporaba, saj tako postanejo nadomestek resničnosti.

Preslaba ali (lažna) predobra samopodoba

Sodobni mladostnik se pogosto podaja na virtualno pot spoznavanja samega sebe. Svojo samopodobo gradi in utrjuje ter prilagaja glede na dogajanje na medmrežju celega sveta. Spremlja mnogo zgodb, vendar – ali res živi svojo zgodbo, je to res njegovo poslanstvo?

Najstnikov svet je že sam po sebi napolnjen z iskanjem, veliko spremembami in izzivi. Ob uporabi družabnih omrežij, ko dobimo sporočilo, vsehček, odziv, ali pa ob neskončnem drsenju po zaslonu se sprošča hormon dopamin, hormon ugodja, ki v nas vzbuja dobro voljo, veselje, dejavno življenje, živahnost. Imamo občutek, da nas nekdo opazi, počutimo se pomembne in pripadne. V mladostništvu je dopamin še pomembnejši kot v odrasli dobi. Če uporaba družabnih omrežij postane za mladostnika izhod, ko doživlja stresno obdobje najstništva, in mu pomaga pri soočanju s stresom ter tesnobo, se to utrdi v njegovih možganih do konca življenja. Tako mnogi ne vedo, kako vzpostaviti globlje in smiselne odnose. Zanje so prijatelji za zabavo, igranje igrice, ne pa nekdo, na katerega bi se lahko zanesli. Zavedajo se, da drugega lahko kadarkoli 'odznačijo' kot prijatelja ali 'vržejo' iz skupine.

Na socialnih omrežjih ob pregledovanju drugih profilov hitro dobimo občutek, kako gre 'vsem' odlično, fotografije razkrivajo popoln izgled, ljudje se podajajo na sanjska potovanja in izlete, dosega jo vrhunske rezultate ... Naš preprosti vsakdanjik, ki je sicer zadovoljiv in osrečujoč, se hitro razblini v 'ne dovolj dobrega'. »Kritiki poudarjajo tudi učinke družbenih omrežij, da nam lahko dajejo občutek, da smo izločeni ali ne dovolj dobri, da podžigajo izčrpavajočo jezo, da netijo naše najslabše plemenske nagnone in da morda celo razgrajujejo sam demokratični proces.« (Newport, 2022: 136–137)

Otroci, še posebej pa najstniki stremijo za idoli. Zglede lahko najdejo v primarni in razširjeni družini, največkrat pa med slavnimi osebami, športniki in glasbeniki. Dandanes pa slavo žanjejo influencerji ali vplivneži, ki so mnogokrat tarča marketinških potez, saj so 'uporabni' za promocijo izdelkov.

Pomanjkanje pozornosti

Johann Hari v svoji knjigi *Ukradena pozornost* (2023) ugotavlja, zakaj je naš fokus tako kratkotrajen. V Združenih državah Amerike v povprečju traja usmerjena pozornost na posamezno nalogo pri najstnikih 65 sekund, pri pisarniških uslužbencih pa tri minute. Raziskave kažejo, da je v zadnjem času zelo zmanjšana naša zmožnost pozornosti in globokega razmišljanja zaradi hitrega preskakovanja misli, ki ga zahteva uporaba digitalne tehnologije. Pri mladih je to še bolj opazno, saj se možgani še niso do konca mielinizirali. Beganje misli bi lahko povezali z željo po večopravilnosti. Raziskave namreč kažejo, da naši možgani lahko predelujejo le eno do dve misli naenkrat. Digitalna tehnologija pa nas navaja na hitro preklapljanje in tako nismo več vajeni globoke dolgotrajne pozornosti na eno stvar. Posledično trpijo odnosi, ustvarjalno delo in iskanje smisla življenja, saj živimo zgolj površinsko.

Kaj lahko storimo?

Otroško srce, a tudi odrasli nismo izvzeti, je preveč ranljivo, da bi lahko filtriralo vse informacije. Kako lahko pomagamo otroku in samim sebi?

Pogovor: Kot starši, pedagogi ali vzgojitelji poskusimo iti v korak z njimi in vzpostavimo dialog z otrokom o njegovi uporabi družbenih omrežij: katera uporablja, kaj z njimi počne, s kom je v stiku, katere podatke/slike o sebi razkriva ... Otroku naj sam razloži, kako uporablja aplikacije. Prepričajmo se, da zna varno uporabljati aplikacije, blokirati osebo, prijaviti lažni profil ...

Filtri: Če se odločimo za filtre, jih nastavimo na vseh napravah, tudi svojih, in tedensko v pogovorih z mladostniki preverjamo njihovo smiselnost.

Odobrene aplikacije: Sami in skupaj z otroki premislimo, katere aplikacije nam resnično služijo in katere nam jemljejo čas. Otroci naj uporabljajo tiste aplikacije, ki jih tudi mi odobrimo.

Čas: Ponoči ne uporabljajmo naprav. Čas na zaslonih omejimo, pri čemer nam lahko pomagata alarm ali odštevalnik časa, ki si ga vnaprej nastavimo. Pogovorimo se, kolikokrat tedensko bo otrok uporabljal naprave in koliko časa. Pred njihovo rabo naj otrok starše vedno vpraša za dovoljenje.

Prostor: Naprave naj imajo v hiši določeno mesto, kamor jih pospravljamo. Če imamo možnost, lahko za njihovo rabo določimo kotiček v stanovanju. Otroku naj jih ne uporablja sam v zaprtem prostoru, npr. v sobi, kopalnici, na stranišču.

Aktivnost pred uporabo: Preden posežejo po zaslonih, naj določeno količino časa preživijo na svežem zraku ali tako, da so telesno aktivni.

Osebni dnevnik: Za stik s seboj, ki ga zaradi rabe družbenih omrežij izgubljam, lahko pišemo osebni dnevnik.

'Post it' listek: Pred uporabo naprave si naredimo načrt, kaj bomo opravili v času pred zaslonom. Listek si prilepimo zraven naprave. Sproti obkljukamo narejeno.

Medgeneracijsko druženje: Družabna omrežja spodbujajo druženje istih generacij, zato je stik z različnimi generacijami v razširjeni družini izjemno pomembno.

Vaja za osredotočanje: zbrano poslušanje, barvanje, počasno gibanje, miselne naloge za razmišljanje idr.

Danes se uporabi družabnih omrežij ne moremo v celoti izogniti, pomembno pa je, da določeno količino časa in energije namenimo temu, kako jih bomo uporabljali mi in kako otroci, da bo njihova uporaba res predvsem koristila in ne škodovala našim življenjem. ◀

Viri in literatura

- Hari, Johann (2023): *Ukradena pozornost: zakaj se ne moremo zbrati – in kako si znova pridobimo zmožnost poglobljene razmišljanja*. Brežice: Primus.
- Newport, Cal (2022): *Digitalni minimalizem: kako živeti bolje z manj tehnologije*. Brezovica pri Ljubljani: Zavod Iskreni, zavod za kulturo življenja.
- Sinek, Simon (2020): *Neskončna igra*. Ljubljana: Smart Com.
- Tonioni, Federico (2013): *Ko internet postane droga: kaj morajo starši vedeti*. Nova Gorica: Zdravstveni dom Nova Gorica.

Spolne zlorabe otrok preko interneta

Realnost tehnologije

Robert Tekavec je vodja Oddelka za mladostniško kriminaliteto na Upravi kriminalistične policije pri Generalni policijski upravi, dolgoletni preiskovalec kaznivih dejanj na škodo otrok ter predavatelj in vodja usposabljanj na področju policijskega dela, usmerjenega v preiskovanje kaznivih dejanj na škodo otrok.

Tehnologija in z njo povezane pametne naprave, internet in aplikacije, ki dostopajo do virtualnega sveta, so spremenili vsakodnevna opravila in vedenje ljudi. Tehnologijo sicer povezujemo s pozitivnim napredkom, ki med drugim omogoča ekonomsko rast, konkurenčnost, zabavo in tudi učenje, ki si ga brez tehnologije težko predstavljamo. Prav hiter razvoj tehnologije pa nam ni omogočil popolne in pravočasne prilagoditve. Prilagoditve, ki je pomembna predvsem pri vzgoji otrok o tem, kako naj pametne naprave varno in odgovorno uporabljajo, koliko časa dnevno je primerno, da gledajo v ekran, do katerih vsebin dostopajo in kdaj v njihovem otroštvu je varno in zdravo, da jih začnejo uporabljati oz. da jih celo dobijo v osebno last. Torej zelo zahtevna naloga predvsem staršev, ki sami tega niso bili deležni oziroma priučeni.

Namen članka je predvsem opozoriti na nevarnosti in pasti, ki jih prinaša internet. Teh je veliko in v različnih oblikah, osredotočili pa se bomo na spolne zlorabe otrok, ker ta dejanja na otrocih in mladih puščajo hude ali celo trajne posledice in ker so spolne zlorabe otrok v virtualnem okolju pogosto povezane s tistimi, ki so storjene v fizičnem, torej resničnem svetu.

Spolne zlorabe otrok

Internet je preplavljen z vsebinami, ki prikazujejo nasilje in pornografijo in ki so za razvoj otrok škodljive. Še toliko bolj, ker se z njimi lahko sooči otrok sam, zato ne bo vedel, kako se odzvati, ne bo znal predelati videne vsebine in bo ta nanj vplivala ter pustila posledice, lahko tudi trajne. Že sam ogled pornografskih in seksualnih vsebin namreč pomeni spolno zlorabo otroka prav zaradi posledic.

Po svetovnem spletu kroži na milijone fotografij in videoposnetkov, na katerih so otroci goli ali spolno zlorabljeni. Gradiva prikazujejo prave otroke, ki so v fizičnem okolju spolno zlorabljeni, njihova zloraba

pa se nadaljuje z deljenjem in izmenjavo teh posnetkov med storilci zlorab otrok zaradi potešitve spolne potrebe, pa tudi zaradi zaslužka.

S povpraševanjem (iskanjem teh gradiv) se poveča tudi povpraševanje po ponudbi tega gradiva, kar posledično pomeni več spolno zlorabljenih otrok. Storilci se povezujejo z enako mislečimi, si preko spleta izmenjujejo tovrstno gradivo, se spodbujajo k izdelavi novih posnetkov in si izmenjujejo nasvete in trike za pridobivanje žrtev in prikrivanje svojih dejanj. Na žalost to večkrat pomeni, da storilci za izdelavo takega gradiva spolno zlorabljujejo tudi lastne otroke. Ti storilci so najbolj uveljavljeni v njihovem svetu, saj proizvajajo novo, še nevideno gradivo. Ko se spolna zloraba posname in razširja preko spleta, pa je škoda še večja, saj morajo žrtve živeti v zavedanju, da jih bodo fotografije in posnetki najhujših trenutkov njihovega življenja spremljali celo življenje in so na ogled praktično vsem.

Tako imenovani spletni predatorji na otroke prežijo v različnih spletnih klepetalnicah, družbenih omrežjih, računalni-

ških igrinah ter forumih. Vse več otrok pri vedno nižji starosti kar precej časa dnevno nameni brskanju po spletu, kar povečuje njihovo izpostavljenost nevarnostim in zlorabam preko spleta. Otroci so lahek plen storilcev, ki manipulirajo z njimi, igrajo igro pridobivanja zaupanja in ohranjanja skrivnosti. Od otrok pridobivajo posnetke, na katerih so goli, ali še huje, s posnetki jih izsiljujejo, tudi z namenom, da bi privolili v srečanje v fizičnem okolju, vse z namenom spolne zlorabe.

Ne smemo pa zanemariti tudi spletnih spolnih zlorab, pri katerih so storilci teh kaznivih dejanj sovrstniki, ki zaradi pomanjkanja osebne odgovornosti delijo fotografije golih vrstnikov in jim s tem med znanci, sošolci in prijatelji povzročijo trpljenje in hude posledice. Pogosto si namreč vrstnika, ki sta v intimnem razmerju, med seboj pošljeta fotografijo, na kateri sta gola ali pomanjkljivo oblečena. Nato eden od njiju fotografijo ali posnetek pokaže ali celo pošlje naprej.

Vse več je prijav, pri katerih kriminalisti s preiskavo ugotovijo, da se otroci, stari pet let in več, posnamejo goli in tak posnetek objavijo na družbenih omrežjih. V teh primerih gre predvsem za otroke, ki imajo pametne naprave v svoji lasti in neomejen ter nenadzorovan dostop do interneta in družbenih omrežij. Na svojih pametnih napravah tako dostopajo do vseh mogočih vsebin. Ker si sami zaradi prenizke starosti ne morejo ustvariti uporabniškega računa na družbenih omrežjih, uporabljajo račune staršev ali pa jim starši ustvarijo račun zato, da bi otrokom omogočili dostop do on-line iger. Preko teh računov se otroci pogosto sami goli posnamejo in vede ali nevede objavijo tak posnetek.

Storilci spolnih zlorab otrok in njihovo delovanje

Pogosto slišimo mit, da je nekdo, ki zlorablja otroke, moški v zrelih letih, samski, ki živi z mamo. Prav nasprotno, osumljenci spolnih zlorab otrok so stari, mladi, postavni, zanemarjeni, poročeni, samski, z otroki, brez njih, inteligentni in tisti malo manj. So moškega, redkeje ženskega spola. Pedofilov in vseh tistih, ki zlorablja otroke, na ulici ni mogoče prepoznati. Zunanost jih ne razkrije, prav tako ne njihovo vedenje, saj so pri svojem početju zelo previdni. Včasih nas kar preseneti, da je osumljeni sicer nekdo, ki je zelo uveljavljen v svoji okolici.

Žrtve lahko najdejo na ulici ali na svetovnem spletu. Preživijo na spletnih straneh, družbenih omrežjih, klepetalnicah, online igrah, tam, kjer se zadržujejo otroci in najstniki. Moramo reči, da so na internetu lahko ranljivi vsi otroci. V večji nevarnosti so seveda tisti najmlajši, tisti, ki niso večji uporabe svetovnega spleta in se ne zavedajo nevarnosti, tisti, ki so na internetu dalj časa in ki imajo nenadzorovan in neomejen dostop do njega, torej so brez starševske kontrole.

Potek kriminalistične preiskave

Preiskava spolne zlorabe otroka navadno poteka po prijavi oškodovanca ali njegovega zakonitega zastopnika, drugega, ki je zlorabo zaznal, ali po prijavi ponudnika informacijske tehnologije in tudi na podlagi lastne zaznave policije, ko pri eni preiskavi naletimo na več osumljencev ali žrtev.

Slovenska policija večino prijav prejme s strani tujih ponudnikov informacijske tehnologije: lastnikov elektronskih pošt, družbenih omrežij, platform ... Ta podjetja imajo veliko vlogo pri odkrivanju spolnih zlorab otrok, predvsem pri zaznavanju razširjanja takega gradiva. Slednji namreč zaznajo razširjanje takega gradiva na svojih omrežjih, to prijavijo ameriškega Nacionalnemu centru za pogrešane in zlorabljene otroke, le-ta pa pošlje prijavo policiji. Slovenska policija te prijave prejema preko Europola, ki je zelo pomemben partner v boju proti spolnemu izkoriščanju otrok.

Foto: BS

Kriminalisti oz. policisti nato ugotovijo identiteto osumljenca, še bolj pomembno pa je, da ugotovijo identiteto otroka, ki je žrtev spolne zlorabe in ga je treba čim prej rešiti.

Če spolno zlorabo otroka preko interneta zazna starš ali kdo, ki je otroku blizu, naj o tem takoj obvesti policijo. To je pomembno predvsem zato, da bodo lahko policisti zavarovali dokaze, da bodo storilca našli, predvsem pa, da pomagajo omejiti razširjanje intimne fotografije, če jo je otrok že poslal.

Pomen preventivnega delovanja

Poudariti je treba pomen preventivnega delovanja. Pozivamo predvsem starše, da nadzorujejo svoje otroke pri uporabi interneta in jih opremijo z znanjem, ki jim bo pomagalo, da se z zlorabo nikoli ne soočijo: ne kot žrtve in ne kot storilci.

Poleg staršev so za preventivo pred raznimi spolnimi in drugimi spletnimi zlorabami ključnega pomena tudi učitelji, vzgojitelji in ostali pedagoški delavci, ki so največ v stiku z otroki in mladostniki in jim otroci zaupajo. Predvsem pa moramo vsi odrasli otrokom dati vedeti, da smo jim vedno na voljo za pomoč in podporo, ne glede na težave ali vsebine, s katerimi so se srečali na spletu. Včasih bo za razrešitev njihove stiske ali težave zadostoval

že pogovor z eno odraslo osebo, včasih pa se v ozadju lahko skrivajo že omenjena kazniva dejanja. Takrat je treba to naznati policiji. Policisti in kriminalisti bodo naredili vse, kar lahko, da zaščitijo otroka, proti storilec pa ukrepali v skladu s svojimi pristojnostmi.

Nekaj pravil, kako se vesti na spletu

Na splet dajemo čim manj osebnih podatkov, to, kar nas dela unikatne, fotografij, podatkov, da smo na počitnicah. Intimnih fotografij nikoli ne objavljamo in pošiljamo po spletu. S pritiskom 'pošlji' izgubite nadzor nad vsebino, ki se bo v sekundi razširila. Z neznanci se ne pogovarjamo preko spleta, ne zaupamo jim osebnih podatkov, ne srečujemo se z njimi v živo. Splet lahko izklopimo z enim klikom: če kdo od nas želi nekaj, česar ne želimo storiti, ob čemer nam je neprijetno, zapremo pogovorno okno in storilca ne bo več. Starši in otroci naj se o tem pogovarjajo, starši naj otroke seznanijo, kako naj se ubranijo neznancev. Pridobijo naj njihovo zaupanje, da jim povedo, ali je kaj narobe. Otroci so v stiski, imajo občutek lastne krivde, strah jih je, kaj se bo zgodilo, strah jih je, da bo storilec uresničil grožnje in slike objavil, prav tako pa jih je strah, da bodo starši vzeli dostop do spleta. ◀

Vloga vrstniške pomoči pri preseganju pasti sodobne družbe

■ **Anja Smolič Žnidarko**, univ. dipl. pedagoginja in prof. sociologije, je svetovalna delavka na OŠ Danile Kumar.

Ko govorimo o šolajočih se otrocih in mladostnikih, njihovih željah, vrednotah, načinih delovanja in čustvovanja, moramo nujno upoštevati trenutno družbeno stanje, ki različnim generacijam daje specifične pogoje za oblikovanje življenjskih vzorcev. Zavedati se moramo, da se sodobna družba hitro spreminja. Otroci so izpostavljeni številnim pastem, kot so zasvojenost z elektronskimi napravami, socialna izključenost, nasilje v šoli, negativna samopodoba itd. Kapitalistična logika, vpeta v vse družbene mehanizme, neoprijemljiva prihodnost, mnoštvo izbire in teža odgovornosti za le-te pomembno vplivajo na človekovo dožemanje sebe kot posameznika ter pripadnika skupnosti. Zato je zelo pomembno, da se otrokom zagotovi podpora, ki je v šolskem prostoru mogoča tudi preko vrstniške pomoči.

Močna skupnost kot alternativa individualizmu

Negotove situacije v sodobnem svetu nakazujejo, da je skupnost, ki potencialno predstavlja varen in spodbuden prostor za vsestranski razvoj, privlačna in smiselna alternativa. Individualizem, značilen za sodobne družbe, pogosto vodi v medsebojno ravnodušnost in nepovezanost, medtem ko se v skupnosti negativni občutki lažje sprostijo in teža nelagodja se razdeli med člane (Salecl, 2010). Za današnji čas je značilno, da se po eni strani soočamo z višjimi zahtevami in pričakovanji do človeka – odraslega, otroka in mladostnika, po drugi strani pa je vse manj naravnih virov podpore, kot so velike družine, podporne skupine vrstnikov, prijatelji itd. Vse več je individualizma, mladostniki 'jaz generacije' so vzgojeni v prepričanju, da so nekaj posebnega in da lahko dosežejo vse, v praksi pa kmalu ugotovijo, da temu ni tako (Mikuš Kos, 2017: 155). Sodobnega človeka preveva ambivalentnost, saj potrebuje na eni strani red in varnost, hkrati pa tudi svobodo in eksperimentira-

nje. Identitetni razvoj posameznika v času, v katerem so ljudje izgubili svojo trdnost, določnost in kontinuiteto, danes ni več enoznačen (Nastran Ule, 2000: 297).

Različni vzgojni akterji za skupni cilj

Tradicionalne avtoritete, kot so oče, učitelj in duhovnik, ki so včasih močno vplivale na posameznikovo življenje, se danes premeščajo drugam. Kje torej v razpršenem prostoru iščemo avtoriteto, ki je zanesljiva, nudi varnost in hkrati osvobaja? Poudarjanje individualizma in glorificiranje le-tega daje možnost, da je vsak sam oblikovalec lastnega življenja, edina odgovorna in zaupanja vredna avtoriteta, ki ji je smiselno slediti. Vzgojitelji in odgovorni odrasli se z odraščanjem mladostnika vse bolj odmikajo s pozicije tistega, ki vzpostavlja avtoriteto, red in strukturo, ter vse več odgovornosti in odločitev prepuščajo mladostniku (Ule,

2008: 193). Če vzgojni stili in ravnanja pomembnih drugih ne gredo v smeri, da bi zagotavljali primerna pričakovanja do otroka/mladostnika in mu omogočali razvoj v odgovornega, avtonomnega, samostojnega, kritičnega in spoštljivega posameznika, sta lahko teža realnega življenja in prevzemanje odgovornosti za mladega človeka zelo obremenjujoča.

Zavedati se moramo, da smo v vzgojo otrok in mladostnikov vpleteni različni vzgojni akterji, kot so družina, vrtec/šola in vrstniške skupine, pri čemer ima vsak od njih specifično, pomembno in hkrati nujno različno funkcijo pri osamosvajanju otroka/mladostnika. Tradicionalno je družina skrbela za zaščito in varnost otrok, šola pa za bogato učno okolje ter vrstniške skupine za raziskovanje in eksperimentiranje. Danes se zdi, da se razlike med tradicionalnimi vlogami brišejo, da so vzgojne vloge nejasno razporejene oz. da prihaja do stapljanja med različnimi vzgojnimi okolji. Cilj sicer različnih vzgojnih akterjev pa je skupen – delati v korist otroka (Kroflič, 2015).

Pomembno vlogo v procesu osamosvajanja imajo nosilci avtoritet, ki naj bi otroke vzgajali v samostojne, odgovorne, avtonomne in spoštljive posameznike s pozitivno samopodobo ter voljo do sooblikovanja svoje družbene resničnosti. Vzgojitelji/učitelji naj bi na otroke/učence prenašali optimizem, občutke osebnostne moči in védenje, da imajo lahko življenje pod nadzorom oz. ga uredijo glede na lastna prepričanja in vrednote. Ker se je formiranje vrstniških skupin v veliki meri prestavilo na splet in družbena omrežja, ima šola na nek način dolžnost, da otrokom in mladostnikom omogoči čim več kakovostno preživetega učenja v skupini ter neformalnega druženja. Vrstniška pomoč lahko poteka na različne načine, od tega, da si učenci med seboj pomagajo pri učenju, do tega, da se skupaj ukvarjajo s športnimi ali kulturnimi dejavnostmi ter si med seboj nudijo čustveno podporo.

Ljudje vedno znova iščemo odgovore, ravnovesje med tem, da smo edinstveni in drugačni od večine na eni strani ter da pripadamo skupnosti (družinski, vrstniški, interesni itd.) na drugi. Med seboj se

primerjamo in želimo ugoditi najrazličnejšim zahtevam, ki so nam vsiljene, bodisi neposredno bodisi posredno. Takoj ko posameznik nima več jasnih družbenih sider, 'socialnih stabilizatorjev' v klasičnem smislu, kot so cerkev, stabilna družinska skupnost, jasno vrednotno orientirana šolska skupnost itd., vse bolj išče oporo v razpršenih, medijsko posredovanih smernicah za osebne izbire in potrošništvu na spletnih omrežjih.

Za mlade je že zgodaj pomembno, da se samostojno odločajo, da imajo moč in nadzor nad svojimi življenjskimi izbirami ter da so neodvisni od primerjav s svojimi bližnjimi (Ule, 2008). Možnosti osebnih izbir so skoraj neskončne, vendar pa teža odgovornosti za sprejemanje le-teh pogosto predstavlja breme lastnega uspeha ali neuspeha. Individualizacija je v svojem bistvu protisloven proces, saj se poleg možnosti osvobajanja od tradicionalnih vezi in iskanja lastne edinstvenosti osebne življenjske poti ne morejo oblikovati brez aktivnega sodelovanja, interakcij in potrjevanja med posamezniki, kar se posledično dosega v dialogu in medsebojni solidarnosti (prav tam). V današnjih časih pogosto ni več samoumevno, da razmišljaš, kaj bi lahko naredil za skupno dobro. Morda je bolj verjetno, da posameznik prej pomisli na to, kaj bi skupnost lahko naredila zanj.

Vrednost vrstniške pomoči na šoli

Znotraj šolskega prostora je medsebojna pomoč med vrstniki eden od temeljev močne šolske skupnosti. Na *Osnovni šoli Danile Kumar* imamo organizirano (med)vrstniško pomoč, pri kateri starejši učenci pomagajo mlajšim. Nudijo jim učno pomoč, berejo z njimi, se pogovarjajo in družijo. Izkazalo se je, da ima posredovanje védenja in osebnih izkušenj vrstnikov posebno moč tako za tiste, ki pomoč prejemajo, kot za tiste, ki jo nudijo. Povezovanje med mlajšimi in starejšimi učenci je izjemno pomembno, predvsem pa je pomembno gojenje kulture pristnih in spoštljivih odnosov ter komuniciranja, ki se morajo odvijati tudi v živo, v interakciji, iz oči v oči.

Vrstniški odnosi imajo tako možnost, da se poglobijo. Hitre rešitve niso več najpomembnejše, ampak je pomemben tudi napredek na osebnem, duševnem in čustvenem področju. Pri tem je nezanimljiva vloga odraslega mentorja, ki program vrstniškega izobraževanja načrtuje in spodbuja ter usmerja vse vključene. Zato se na šoli enkrat na mesec srečamo z vrstniškimi pomočniki na čajanki, kjer ima vsak možnost deliti svoje izkušnje, izpostaviti težavo in sam ali v skupini poiskati rešitev. Ne gre za naključno izmenjavo informacij med vrstniki, ampak za skrbno načrtovan proces, kjer je pri organizaciji, izvedbi in evalvaciji pomembna vloga odraslega, ki proces učenja vodi v smeri okrepitve vseh vpletenih.

Šolski prostor ne more biti imun na družbene spremembe. Če se želi odraščajoči mladini približati in nanjo vplivati, je treba najti ravnotežje med nekoč uveljavljenimi vzgojnimi pristopi ter novimi pedagoškimi pogledi in standardi, ki izvirajo iz različnih dejavnikov in sprememb v družbi (tehnološki razvoj, spremenjeni družinski vzorci, vzgojni stili in vrstniške interakcije, individualizacija družbe ipd.). Mladostniki v sodobnem svetu so razpršeni, njihovi cilji v tradicionalnem smislu so manj konkretni, zato jih moramo vzgajati v pogumne ljudi, ki bodo zaupali vase in v druge ter bili pripravljeni aktivno graditi skupnost, ki ji pripadajo. Verjeti moramo, da svet ne predstavlja zgolj nevarnosti, ampak je tudi zanesljiv in prostor lepega. Vrstniška pomoč je gotovo eden izmed temeljev, ki preprečuje socialno izključenost ter gradi sočutno skupnost, v kateri ima posameznik možnost vsestranskega razvoja in dobrobiti. ◀

Literatura

- Kroflič, Robi (2015): Kje se v partnerstvu med vrtcem/šolo in družino znajde otrok/mladostnik? *Vzgoja in izobraževanje*, letnik 4–5(46), str. 5–12.
- Mikuš Kos, Anica (2017): *Duševno zdravje otrok današnjega časa*. Radovljica: Didakta.
- Nastran Ule, Mirjana (2000): *Sodobne identitete v vrtincu diskurzov*. Ljubljana: Sophia.
- Salec, Renata (2010): *Izbira*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Ule, Mirjana (2008): *Za vedno mladi? Socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana: FDV.

Vzpon ali zaton slovenske medicinske etike

O teorijah v sodobni družbi na okrogli mizi 13. Hipokratovega srečanja

■ **Alenka Höfferle Felc**, dr. med., spec. fizikalne in rehabilitacijske medicine, prof. angleškega in francoskega jezika, je upokojena, bila je profesorica na gimnaziji, napovedovalka na radiu in zdravnica.

V Domu sv. Jožefa v Celju je 4. marca 2023 potekalo 13. Hipokratovo srečanje z naslovom Vzpon ali zaton slovenske medicinske etike. Srečanje je organiziralo Združenje slovenskih katoliških zdravnikov v sodelovanju z vodstvom Doma sv. Jožefa ob desetletnici smrti akademika prof. dr. Jožeta Trontlja, obenem pa smo se spominjali obletnic še dveh velikih mož, ki sta delovala na področju slovenske medicinske etike in deontologije: minilo je namreč tudi deset let od smrti prof. dr. Antona Dolenca in 30 let od smrti akademika prof. dr. Janeza Milčinskega.

Na okrogli mizi je sodelovalo pet uglednih zdravnikov in predstavnik pedagoške stroke, saj se vse začne v šoli: doc. dr. Božidar Voljč, predsednik *Republiške komisije za medicinsko etiko* (KME), prof. dr. Jože Balažič, predstojnik Katedre za sodno medicino na medicinskih fakultetah v Ljubljani in Mariboru, prof. dr. Urh Grošel, pediater endokrinolog in mag. bioetike, prof. dr. Matjaž Zwitter, profesor medicinske etike na MF v Mariboru, prof. dr. Štefan Grosek, pediater intenzivist, ter p. dr. Silvo Šinkovec, jezuit, defektolog, teolog, dolgoletni urednik revije *Vzgoja* in direktor *Inštituta Franca Pedička*.

Lotili smo se treh tem, ki trenutno najbolj vznemirjajo slovensko javnost in sodobno družbo nasploh. Zanimalo nas je, kako nam uspeva usklajevati težnje, ki zadevajo evtanazijo, ugovor vesti in teorijo spola s Hipokratovo prisego in poslanstvom zdravnika. Ali še velja prisega o spoštovanju življenja od spočetja do naravne smrti?

O evtanaziji

Ker je društvo *Srebrna nit* pripravilo *Zakon o pomoči pri prostovoljnem končanju življenja* (ZPPKŽ), smo najprej poslušali

leta 2013 posneto izjavo prof. dr. Jožeta Trontlja, v kateri smo slišali kar nekaj svari iz izvajanju evtanazije v deželah, kjer je uzakonjena: razmišljanje o prihrankih, torej finančno vrednotenje življenja, občutek dolžnosti samoodstranitve prizadetih,

poseg brez privolitve ali misel na presaditev organov ... Ni zakona, ki bi ga ne bilo mogoče zlorabiti.

Obstajajo argumenti zoper sprejetje takega zakona?

Slišali smo, da profesorji na medicinski fakulteti lahko učijo svoje študente le o življenju, reševanju življenja, pomoči ljudem, nikakor pa ne 'obrta ubijanja'. To v nobenem primeru ne more biti del zdravniškega poklica. Mladi, tudi študentje medicine, precej lahkotno gledajo na to težavo. Vzrok je slaba, neustrezna obveščenenost. Že ko jih človek spomni na njihovo lastno družino, na njihove stare starše, se zavedo, za kaj pravzaprav gre.

Pri opustitvi nesmiselnega intenzivnega zdravljenja pri umirajočem pacientu je slišati izraz pasivna evtanazija, vendar tako z etičnega kot strokovnega vidika ne gre za evtanazijo, pač pa za edino pravičen medicinski ukrep. Treba je poudariti, da ima bolnik vedno pravico, da odkloni zdravljenje, torej njegova avtonomnost v nobenem pogledu ni kršena.

V prvem predlogu *Srebrne niti* je bilo kot merilo omenjeno nepopravljivo funkcionalno stanje, kar velja za vsakega starajočega se človeka. Tudi kriteriji, ki jih navajajo v državah, kjer je evtanazija uzakonjena (trpljenje, neozdravljiva bolezen, kratko preživetje, prostovoljno soglasje bolnika), so problematični: trpljenje je subjektivno, neozdravljive so vse kronične bolezni, pričakovano preživetje pa – iz izkušenj vemo, da ga ni mogoče napovedati; zgodi se celo, da gre za zmotno diagnozo. Vprašljiv je tudi kriterij prostovoljnega pristanka, še zlasti pri bolnikih, ki so povsem odvisni od nege drugih; pri teh je čisto mogoče, da se bodo želeli umakniti, da ne bi bili v breme družini. Treba je reči, da vprašanje evtanazije zadeva širšo družbo, ne le odnosa bolnik – zdravnik.

Državna komisija za medicinsko etiko ocenjuje, da predlagani zakon pomeni velik poseg v etično tradicijo zdravniškega poklica in slovenskega zdravstva ter v pravno ureditev slovenske družbe, njen kulturni in sociološki odnos do smrti. Zakon sicer predvideva pomoč pri prostovoljnem končanju življenja, a v resnici dopušča tudi evtanazijo. V obeh primerih gre za nasilno prekinitve življenja oziroma usmrtitev. Potrebna je poglobljena strokovna javna razprava o praksah in posledicah takšnega zakona. Komisija v sedanjosti sestavi ne bo odstopila od svojih stališč. A ker člane po zakonu imenuje minister, ta pa komisijo lahko tudi razpusti, obstaja možnost, da v primeru vladnega interesa imenuje vanjo ljudi, ki novemu predlogu ne bodo nasprotovali.

Hipokrat ne bi poudarjal spoštovanja življenja, če se evtanazija v tistih časih ne bi že izvajala. Odnos do evtanazije je oblikovala Evropa s svojo krščansko kulturo in civilizacijo: Tomaž Akvinski je v 13. stoletju pisal o samomoru kot o

izrazu posameznikove nevhvaležnosti do življenja, ki je Božji dar, zato pomeni zanemarjanje možnosti samouresničitve in izogibanje dolžnostim do družbe in bližnjih. S tem pogledom je odločilno oblikoval evropsko stališče do evtanazije in samomora.

Ena od desetih Božjih zapovedi se glasi: Ne ubijaj! Življenje je podarjeno, je sveto, zato je nedotakljivo. Na žalost svetost življenja ni omenjena v slovenski ustavi, čeprav se je o tem veliko razpravljalo. Omenjena pa je nedotakljivost življenja. Ne spoštujmo pravic, spoštujmo človeka v vseh trenutkih njegovega življenja!

Dr. Franc Pediček je ob terminu tanatologika zapisal, da ne pomeni le priprave na smrt, ampak poudarja obe plati življenja, ki sta neizogibni v vseh obdobjih našega obstoja: je zmaga in je poraz, je razvoj in je zdrs, napredek in nazadovanje, rojstvo in smrt ... Tudi v odhajanju, v bolezni je življenje. Ta dvojnost je temeljno načelo, neločljivi del človeške eksistence. Če to ozavestimo, oblikujemo tudi svoj odnos do smrti, poslavljanja in evtanazije: zavemo se, kako pomemben in svet je trenutek dokončnega zemeljskega slovesa; dejanje evtanazije pa poruši vzvišenost in svetost teh poslednjih trenutkov.

Poleg tega se prav v trpljenju, ob padcih in zdrsih največ naučimo: so priložnost za osebno rast, za učenje, so del 'Božje pedagogike', ki je skrivnostna, a tudi plemenita in odrešujoča. Če to priložnost odmaknemo, veliko izgubimo ... zlasti na duhovnem področju.

V posneti izjavi akademika prof. dr. Trontlja, ko pravi, da so v Belgiji šli čez vse meje, je zaznati nenavadno, zanj popolnoma neznačilno ostro obsodbo početja v zvezi z izvajanjem zakona o evtanaziji v tej državi – kot bi slutil, da bodo leta 2014 zakon razširili tudi na mladostnike.

Pri zakonu o evtanaziji se na osnovi nekizjemnih primerov, ki so vedno bili in vedno bodo, piše zakon, ki velja za vse brez izjeme, kar je izrazito napačno, etično vprašljivo izhodišče. Na Nizozemskem je bila tako kar tretjina evtanazij brez privolitve, čeprav je bila vsaj polovica evtanaziranih zmožna dati soglasje!

Obstaja tudi protokol o evtanaziji težko bolnih novorojencev, kar nesporno vpliva

na občutljivost do otrok s težkimi okvarami in močno spominja na nacistične programe.

Letos mineva deset let tudi od smrti Edmunda Daniela Pellegrina, ameriškega velikana bioetike z *Univerze Georgetown* v ZDA. Zastopal je stališče, da nihče nima pravice prositi zdravnika, da bi mu skrajšal življenje, saj že samo vprašanje ogroža zdravnikovo temeljno poslanstvo in krni njegovo občutljivost do sočloveka.

Ne smemo pozabiti vprašanja visokega števila samomorov v Sloveniji. Ali bodo postali napori za preprečevanje teh pojavov nepotrebni, ker se je človek pač tako odločil? Zakaj ves trud, če se mu na drugi strani ponuja pomoč pri tem dejanju?

Kot je poudarjal že prof. Trontelj, je treba vse napore, sredstva in ustvarjalnost usmerjati v dobro blažilno nego. Vemo, da imajo države, kjer je evtanazija zelo razvita, slabo paliativno oskrbo. Ta ponuja tudi duhovno razsežnost, v kateri se skriva skrivnostnost poslednjih trenutkov, kar se veliko premalo poudarja. Tisti, ki se ukvarjajo s tem, pričujejo o učinkovitem blaženju stisk ob izteku življenja. Akademik Trontelj je zapisal, da je zadnjim dnevom življenja mogoče odvzeti nepotrebno trpljenje in jim povrniti mir, dostojanstvo in uglašenost z naravo, s tem pa obnoviti družinsko in družbeno funkcijo, ki jo imajo od nekdaj. Humanost in stopnja civilizacije se bosta vse bolj merili po tem, kaj je družba voljna storiti za svoje umirajoče.

Ugovor vesti

Pri tem najpogosteje pomislimo na izvajanje splava. Na Hrvaškem je približno 60 % zdravstvenih delavcev, ki uveljavljajo ugovor vesti, v Italiji npr. v pokrajini Lazio 90 %. Pri nas pa je že skoraj navadi, da se zavračajo kandidati za specializacijo iz ginekologije in porodništva, če želijo uveljavljati ugovor vesti. A treba je omeniti na sodišču dobljeno tožbo ene od tako zavrženih kandidatki.

Pravica do življenja je zapisana v ustavo. Življenje je opredeljeno kot nedotakljivo; zdi se, da s tem trči ob pravico do svobodnega odločanja o rojstvu otrok, ki vključuje tudi splav oziroma odpira možnost za izvajanje splava. Za mno-

ge je otrok v maternici lastnina, ne dar. In vendar ima zarodek moralni status, nima pa še pravnega.

Večina splavov se izvede pri poročenih ženah, in to iz ekonomskih razlogov. Potrebno bi bilo obvezno svetovanje, a so zagovorniki splava odločno proti. Najbrž bi bilo drugače, če bi z otroškimi dodatki pokrili stroške, kar bi lahko opravljala demografski inštitut, ki so ga na žalost ukinili.

Vzgoja ima izjemen pomen pri učenju etike oziroma etičnosti in oblikovanju notranjega čuta, vesti, ki je nad pravno ravno, nad zakoni. Občutek za dobro, pravično in etično bi morali vnesti v vse pore življenja, na vse ravni izobraževanja, a prva je pri tem družina, ki je najboljša šola za etiko. Etike se je treba učiti in je proces, ki ne pozna konca. Razmišljanje je pomembno, a čutenje je ključno. Dobro je deloval program za gimnazijce v Berlinu. Kot prostovoljci so se na delo pripravili in ga potem izvajali v domovih za starejše. Po tej izkušnji so se veliko pogovarjali. Refleksija o posledicah našega ravnanja in vplivu na druge je pomembna. Nikjer v Evropi ni v šolah namenjenega tako malo časa pouku o etiki in religiji kot v Sloveniji. Če hočemo zdravo družbo, moramo otroke učiti osmisлити življenje in s tem začeti že v vrtcu. Kajti prav to obdobje je pomembno, da otrok dobi občutek za to, kaj je prav in kaj narobe. Skratka, etični čut mora biti zgodaj privzgojen. Prav ugovor vesti je izjemno pomembna varovalka poklicne avtonomije zdravnikov in je nad zakonom.

Teorija spola

Teh vprašanj ni najti v učbenikih medicinske etike in deontologije, ker gre za sodobno teorijo.

Potem ko je šest ustavnih sodnikov avgusta 2022 dalo zeleno luč družinskemu zakoniku, ki razširja definicijo zakonske zveze in zunajzakonske skupnosti tudi na istospolne partnerje, obstaja bojazen, da bodo aktivisti oziroma organizacije, ki skrbijo za popularizacijo ideologije LGB-TQIA+, storili vse, da bi v šole prišel učbenik *Ljubezen je ljubezen*.

Razlikovati moramo med transseksualnostjo in interseksualnostjo. Pri slednji

gre za redko, prirojeno stanje, ko novorojenčkovega spola ni mogoče jasno opredeliti, ker njegovi zunanji spolni znaki niso v polnosti oblikovani. Pri transseksualnosti oziroma transspolnosti pa gre za počutje, ki ni skladno s pripisanim spolom: tak primer sta bili pisateljica George Sand in pri nas znana pravnica Ljuba Prener. Obe sta se počutili kot moška, kar je treba dopustiti in spoštovati. Če pa v to poseže medicina, sproži nepovratno mutilacijo, saj takšna sprememba spola pomeni fizično in psihično pohabljenje osebnosti ter obsojenost na dosmrtno jemanje hormonov.

A treba se je zavedati, da je spol biološko dejstvo. Enako kot 70-letnik, ki je sicer lahko biološko nekaj let starejši ali mlajši, ne more pa se razglasiti za tridesetletnika, tudi ženska ne more trdit, da je moški, in obratno. Število najstnic s spolno disforijo je v zadnjem času z 0,01 % naraslo na 2 %; to je lahko trend, nekakšna epidemija, ne pa biologija. V več kot 90 % motnja izgine sama od sebe, če pa se poseže v telo, pride, kot omenjeno, do nepovratnih mutilacij, ki že sprožajo sodne spore.

Pri teoriji spola ne gre le za modno muho; gre za načrtno, sto let staro ideologijo, ki izvira iz Gramscijeve zamisli, da je treba poseči v narodno, domovinsko, jezikovno, družinsko in spolno identiteto in s tem osamiti in oslabiti človeka, saj je le tako mogoče z lahkoto manipulirati z njim. Pogosto je slišati trditve, da je zavzemanje za enakost spolov demokratično, a pri tem ne gre za demokracijo, gre za totalitarizem, kjer ni prostora za drugačnost. Če si kdo drzne razmišljati drugače, postane razredni sovražnik. Paradoksalno je, da je kljub poudarjanju enakosti spolov vse več. Zakaj, če so vsi enaki? Osnovno načelo filozofije je spoznavanje resničnosti. Ko pa človeka ne zanima več dejanska stvarnost, ampak jo skuša ustvarjati sam s svojim umišljanjem, je to pobeg v utopijo, ki vodi v propad. Skladnost našega razmišljanja z resničnostjo je znanost, samo to ima svojo težo. Vse drugo je konstrukt. In če se otroku da možnost, da se do 6. razreda (mladoletni) odloči za spol, je to kriminalno dejanje, ker gre za poseganje v osebni prostor. Poseganje v otrokovo identiteto, ko ta še ni oblikovana, je ne-

Foto: BS

dopustno dejanje, kot pedofilija. Tovrstna poseganja so že obravnavana na sodiščih. Razpravljavci so se strinjali, da se je treba pogovarjati, se ne bati svojih stališč, še manj oznak oziroma delitev na napredne in konservativne. Potrebno in pomembno je ozavestiti negativne pojave v družbi, nanje opozoriti in se jim zoperstaviti. Semena, ki so jih zasejali ugledni predhodniki na področju medicinske etike, so vzklila. In ta 'drevesa' bomo negovali tudi naprej.

Tema naslednjega žarišča:
**Vzgoja za solidarnost
 in medgeneracijsko
 sožitje**

Obravnava otrok in mladostnikov s spolno disforijo

Etični zdrs družbe in medicine

■ **Urh Grošelj**, izr. prof., dr. med., mag. bioetike, zdravnik pediater na *Pediatrični kliniki UKC Ljubljana*. Strokovno in raziskovalno se ukvarja z boleznimi presnove in endokrinih žlez ter genetiko. Deluje na področju medicinske etike in je član *Komisije RS za medicinsko etiko*.

Od nekdaj so bili v družbi maloštevilni otroci in mladostniki, ki se niso identificirali s svojim biološkim (oz. genetsko pogojenim) spolom, ki jim je bil praktično v vseh primerih pravilno ugotovljen pri rojstvu (v obdobju po razvoju ultrazvoka pa večinoma prej).

Diagnoza: spolna disforija (SD)

Angleški jezik pozna izraz »sex« za biološki spol, za razliko od izraza »gender«, ki je družbeno pogojeni spol. Ker so bila stanja, ko se posameznik ni identificiral s svojim biološkim spolom, objektivno gledano izredno redka, niti ni prišlo do kakega znatnejšega razvoja stroke in kapacitet na tem področju; strokovna terminologija je bila skoraj neobstoječa, praviloma tudi ne zelo dorečena. Sam se ne spomnim, da bi na prelomu tisočletja na medicinski fakulteti to temo več kot bežno omenili v kontekstu zdravstvene obravnave otrok in mladostnikov (SD je sicer še vedno klasificirana v mednarodni klasifikaciji bolezni). Pediatrična medicinska obravnava je bila tradicionalno rezervirana skoraj samo za primere s (prirojeno) motnjo v razvoju spola (interspolna stanja), ne pa za motnjo spolne identitete oz. SD (transspolna stanja). Zlasti v zadnjem tisočletju, sploh pa desetletju, pa so se na tem področju zgodile velikanske spremembe. Prišlo je do izjemnega povečanja števila zlasti mladih oseb s SD, to vprašanje je postopoma preraslo okvire medicine in se preselilo v družbeno sfero. Skladno z mnenjem *Komisije RS za medicinsko etiko* je osebam s SD treba zagotoviti ustrezno zdravstveno obravnavo, da bi zmanjšali težave posameznika zaradi SD in zagotovili celosten

osebni razvoj ob ustreznem psihoseksualnem razvoju. Proces obravnave pa je vedno prilagojen osebi, in sicer na podlagi skrbne in sočutne strokovne obravnave (pedopsihiater, pediater endokrinolog, klinični psiholog in po potrebi drugi, združeni v interdisciplinarni konzilij).

Tragične obravnave otrok in mladostnikov

Razmeroma kmalu po tem, ko je obravnava otrok in mladostnikov s SD dobila jasnejše strokovne obrise, pa zadnjih nekaj let prihajajo na dan mnoge, tudi tragične razsežnosti obravnave otrok in mladostnikov s SD, zlasti iz držav in centrov, kjer so na tem področju 'orali ledino'. Kot se je izkazalo, je bila uporaba hormonskega in kirurškega zdravljenja marsikje zastavljena brez upoštevanja najbolj običajnih medicinskih strokovnih standardov in etičnih varovalk. Slednje so še toliko pomembnejše, ker moramo otroke in mladostnike s SD videti kot eno od najbolj ranljivih skupin, kar terja kar največjo zaščito in sočutje. Med različnimi viri, ki v zadnjem času pričajo o skrb vzbujajočem stanju pri zdravstveni obravnavi otrok in mladostnikov s SD, velja omeniti zlasti dve knjigi. Prva je knjiga ameriške avtorice Abigail Schrier *Irreversible Damage: The Transgender Craze Seducing Our Daughters* – bolj 'levo' nagnjena revija *The Economist*

jo je izbrala za eno od najboljših knjig leta; še zlasti pa nam mora odpreti oči druga knjiga, delo britanske avtorice Hannah Barnes *Time to Think: The Inside Story of the Collapse of the Tavistock's Gender Service for Children* – to knjigo pa je prav tako 'levo' naravnani *The Guardian* označil za natančno in pošteno napisano. Knjigi sta sicer vzdignili kar nekaj prahu, saj ne 'plavata s tokom', ampak temeljita na trdnih dejstvih, ki jih ne samo ni mogoče spregledati, temveč terjajo takojšen premislek in tudi ukrepanje.

Epidemične razsežnosti

Schrieva, priznana ameriška novinarka, je to tematiko začela preučevati, ko je stik s njo poiskala mama dekleta s SD. Postala je pozorna zlasti na nerazložljivo in velikansko povečanje pojavnosti SD pri najstnicah, in sicer v le nekaj letih (izrazito po letu 2012 ali 2013, v času, ko so 'pametni' telefoni postali vsesplošno razširjeni). Če je bil do takrat 'tipični' otrok s SD predpubertetni otrok moškega (biološkega) spola pravzaprav zelo redek v populaciji, se je v le nekaj letih položaj postavil 'na glavo'. Kar naenkrat so SD začele kazati mladostnice ženskega (biološkega) spola, stanje je skoraj v vseh primerih nastalo na novo (ta dekleta niso imela osebne anamneze SD v zgodnejši, predpubertetni fazi). Pogosto je bila SD že prisotna pri kom v njihovem prijateljskem ali socialnem krogu, praviloma je šlo tudi za uporabnice družbenih medijev. Zlasti pa je bilo z epidemiološke perspektive nenavadno tudi več kot

1000-odstotno povečanje pojavnosti te motnje v tej demografski skupini (o čemer poročajo v več razvitih državah). V medicini smo takemu povišanju pogostnosti nekega stanja v tako kratkem času sicer redko priča – razen seveda pri epidemijah infekcijskih bolezni.

Samodiagnoza

Morda na to dogajanje še najbolj spominja pojav anoreksije nervoze oz. motnje hranjenja (zlasti) med mladostnicami. Tudi ta je v določenem obdobju beležila velik porast, nekatere značilnosti 'nalegljivosti' (npr. pojavljanje v skupkih), nekajkrat pogosteje je prisotna med dekleti. Vendar pa je v naslednjem koraku vendarle šlo za pomembno razliko pri obravnavi obeh stanj. Cilj medicine je pri anoreksiji nervozi čimprejšnja diagnoza ter zatem hitro ukrepanje z ustrežno psihološko in dietetično podporo, še preden stanje lahko postane kronično (kar pa ima praviloma zelo neugodno prognozo). Presuha mladostnica (redkeje mladostnik) z anoreksijo nervozo se običajno počuti 'debeli', zaradi svoje izkrivljene telesne podobe želi vztrajati v nezdravem stanju. Ampak medicina v primeru anoreksije nervoze tovrstni 'samodiagnozi' ne pritrdi; v prvem koraku jo podrobno (ter sočutno) diagnosticira, poišče morebitni vzrok, podležečo stisko itd. Po drugi strani pa naj bi, kot se zavzemajo mnogi, tudi nekateri zdravniki, pri SD medicina kar samodejno potrdila samodiagnozo stanja, postavljeno s strani otroka oz. mladostnika ali mladostnice, ter ji občasno že zgolj na tej podlagi v naslednjih korakih pomagala z zdravili ali kirurškimi posegi oz. vsaj z zaviralci pubertete. S tem seveda spodbudi 'kronifikacijo' tega stanja; v eni od (sicer zelo redkih) raziskav iz Nizozemske so vsi mladostniki, zdravljeni z zaviralci pubertete, kasneje nadaljevali hormonsko terapijo.

Medicina jih je pustila na cedilu

Druga, nič manj pomembna težava pa je, da ti ukrepi nikoli niso bili razviti ali zadostno klinično preizkušeni v ta namen, torej niso bili nikoli indicirani za tovr-

stno 'zdravljenje'. Tudi če bi predpostavili, da je za del otrok in mladostnikov s SD taka obravnava v njihovo dobrobit, je vseeno nujno, da psihologi in zdravniki s pomočjo spoznanj na dokazih temelječe medicine ugotovijo, kdo spada v to skupino, komu pa tovrstna obravnava ne bo koristila, pač pa bo povzročila (nepovratno) škodo. Mnogim je bila z opustitvijo skrbne (psihološke) diagnostike in iskanja individualne dobrobiti (posameznemu otroku ali mladostniku prilagojene zdravstvene pomoči) ter na tej opustitvi temelječe neustrezne obravnave že narejena ogromna in nepovratna škoda. Medicina jih je pustila 'na cedilu'. Ponekod se pojavljajo tudi že prve tožbe oseb, ki obžalujejo svojo odločitev ter hkrati trdijo, da bi bil njihovo zahtevo sistem dolžan bolje (oz. sploh strokovno) ovrednotiti, pristopiti bolj sočutno, predvsem pa individualno iskati največjo dobrobit.

Pogorišče klinike Tavistock

To, kako je medicina popolnoma odpovedala, je prikazano na primeru svetovno znane klinike Tavistock (s polnim imenom *Tavistock Child Gender Identity Clinic*) za obravnavo otrok in mladostnikov s SD. Avtorica Hannah Barnes je prav tako izkušena novinarka, v svoji obsežni knjigi pa na dokumentiran, poglobljen in na dokazih utemeljen način prikaže razvoj področja obravnave otrok s SD in to, kar je temu sledilo. Knjiga je po objavi naletela na izjemno pozitivne odzive, je pa avtorico kljub temu zavrnilo prvih 22 založb, ki jim je ponudila rokopis – običajne družbene varovalke za razkrivanje zlorab očitno na tem področju ne delujejo. Kot dokumentira Barnesova, v Veliki Britaniji začetki tega področja segajo v 80. leta 20. stoletja. Prikazano je dogajanje na kliniki Tavistock, ki je predstavljala enega od epicentrov razvoja stroke na tem področju, lahko rečemo celo v globalnem merilu. Tisoče otrok in mladostnikov s SD so, kot kaže, na tej kliniki obravnavali ne samo neetično, pač pa vsaj za nekatere primere mirno zapišemo – kriminalno. Pri eksperimentalnih metodah 'zdravljenja' pogosto niso bila upoštevana običajna načela dobre klinične in raziskovalne

Foto: Matej Hozjan

prakse. Otroke in mladostnike so zdravili z zdravili in posegi, ki za njihovo stanje niso bili nikoli indicirani in klinično preizkušeni ter s tem brez dokazov o dobrobiti za mlade pacient(k)e. Lahko bi rekli: 'na slepo'. Veliko teh primerov je bilo nedokumentiranih, nepovratnih, s trajnimi posledicami za zdravje in telo (zlasti ko je šlo za hormonsko zdravljenje ter mastektomije). Pri mladostnikih pod zakonito starostno mejo za samostojno odločanje so bili ti posegi vsaj v nekaterih primerih opravljeni tudi brez izkazane (ali celo mimo) volje staršev, kar je že samo po sebi neetično in nezakonito. Vse to je postopno vodilo v popolnoma nevdržno stanje in zaprtje te klinike, za katero je ostalo žalostno pogorišče. Bo morda pomagalo zastaviti boljše etično obravnavo kje drugje?

Zloraba stroke in znanosti: krik po etičnosti

Zdi se, da so mnoge varovalke (ne samo na ravni družbe, pač pa zlasti tiste, ki so

Foto: Petra Duhannoy

bile v medicini in medicinski etiki vzpostavljene po grozotah 2. svetovne vojne) v primeru obravnave otrok in mladostnikov s SD v veliko primerih povsem ali v pomembni meri odpovedale (primer klinike Tavistock, tudi ustanov v ZDA in na Nizozemskem, morda še kje). Kot da se ne bi ničesar naučili iz zlorab stroke in znanosti v preteklosti. Kot da je medicina ob pritisku družbe in ideologije še enkrat več pozabila na svoje običajne etične standarde – najprej ne škodovati (*primum nil nocere*) – ter tudi na skrbno obravnavo, zaščito in iskanje dobrobiti (*bonum facere*). To je še posebej potrebno v primeru ranljivih skupin. Se res nismo ničesar naučili iz tragičnih poglavij zgodovine medicine in epizod uklanjanja medicine brezobzirnim družbenim ideologijam in različnim

interesom? Vsak otrok in mladostnik potrebuje s strani zdravnika ali psihologa individualno zdravstveno obravnavo, podporo pri odločanju ter pomoč pri iskanju največje dobrobiti zanjo ali zanj. Eksperimentalna zdravljenja je vedno treba opravljati v skladu z etičnimi načeli raziskav, po predhodni presoji etičnih komisij. Interes družbe (ali celo ideologije) ne more pri obravnavi posameznika nikoli prevladati nad dobrobitjo posameznika. Predvsem pa moramo v medicini, skladno s tem, kar nam je že davno naročil Hipokrat, najprej ne škodovati. ◀

Literatura

- Barnes, Hannah (2023): *Time to Think: The Inside Story of the Collapse of the Tavistock's Gender Service for Children*. Swift Press.
- Schrier, Abigail (2020): *Irreversible Damage: The Transgender Craze Seducing Our Daughters*. Regnery Publishing.

Foto: Matej Hozjan

Saša Slavković

Srčna pot

Hodi vedno po poti,
ki srce jo izbere,
veter odnese skrbi,
dež vse dol spere.

Le zazri se gor v zvezde,
tam začutiš tišino,
ni treba ti iti v nebo,
da ujameš bližino.

Lahko sanje so želje,
za stopinje vse lahne,
kjer ljubezen neskončno
življenje samo vdahne.

Obzorje je gladina,
pod katero je svet,
za nekatere pelin,
za druge slasten je med.

Moje glavno poslanstvo in sreča je družina

Naš pogovor: dr. Miroslava Cencič

■ **Marta Premrl** je upokojena učiteljica razrednega pouka.

Gospa Mira je žena, mama, babica, prababica, tašča, pedagoginja, publicistka, doktorica znanosti, prejemnica različnih priznanj in plaket, žena z mnogimi vnovčenimi talenti. Posvečala se je strokovnemu usposabljanju učiteljev, sodelovala pri organizaciji malih šol, raziskovala zrelost šolskih novincev, pripravljala načrte in napotke za pouk naravoslovnih predmetov v prvi triadi. Pisala je priročnike in delovne zvezke za spoznavanje narave in družbe. Nekaj let je opravljala naloge pedagoške svetovalke na slovenskih oddelkih otroških vrtcev na Tržaškem. Posvečala se je zgodovini slovenskega šolstva in slovenskega naroda na Primorskem. Zelo zanimiva žena za naš pogovor.

Kje se je začela vaša pot? V kakšni družini ste odrasčali?

Otroštvo in mladost sem preživela v Tomaju. Rojena sem v kmečki družini s petimi otroki. Bila sem srednja, med dvema bratoma in dvema sestrama. Zdi se mi, da je podeželje in tradicionalna kmečka dru-

žina najbolj zdravo okolje za osebni razvoj. Otrok se zgodaj srečuje z delom, navaja se na delavnost, vztrajnost in odgovornost, pa tudi sožitje, sodelovanje in strpnost. Medsebojna pomoč in solidarnost, ki sta bili takrat med sosedi nujni, in druženje z vrstniki je najboljša šola socializacije.

Foto: osebni arhiv
Dr. Miroslava Cencič rojena 1934 v Tomaju

V naši družini smo zelo veliko brali, posebej mama. Ob zimskih večerih smo molili rožni venec, ob poletnih pa litanije. Veliko smo se pogovarjali. Oče nam je pripovedoval o prvi svetovni vojni, o življenju 'pod Italijo', gospodarski krizi in partizanstvu. Mama nam je pripovedovala povesti in zgodbe, ki jih je brala, ter o resničnih dogodkih, o nepoštenosti in neodgovornosti gospodarjev, ki so zaradi lenobe in pijančevanja zapravili premoženje, hirali v revščini, otroci pa so se raztepli po svetu. Tako nam je na primerih pokazala potrebo po vztrajnosti, poštenosti in nevarne razvade, ki vodijo v pogubo.

Kakšna je bila vzgoja?

Vzgoja je bila mehka. Pri nas nismo imeli šibe. Vzor nam je bila starejša sestra, ki je sprejemala navodila in navade, ki jih je mama posredovala. Ko je prišlo do 'rausa', je bila rešitev zelo preprosta. Spomnili so nas na nauk svetega Janeza: »Ljubite se med seboj.« Mama je znala pomiriti tudi 'ihtu' in jokavost. Otroka je vzela v naročje, pokrižala čelo in rekla: »Zdaj bomo pa izgnali hudobnega duha.« Že ta objem je pomirjal. Ko smo bili odrasli, pa je pogled sporočal: »Kdo te bo prenašal? Poglej, kaj

Foto: arhiv občine Šempeter - Vrtojba.
Iz predstavitve knjige Primorske pesni rodoljubja in tigrovskega upora

počneš! Je to prav?» To doto nosimo s seboj in jo prenašamo na mlajši rod.

Izkušnje so me prepričale, da je vzgoja težka in represivna največkrat zaradi zamujanja, zato je potrebna prevzgoja.

Osnovno šolo ste obiskovali v domačem kraju, v Tomaju. Vodile so jo slovenske šolske sestre. Kakšna je bila ta šola? Kaj vam je dala?

Tomajski samostan je bil versko, kulturno, šolsko in gospodarsko središče. Dekliška šola je bila zasebna, učiteljice so delovale brezplačno, po svojem poslanstvu za vero in narod. V internat so sprejemale učence iz oddaljenih krajev, predvsem iz Trsta. Vsolala sem se v težkih vojnih časih pod Italijo. V prvih razredih smo imeli pouk v italijanščini, a med odmori smo se pogovarjali 'po naše'. Vse je potekalo prisrčno, mirno, brez nervoze, kričanja in pridiganja. V vzgoji nismo čutili represije. V tretjem razredu je z menoj sedela sirota, ki so jo sestre s petnajstimi vrstniki pripeljale iz taborišča. Enkrat mi je med poukom počasi pospravila malico. Učiteljica na moje opravičilo zaradi nemira ni odgovorila. Šele med odmorom mi rekla: »Veš, Mirka, ta punčka je bila tako lačna, zato ji ne smeš zameriti. Ti pa ne veš, kaj je lakota.« Na ta nauk sem se v življenju večkrat spomnila. Jeseni 1943 je bil pouk spet slovenski in tudi za dečke. Smele so poučevati tudi tiste šolske sestre, ki so jih nacisti pregnali iz Maribora. Delovalo je 12 šolskih sester in izobraževalne možnosti so se razširile na učenje glasbe, tujih jezikov, ročnih del, strojepisja in stenografije. Deloval je tudi otroški vrtec. Mariborske sestre so prinesle tudi novo učno metodo, celostni pouk, za katerega je značilno povezovanje učnih vsebin in smo ga ponovno začeli uvajati po osamosvojitvi. Velik poudarek je bil na na-

rodni vzgoji. Od 1945 do 1947 je bila šola javna in je delovala pod zavezniško upravo do priključitve Primorske SFRJ.

Kako je zorela odločitev za učiteljski poklic?

Odločitev ni bila težka. Otroke sem imela rada. Pestovala sem jih, se z njimi igrala in v igri prevzemala vlogo učiteljice.

Kako je potekalo vaše šolanje?

Po petem razredu osnovne šole sem šla v Trst na nižjo realno gimnazijo in jo, po priključitvi naših krajev Jugoslaviji, končala v Tomaju. Vpisala sem se na ljubljansko učiteljsko, a nisem bila spre-

jeta. Pri dvigu dokumentov je mami uspelo prebrati zaključno sporočilo v karakteristiki, da sem versko blazna. Nova navodila s CK, da je treba mladino prevzgojiti in ne izločati, so mi omogočila šolanje za izbrani poklic.

Kje se je začela vaša poklicna pot in kako se je nadaljevala?

Uspešno sem končala učiteljsko in bila nameščena na osnovno šolo v Gabrje, kjer sem poučevala štiri razrede v kombinaciji. Že naslednje leto sem bila poslana v Ljubljano na študij pedagogike in psihologije. Po končanem študiju sem se poročila po tradicionalnem običaju in se javila na učiteljsko v Tolminu, kamor me je napolnil okrajni tajnik za šolstvo. Tam me niso potrebovali. Sprejeli so me na gimnaziji v Postojni, kjer sem obveznost dopolnjevala na vajeniški šoli. Dekret in plačo sem prejela šele po štirih mesecih, ko se je začelo delavsko samoupravljanje tudi v družbeni dejavnosti.

Na naše družinsko življenje so vplivale nenehne reforme in spremembe. V Postojni je bila vajeniška šola ukinjena. Preselili smo se v Koper, poučevala sem na učiteljsko. To so bila moja srečna leta. Spet reforma, učiteljsko je postopoma odmiralo, gospodarsko zbornico, kjer je bil zaposlen mož, so ukinili. Od ponudb za zaposlitev je moža mikala Nova Gorica. S težkim srcem sem se sprijaznila z njegovo odločitvijo in se zaposlila na *Zavodu za šolstvo v Novi Gorici*. Tu je bilo moje delo raznovrstno. Za pomoč učiteljem sem pripravljala priročnike in delovne zvezke. Zaradi naraščajočega pomanjkanja učiteljev so se v Novi Gorici začele priprave za delovanje dislociranega oddelka za razredni pouk *Pedagoške aka-*

Razvijala sem kritičen odnos do represije, anarhije in permisije ter se zavzemala za strpen proces socializacije.

demije (PA) Ljubljana. Spodbujena sem bila, naj se prijavim na mesto predavateljice. Nastal je zaplet. Pridobiti je bilo treba soglasje komiteja KP. Tja sem se odpravila kar sama. Prosila sem Svetega Duha za pogum in navdih. Na vprašanje, kaj jih moti pri mojem delu, mi niso mogli iskreno odgovoriti. Dali so soglasje.

Kje še najdemo sledi vašega dela?

Upam, da je ostalo v mojih dijakih in študentih nekaj vedrine, veselja do življenja, optimizma, strpnosti ter kritičnosti, zlasti do storilnostno naravnane šole in tekmovalnosti ter vsega tistega, kar stopnjuje stresnost, otroke ponižuje in ovira razvoj pozitivne samopodobe.

Vaše posebno zanimanje je zgodovina slovenskega šolstva. Napisali ste obsežno knjigo z naslovom Osnovna šola na slovenskem narodnem ozemlju. Doktorirali ste z disertacijo Vpliv družbenih razmer na vsebino realnega izobraževanja v slovenski ljudski šoli (1774–1941).

Vpliv name je imela stara mati, ki je zelo rada pripovedovala, kako je bilo v starih časih. Med šolanjem je prof. Ferdo Gestrin učil zgodovinsko misliti, dr. Schmidt pa uvajal v zgodovinsko raziskovanje.

Pregled razvoja šolstva kaže, da naše šolstvo ni zaostajalo za evropskim. Naši prosvetljenci in šolniki so bili pobudniki razvoja državnega šolstva v Avstriji, predlagatelji zakonodaje, sestavljavci učnih načrtov in pisci učbenikov. Razvijanje občutka narodne manjvrednosti ima zgolj politične cilje. Časovno so se cilji, vsebina in metode izobraževanja spreminjali glede na razvoj znanosti, družbene razmere in vladajočo politiko. Vse vladavine so si prizadevale pridobiti šolstvo, saj so se zavedale, da kdor ima v svojih rokah šolstvo, ima tudi oblast. Nobena država, ki smo ji pripadali, se ni trudila za razvoj slovenskega šolstva. V prvem obdobju je imela odločilno vlogo slovenska duhovščina, z razvojem državnega šolstva pa učitelji in kulturni delavci. Avstrija je deželam dajala precej avtonomije, tudi odločanje o učnem jeziku. Vključitev v pestro družčino jugoslovanskih narodov

je pomenilo nazadovanje osnovnega izobraževanja. K sreči so imeli učitelji v kraljevini precej avtonomije in so slovensko šolstvo usmerjali po svoje. V socialistični Jugoslaviji pa so bili učitelji izvajalci načrtov in navodil CK KPJ. Obe Jugoslaviji sta želeli tudi preko vsebine 'nacionalnih' predmetov doseči postopno stapljanje Slovencev v enoten jugoslovanski narod. Nobena Jugoslavija si ni prizadevala zaščititi naših narodnih manjšin izven državne meje, ampak so se proti narodnemu izginotju borili kulturni in narodni voditelji.

Predavali ste na PA in na PF Univerze v Ljubljani. Čemu ste dajali posebno pozornost?

Pri pedagogiki sem se posvečala predvsem vzgoji. Razvijala sem kritičen odnos do represije, anarhije in permisije ter se zavedala za strpen proces socializacije. Svoje poglede na vzgojni stil in vzgojne metode sem predstavila v knjigi *Dinamika dela v osnovni šoli*.

Zadnje desetletje sem se kot docentka za didaktiko osredotočala na zanemarjena področja. Ukvarjala sem se s čustveno osnovo pouka. Opozarjala na čustvene razlike med učenci in spodbujala k njihovemu upoštevanju, utemeljevala potrebo po razvoju kompliciranih socialnih in moralnih čustev. Moje področje poglobljene raziskovanja je bilo razvijanje jasnih

pojmov, ker potvarjanje in stapljanje omogočata nerazumevanje, miselno zmedo in zlorabo. Poudarek sem dajala iskanju vzročnosti, reševanju problemov in raziskovanju, kar je predstavljeno v priročniku *Spoznavno usmerjeni pouk*, ki sva ga pripravili z mlajšo sodelavko in mojo snaho dr. Majdo Cencič.

Pri usposabljanju učiteljev ste želeli mehkejši prehod iz teorije v prakso.

Za učiteljske kandidate na pedagoški fakulteti sem pripravila navodila za praktično usposabljanje. Priporočala sem postopno uvajanje v praktično delo, ki se začne že v prvem letniku z različnimi oblikami izkustvenega učenja in opazovanjem pouka. Časovno po letnikih naj narašča število hospitacij, nastopov in se podaljšuje učna praksa ter stopnjuje samostojnost kandidata v učnem procesu.

Raziskujete tudi polpreteklo zgodovino, delovanje manj znanih organizacij, življenje in delo tomajskih župnikov, pisali ste o beneškoslovenskih duhovnikih. Kaj vas je pritegnilo v to raziskovanje?

Upokojila sem se zgodaj. Zaradi zanimanja za narodnoobrambno delo Primorcev sem se srečala z učiteljem Antonom Rutarjem,

Foto: osebni arhiv
Dr. Miroslava Cencič v krogu najdražjih

članom vodilnega odbora TIGR-a v Gorici. V težkih povojnih razmerah je zbiral informacije o razvoju tigrovskega gibanja in me nagovarjal: »Naredite vendar nekaj, da ne bodo pozabljeni ti naši zlati fantje.« Prevezla me je njegova velika ljubezen do domovine, ganilo trpljenje in žrtvovanje primorskih domoljubov in ustregla sem njegovi iskreni želji. Tudi nekatera druga dela so nastala iz podobnih pobud, z brskanjem po preteklosti pa radovednost narašča.

Dom, domačija pa je šla vedno z menoj, prav tako tudi radovednost o njeni preteklosti; tako so nastala dela *Tomaj, krasa raj*, *Kosovelovi v Tomaju* in *Življenje na Krasu* v preteklosti.

Letos sta z možem Valentinom praznovala 65 let zakonskega življenja. Ko opazujem vašo povezanost z družinami otrok in vnukov, sklepam, da je bila krona vašega poslanstva zakon in družina.

Glavna skrb in glavno poslanstvo in sreča je bila družina. Otroka sva navajala na

hišni red, na samostojnost ter sprejemanje navad in vrednot, ki sva jih prinesla od doma. Svoje interese sva približevala njihovim, skupaj smo taborili, smučali, planinarili in tudi obdelovali naš košček zemlje, ki nam je dajal dobre, pa tudi učil in vzgajal. Srečevali smo se z različnimi življenjskimi okoliščinami, se pogovarjali, vrednotili in iskali rešitve. Posebno povezovalno vlogo je imel 'tati' s svojim otroškim optimizmom in veseljem. Morebitne šolske težave sva pomagala premostiti in opogumljala k vztrajnosti. Pri izbiri šolanja in poklica pa opozarjala, da smo uspešni in srečni, kadar ga opravljamo brez prehudih naporov in stresov. Tudi vnuki iz obeh družin so radi prihajali v 'očetovo hišico', se med seboj igrali in sedaj se vračajo s

svojimi družinami in naju z vriščem pravnukov osrečujejo.

Otroka sva navajala na hišni red, na samostojnost ter sprejemanje navad in vrednot, ki sva jih prinesla od doma. Svoje interese sva približevala njihovim, skupaj smo taborili, smučali, planinarili in tudi obdelovali naš košček zemlje, ki nam je dajal dobre, pa tudi učil in vzgajal.

Kako ste usklajevali poslanstvo mame in žene z ostalimi poslanstvi?

Vsak ima 24 ur na dan in svoj osebni ritem. Moj čas za spanje je trajal od 22.00 do 4.00. Jutranje ure so bile moje zlate ure, čas za priprave na sprotno pedago-

ško delo, kasneje pa tudi za poglobljanje v izbrano tematiko. Preostali del dneva, ko sem bila doma, sem posvečala družini. Z odraščanjem in osamosvajanjem otrok je bila obremenitev manjša, več časa za 'moje delo', od mojih 20 samostojnih publikacij je prva izšla, ko sta bila otroka že na univerzi, več kot polovica pa po upokojitvi. Občutek imam, da je bil moj čas dobro izkoriščen in mi zagotovil mirno spanje.

Pred vhodom v vaš dom stoji kip Martina Slomška. Kaj vam pomeni Slomšek?

Slomšek je moj vzornik in tolažnik. Ob osebnih in zdravstvenih krizah sem se obrnila nanj. Občudujem njegovo vsestranskost, njegovo ljubezen do naroda in ogromen doprinos h kulturnemu razvoju. Nepravilno je, da v našem šolstvu nima tistega mesta, ki mu pripada. S svojimi enciklopedičnimi berili je razširil izobraževalno vrednost šole, poenotil slovenski jezik in črkopis, razširjal glaskovalno metodo začetnega branja, učil spoštovanja otrok in vzgoje.

Bi radi še kaj sporočili?

Za poklicne ambicije in družbeno uveljavljanje je vse življenje čas. Za postavljanje zdravih temeljev v svoji družini in vzgojo otrok pa je čas omejen. Otroštvo. Zamujeni čas terja prevzgojo, ki je težka in prevečkrat neuspešna.

Hvala vam za bogato pričevanje.

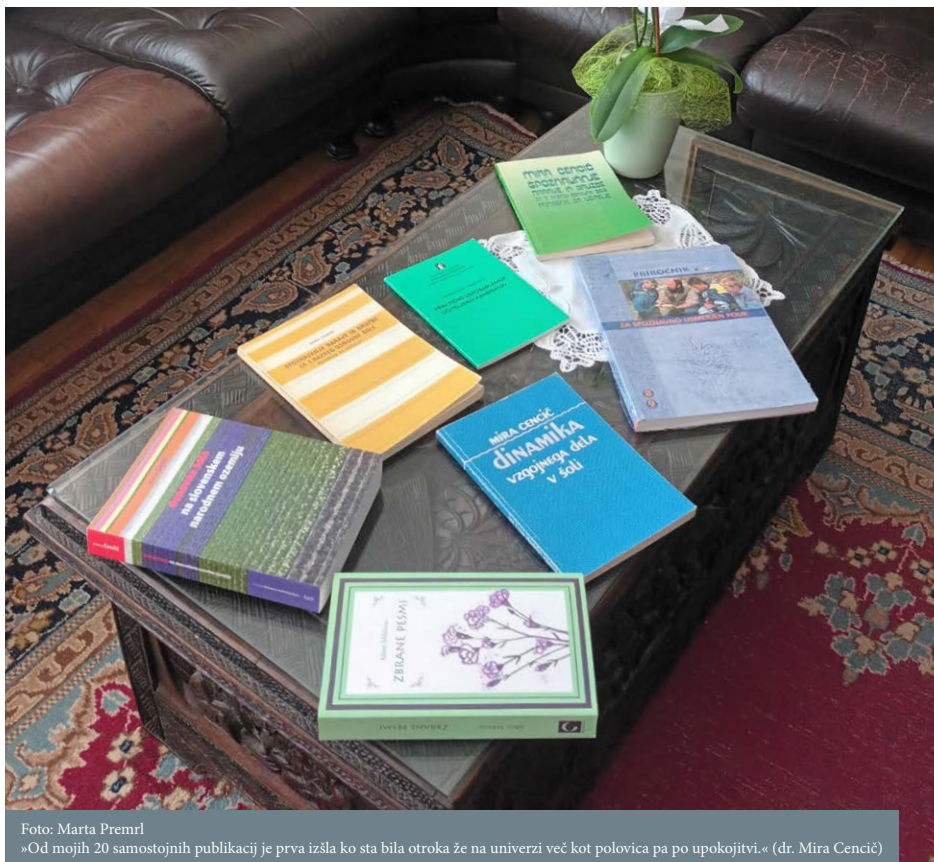

Foto: Marta Premrl

»Od mojih 20 samostojnih publikacij je prva izšla ko sta bila otroka že na univerzi več kot polovica pa po upokojitvi.« (dr. Mira Cencić)

Jezuitski kolegij in začetki visokošolskega študija v Ljubljani

■ **Monika Deželak Trojar**, dr. zgodovinskih znanosti, znanstvena sodelavka na ZRC SAZU, se poklicno posveča slovenskemu slovstvu in zgodovinopisju 17. ter 18. stoletja.

Članek predstavi začetke jezuitskega reda in ozadje prihoda prvih jezuitov v Ljubljano. V nadaljevanju oriše raznolika področja delovanja ljubljanskega jezuitskega kolegija (1597–1773). V sklepnem delu pa se posveti predstavitvi jezuitske gimnazije ter višjega oz. visokega šolstva v Ljubljani in njegovega pomena za splošni kulturni razvoj širšega slovenskega prostora.

Začetek jezuitskega reda in prihod prvih jezuitov v Ljubljano

Jezuitski red je leta 1539 skupaj z devetimi prijatelji duhovniki ustanovil Ignacij Lojolski, leta 1540 in 1550 pa sta red potrdila papeža Pavel III. in Julij III. Med najpomembnejša poslanstva jezuitskih redovnih skupnosti štejemo širjenje Božje besede (poučevanje krščanske nauka in pridiganje), podeljevanje zakramentov, dela usmiljenja, misijone in predvsem šolstvo, ki je bilo v ospredju njihove dejavnosti.

Čeprav so se jezuiti najprej želeli posvetiti predvsem oznanjevanju evangelija, so pozneje spoznali, da bodo svoje redovno poslanstvo najlažje uresničili preko vzgoje in izobraževanja. Njihovi vzgojni zavodi, imenovani kolegiji, so postali duhovna, kulturna in verska središča tedanje Evrope. Ker so bili jezuiti ubožtveni red in so živeli od miloščine, kolegijev niso ustanavljali sami, ampak je za njihovo materialno osnovo poskrbel deželni vladar. Osrednji del kolegija je bila cerkev, okrog nje pa so se zvrstila poslopja, ki so bila namenjena bivanju jezuitske redovne skupnosti, njihovim šolam in internatu (t. i. seminar).

Slovenske zgodovinske dežele so bile z jezuitskim redom povezane tako rekoč od začetka. Za to je bil najzaslužnejši takratni ljubljanski škof Urban Textor, ki je bil leta

1551 kot visoki državni uradnik na dunajskem dvoru v veliki meri zaslužen za prihod jezuitov na Dunaj. V okviru prenove duhovniškega življenja v svoji škofiji si je prizadeval, da bi jezuiti prišli tudi v Ljubljano, kar pa v njegovem času še ni bilo izvedljivo. Prošnjo za ustanovitev kolegija je v začetku devetdesetih let 16. stoletja ponovil škof Janez Tavčar in bil uspešen. Prvi trije jezuiti so v Ljubljano prišli januarja 1597. V naslednjih dveh desetletjih so jezuiti ustanovili kolegije še v Celovcu, Gorici in Trstu.

Jezuitski kolegij v Ljubljani (1597–1773)

Jezuiti so za svoje domovanje v Ljubljani izbrali prostor nekdanje ubožnice pri sv. Jakobu, papež pa jim je za preskrbo določil prihodke razpuščene kartuzije v Pleterjah. Srčika kolegija je postala cerkev sv. Jakoba. Tako cerkev kot stavbe ob njej so jezuiti v naslednjih dveh stoletjih zaradi naraščajočega števila redovnih članov in dijakov večkrat dograjevali in skrbeli tudi za stavbni ter likovni okras. Leta 1658 so dokončali novo gimnazijsko poslopje, v osredju katerega je bila velika avla z odrom za šolske gledališke predstave. Stalno skrb so posvečali tudi zagotavljanju primernih prostorov za bivanje jezuitskih dijakov (t. i. seminar).

Jezuitom se pogosto očita, da so gojili le latinščino in da jim za slovenščino ni

Ljubljanski jezuitski kolegij s cerkvijo sv. Jakoba v Valvasorjevem času.
Vir: Gostiša, Lojze (ur.) (2008): Iconotheca Valvasoriana (XVII. zvezek, list 338). Ljubljana-Zagreb

bilo mar, vendar to ne drži. Kateheze za otroke in odrasle so imeli v slovenščini že od vsega začetka, leta 1615 pa so uvedli tudi slovenske pridige. S škofom Tomažem Hrenom so tesno sodelovali pri uresničevanju njegovega literarnega programa katoliške obnove na Kranjskem. Janez Čandek je skupaj s Hrenom leta 1612 za tisk pripravil lekcionar *Evangelia inu lystuvi*. Skoraj istočasno, leta 1615, je priskrbel slovenski prevod Kanizijevega *Malega katekizma*, opremljen z lesoreznimi podobami, ki je bil namenjen predvsem otrokom in mladim.

Jezuiti so v Ljubljani razvili bogato pastoralno dejavnost, ki je segala od poučevanja krščanskega nauka, pridiganja in spovedovanja do duhovnih vaj, ljudskih misijonov, procesij ter drugih pobožnosti in razgibane duhovnosti. Zanimali so jih tako najmanjši, izrinjeni na rob družbe (jetniki in bolniki), kot plemstvo in mestno ter podeželsko prebivalstvo. V želji po duhovnem napredku redovnih članov in ljudi, ki so jim bili zaupani v dušnopastirsko oskrbo, pri čemer so vključevali tudi ženske, so dali natisniti veliko knjig: prevode katekizmov jezuitskih avtorjev, pesmarice in druge duhovne knjige, ki so bile namenjene dija-

kom in članom njihovih kongregacij ter bratovščin. Ker jim je uspelo pritegniti širok krog bralcev, so s tem pomembno prispevali k rasti humanistične bralne kulture na Slovenskem. Ne smemo pozabiti na tisti del jezuitske slovstvene in duhovne ustvarjalnosti, ki je delil usodo večine in ostal na ravni rokopisnih knjig. Tudi te so, čeprav se jih je do danes ohranilo zelo malo, odigrale pomembno vlogo: jezuitski patri so jih namreč brali širšim množicam, jih prepisovali in z njihovo pomočjo snovali pridige ter nagovore.

Jezuiti so bili odlični pridigarji. Niso pridigali le v svoji cerkvi, ampak tudi v stolnici, cerkvah drugih ljubljanskih redov ter na podeželju, kamor so hodili v okviru ljudskih misijonov. Lep dokaz, da so prispevali pomemben delež k vzponu slovenske pridigarske dejavnosti, je natisnjena zbirka pridig Jerneja Basarja, ki je v jezuitskih virih imenovan kot »Krizostom domače dežele«. Njegove pridige z naslovom *Pridige iz bukvic imenvanih Exercitia svetega očeta Ignacija: zložene na vsako nedelo čez lejtu* (1734) so vzniknile iz bogate jezuitske duhovnosti, usmerjajo jih zlasti *Duhovne vaje* sv. Ignacija.

Gimnazija in začetki visokošolskega študija v Ljubljani

Takoj po prihodu v Ljubljano so jezuiti prevzeli pobudo na vzgojnem in izobraževalnem področju. Že v šolskem letu 1597/98 so začeli s poukom v najnižjih dveh gimnazijskih razredih. Ko so v šolskem letu 1604/05 odprli še razred retorike, je bilo vzpostavljane gimnazije (t. i. »studia inferiora«) zaključeno. Študij na gimnaziji se je delil na šest razredov. Čas šolanja je bil odvisen od predznanja učencev in je trajal od pet do sedem let (najpogosteje pa šest). Pri izobraževalnem delu so izhajali iz temeljnega dokumenta jezuitske pedagogike, *Ratio atque institutio studiorum Societatis Iesu* (N načrt in ureditev študija Družbe Jezusove). V vzgojni in izobraževalni sistem v Ljubljani so vnesli mnoge novosti in ga tako dvignili na veliko višjo raven.

Poleg gimnazijskega pouka so kmalu uvedli tudi posamezne višješolske pred-

mete. Že leta 1619 so začeli s predavanji o moralni teologiji, pozneje pa še o spornih teoloških vprašanjih. V uvajanju teh predmetov je mogoče prepoznati zametke višjega in visokošolskega študija pri nas, ki je v letih 1704–1705, ko so v Ljubljani uvedli filozofske študije in odprli stolice za logiko, matematiko, fiziko in cerkveno pravo, dobil konkretnjšo obliko (t. i. »studia superiora«). Sredi 18. stoletja, ko je pritisk države na jezuitsko šolstvo postajal vse močnejši, so v Ljubljani v okviru filozofskega študija uvedli tudi nekatere bolj tehnične predmete, na primer eksperimentalno fiziko, mehaniko in agronomijo, leta 1768 pa pod vodstvom Gabrijela Gruberja vzpostavili še stolico za mehaniko. V okviru te katedre so poučevali risanje, geometrijo, hidravliko, ladjedelništvo in inženirske predmete, namenjene izobraževanju obrtnikov.

Čeprav sta se tako filozofski kot teološki študij (posamezni teološki tečajji) v Ljubljani v veliki meri ujemala z vsebino študija na filozofskih in teoloških fakultetah jezuitskih univerz, pa ljubljanske višje študije (»studia superiora«) niso imele statusa univerzitetnega študija in niso mogle podeljevati akademskih nazivov. Kljub temu so jezuiti pomembno obogatili takratno študijsko ponudbo na Kranjskem, omogočili dostop do znanja v domačem okolju in olajšali prehod na univerzitetni študij v bližnjih (npr. Gradec) ter daljnih jezuitskih (npr. Dunaj) in tudi nejezuitskih univerzitetnih središčih (npr. Padova), bodočim duhovnikom pa ponudili potrebno teoretično ter praktično znanje za njihovo dušnopastirsko delovanje. Ohranile so se posamezne natisnjene slovesne teze nekaterih jezuitskih študentov in nekaj tiskanih tez v obliki vprašanj ali trditev pri posameznih profesorjih.

V dolgih letih obstoja jezuitskega kolegija v Ljubljani so se postopoma vzpostavili trdni temelji za kulturni, znanstveni in umetniški preporod na Slovenskem, katerega gonilna in odločilna sila so bili možje, ki so svojo uspešno življenjsko zgodbo začeli pisati v jezuitskih gimnazijskih klopeh (npr. Janez Vajkard Valvasor, Janez Krstnik Dolar, Marko Grbec, Marko Pohlin, Blaž Kumerdej, Jurij Vega, Anton Tomaž Linhart, Valen-

Natisnjena filozofska teza (tj. neke vrste (neuradna) diploma) Jurija Fabianecza, doma iz Zagreba, iz leta 1752 (104,4 x 83,3 cm). Vir: Arhiv Slovenske province Družbe Jezusove, Ljubljana

tin Vodnik in številni drugi). Brez njih Slovenci kot narod danes ne bi bili tu, kjer smo. Jezuitskih zaslug za kakovostni dvig splošne kulture na Slovenskem ni mogla izničiti niti papeževa razpustitev reda leta 1773. Čeprav je bil jezuitski kolegij v Ljubljani razpuščen in leto pozneje uničen v požaru, ukinitve jezuitov v realnosti kranjske vsakdanjosti ni mogla biti tako dosledna, kot so jo začrtali sklepi, zapisani na papirju. Ljubljana zaradi tega ni kar naenkrat ostala brez šolstva, ampak je le-to ob nadaljnjem sodelo-

vanju nekaterih nekdanjih jezuitskih patrov delovalo naprej. Sledila so desetletja, ki so na področje izobraževanja vnesla številne spremembe, v katerem so se možnosti delovanja nekdanjih jezuitov precej zožile. Obdobje po ponovni vzpostavitvi jezuitskega reda leta 1814 je tako prineslo nove izzive in drugačne priložnosti. ◀

Referenčna literatura

- Baraga, France (ur.); Kiauta, Marija (prev.) (2003): *Letopis Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove (1596–1591)*. Ljubljana: Družina, Provincialat Družbe Jezusove.

- Benedik, Metod; Bratina, Lojze; Cevc, Emilijan idr. (1992): *Jezuiti na Slovenskem: zbornik simpozija*. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve Teološke fakultete, Provincialat slovenske province Družbe Jezusove.
- Ciperle, Jože (2008): Teološki študij v Ljubljani pred ustanovitvijo univerze. V Jože Ciperle; Tatjana Dekleva (ur.): *Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani skozi čas in prostor* (str. 11–29). Ljubljana: Univerza v Ljubljani (Zgodovinski arhiv in muzej Univerze).
- Ciperle, Jože; Dekleva, Tatjana (2009): *Ustanovitev Univerze v Ljubljani v letu 1919*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani (Zgodovinski arhiv in muzej Univerze).
- Dovjak, Rok (2010): *Ljubljanski jezuiti in njihov odnos z laiki glede na Historio annuo (1596–1691)*. Ljubljana: diplomsko delo.
- Rajšp, Vincenc (ur.) (1998): *Jezuitski kolegij v Ljubljani (1597–1773): zbornik razprav*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Provincialat slovenske province Družbe Jezusove, Inštitut za zgodovino Cerkve Teološke fakultete.

Pedagog – steber v medkulturni vzgoji in izobraževanju

■ **Ksenja Zupančič**, dipl. vzgojiteljica, je zaposlena v Vrtcu Antona Medveda Kamnik. Kot prostovoljka sodeluje v bolnišničnih oddelkih Vrtca Vodmat.

V vrtce in šole prihajajo otroci iz različnih kulturnih okolij in z navadami, ki so del družine. Ko se na enem mestu srečajo različne kulture, to lahko pomeni zavračanje ostalih kultur, če v to ne poseže kompetenten pedagog. Na kakšen način pristopa k medkulturni vzgoji dober pedagog ter kakšne so njegove kompetence?

Medkulturna vzgoja (MV) predstavlja veliko obogatitev, a za pedagoga je lahko velik izziv. Zavedati se moramo, da MV ne opredeljuje le tujcev in drugačnih v našem okolju, ampak zahteva tudi spremembo odnosa. O MV govorimo tudi, ko imamo v skupini otroke iz različnih krajev. Samo v Sloveniji imamo veliko pokrajin ter s tem povezanih narečij, navad, jedi za posamezne kraje ... Vsaka družina je drugačna, sestavljata jo starša, ki prihajata iz okolij, kjer imajo različne navade, jezik. Obstoj takšne družine temelji na spoštovanju, sprejemanju drug drugega. Tudi pedagog pri vključevanju otrok priseljencev oziroma otrok z različnimi kulturnimi ozadji deluje z medkulturnim dialogom (MD), ki temelji na

sprejemanju drugačnosti. Pedagog ima pri vzpostavitvi MD zelo odgovorno vlogo, saj ga je med otroke treba vključevati zgodaj. Inkluzivne družbe se lahko razvijajo na podlagi učinkovitega vzpostavljanja MD. To je pot v integracijo in družbeno kohezijo, kjer ni prostora za marginalizacijo otrok. To je tudi pot boja proti predsodkom in stereotipizaciji javnega življenja. Ljudje se lahko veliko pogovarjamo o drugačnosti, sprejemanju razlik že, če srečamo npr. invalida. Včasih se premalo zavedamo, da nam življenje omogoča priložnosti za razvijanje veščin, ki nam koristijo v življenju. Če ne živimo življenja, temveč ga le gledamo z odprtimi očmi, nam tudi knjige ne bodo pomagale.

Medkulturne kompetence

Za izvajanje MD pedagog potrebuje medkulturne kompetence, za katere se mora sam truditi in jih razvijati. Temelj medkulturnih kompetenc je empatija, ki je pogoj za razvoj ostalih kompetenc. Resman (2003) poudarja pomembnost pedagogov za razvoj empatije, ki omogoča sposobnost vživljanja v položaj drugega. Danes je empatije premalo, zato je še bolj pomembno, da damo možnost razvoja empatije, ko je otrok še majhen. Pri tem imajo poleg pedagogov pomembno vlogo tudi starši. Pomembno je, da pedagog razvije interpersonalne veščine, da ve, kako se odziva v določenih okoliščinah, ter intrapersonalne veščine, kar pomeni, da na človeka gleda celovito. Biti mora tolerant in prilagodljiv v nepredvidljivih situacijah. Poiskati mora načine, da se približa otrokom, ki prihajajo iz drugih kulturnih okolij. Razširiti mora znanje o drugih kulturah, se pozanimati o njihovi religiji, načinu življenja. Medkulturne

kompetence se kažejo tudi v sposobnosti vključevanja izkušenj, znanj pripadnikov drugih kultur v okolje vrtca in šol, kjer pedagog deluje. Pri svojem delu mora biti odprt za drugačnost. V medkulturnem razredu, igralnici mora zagotoviti, da se pripadniki vseh kultur svobodno izražajo. Svoboda izražanja je dovoljena, dokler ne omejuješ svobode izražanja drugega. Na kulturne razlike med otroki pedagog gleda pozitivno.

Izziv medkulturnosti

MV predstavlja določene izzive, vendar se jih ne smemo bati. Nanje moramo gledati kot na priložnost, ki nam prinaša osebno in strokovno rast. Velik pomen predstavljajo tudi način verbalnega in neverbalnega komuniciranja, pristop do staršev, znanje tujih jezikov. Pedagog se mora zavedati, da njegove vrednote, znanja in kultura niso večvredni. Zave-

dati se mora etnocentrizma ter se znati prilagajati drugim kulturam. Pedagog z medkulturnimi kompetencami mora biti potrpežljiv, upoštevati, sprejemati mora različna mnenja (Lukšič Hacin idr., 2011) in se prilagajati. Tisti, ki so samoiniciativni, se nenehno izobražujejo in seznanjajo z novjšimi praktičnimi in teoretičnimi spoznanji. Prepoznajo in ozavestijo lahko pomanjkljivosti, slabosti izobraževalnega sistema, znotraj katerega so se izobraževali, saj se družba v njem spreminja. Profesionalni razvoj in osebna rast pedagoga sta odvisna samo od njega. Lahko se samoizobražuje, prebira strokovno literaturo, literaturo za osebno rast, se poveže s strokovnimi delavci drugih vzgojno-izobraževalnih institucij in si izmenjuje mnenja, izku-

Profesionalni razvoj in osebna rast pedagoga sta odvisna samo od njega.

šnje, dobre prakse. Na voljo so mu različna usposabljanja v okviru Ministrstva RS za izobraževanje, znanost in šport ter Zavoda RS za šolstvo (Vižintin, 2017). Peček Čuk in Lesar (2006) opozarjata na dodatno potrebo po izobraževanju pedagogov. Zaradi različnosti otrok v vrtcih in šolah se od pedagoga zahtevata visoka stopnja prilagodljivosti ob upoštevanju načel pravičnosti ter določen nabor znanj

in izkušenj. Od nje ga se pričakujeta tudi prepoznavanje različnosti in ustrezno odzivanje. Ali so pedagogi dovolj usposobljeni za to?

Pri izobraževanju

pedagogov bo treba še veliko storiti in usmeriti pozornost v senzibilizacijo drugačnih otrok. Obstajajo različna stališča pedagogov v zvezi s tem, kdo ima večjo vlogo za vključitev 'drugačnega – priseljenega' otroka v vzgojno-izobraževalno ustanovo. Slovenski učitelji pogosto pripisujejo staršem in ostalim učencem večjo vlogo za vključitev učenca kot sebi. Pri tem se pedagogi ne zavedajo svoje pomembne vloge, ki jo imajo pri vključevanju otroka v okolje (Peček Čuk in Lesar, 2006). Krek (2000) nasprotuje zgoraj navedenemu in poudarja, da ima ključno vlogo v vzgojno-izobraževalnem procesu pedagog, ki je steber MV in izobraževanja. Pri svojem delu je avtonomen, kar pomeni, da lahko otroka po različnih poteh, z dejavnostmi in igrami postopoma vključi ter njega in starše seznanji, pripravi na vzgojno-izobraževalno ustanovo na čim bolj prijazen, strokoven način. Po kakšnih poteh se bo podal, je odvisno od njegovih profesionalnih sposobnosti ter zavedanja odgovornosti, ki jo ima kot pedagog. Zakaj učitelji menijo, da imajo večjo vlogo pri vključevanju otrok v vzgojno-izobraževalno ustanovo starši? Morda niso dovolj kompetentni, zato prelagajo svojo odgovornost na druge, ali pa gre za stereotipe in predsodke pedagoga.

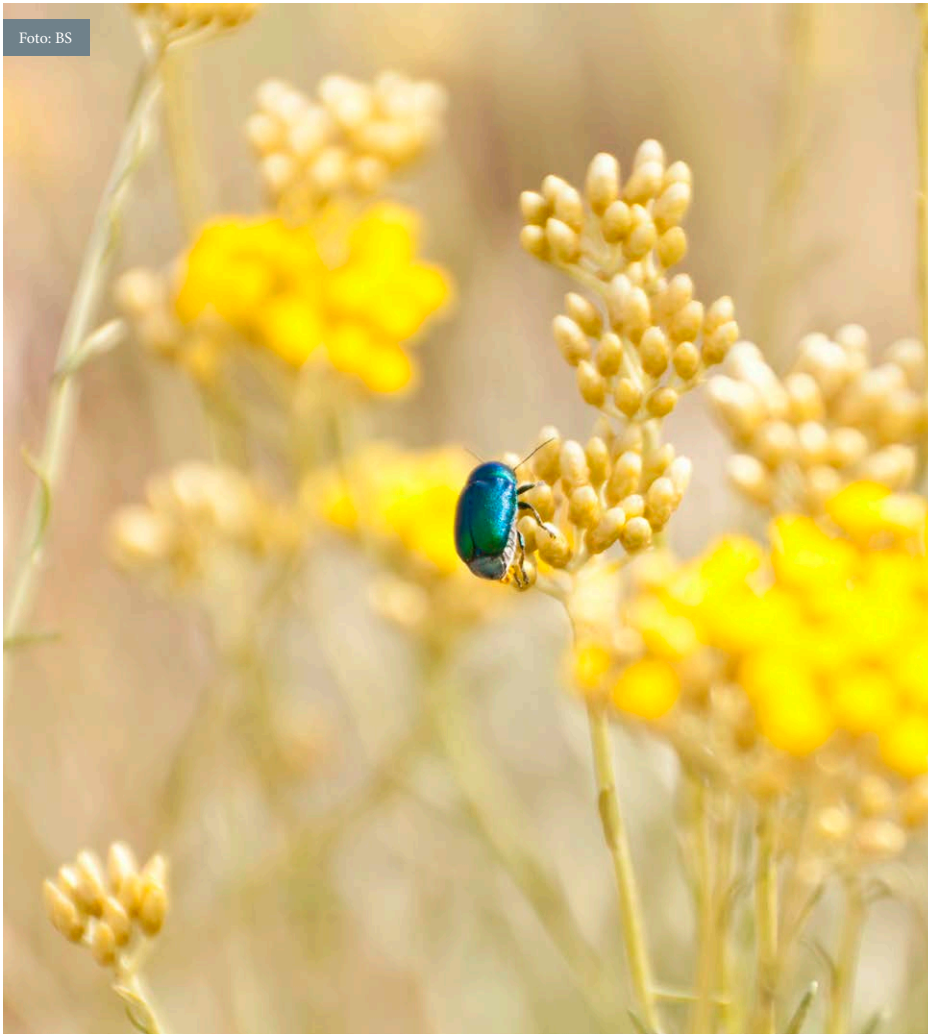
Predsodki

Vsak ima v sebi zakoreninjene nezavedne predsodke. Odsotnost zavedanja prinaša nižja pričakovanja strokovnih delavcev do otrok v vzgojno-izobraževalnih insti-

Foto: Nataša Pezdir

Foto: BS

tucijah (Peček Čuk in Lesar, 2006). Kroflič (2006) navaja, da pedagogi v okviru izobraževanj niso bili dovolj seznanjeni z učinkovitim modelom za premagovanje stereotipov, predsodkov in navad, zato si morajo to znanje pridobiti sami. Menim, da je premagovanje stereotipov in predsodkov dolgotrajen proces, v katerega posameznik vlaga sam. Pozoren mora biti na dražljaje iz okolja, ki povzročajo predsodke ali stereotipe. Ko jih ozavestimo in priznamo, smo na dobri poti ter v nadaljevanju premagovanje rešujemo s pogovorom, usposabljanjem, izobraževanjem. Za premagovanje stereotipov in predsodkov se je treba poglobiti vase in se soočiti z dogodki v otroštvu, saj se ti razvijejo na

Menim, da je premagovanje stereotipov in predsodkov dolgotrajen proces, v katerega posameznik vlaga sam.

nezavedni ravni. Pedagog se mora zavdati, da je ostalim otrokom vzor s svojo komunikacijo (tudi neverbalno), delom, načinom sprejemanja, vključevanja 'različnih' otrok v skupino. Graditi mora na osebnostni rasti, da bo premagal stereotipe in predsodke, ki jih nezavedno prenaša tudi na otroke. Pedagog mora ob zaznavanju prisotnosti določenih stereotipov v skupini vključiti vse vpletene v vzgojno-izobraževalno delo ter graditi na dopolnjevanju, ne izključevanju. Tako bo zmanjšal in odpravil stereotipe (Motik in Veljić, 2007). Veliko ljudi ima predsodke in stereotipe do priseljencev iz Jugoslavije. V odnosu do priseljencev iz Nemčije, Avstrije, Italije teh predsodkov ni opaziti.

Naša zgodovina je, bili smo del Jugoslavije, a nekateri jo zavračajo, niso je sprejeli in se soočili z njo. Pedagog mora pri svojem delu pri opazkah, ki rušijo razvoj posameznikove osebnosti, pritisniti zavoro. Besede, ki žalijo osebnost, je treba prepoznati in reševati. Spodbudno učno okolje omogoča medsebojne stike med otroki različnih kultur in pripomore k premagovanju komunikacijskih ovir, stereotipov in predsodkov. Pedagog se mora zavdati, da okolje v vrtcu in šoli pomembno vpliva na razvoj otrokove samopodobe. Otrokom drugih kultur bodo njihove stvari pomagale pri izboljšanju samopodobe. Počutili se bodo sprejeti. Igralnice naj prikazujejo različnosti kultur tako, da ne spodbujajo stereotipov. Pedagog lahko izdelava različna didaktična sredstva ter oblikuje večkulturne igralnice. V kotičku dom in družina naj bodo temnopolti dojenčki različnih spolov, obleke različnih kultur. V kuhinji naj bo na voljo različen jedilni pribor. Na policah naj bodo knjige različnih kultur. Na voljo naj bodo različna glasbila. Poslušaj naj se glasba različnih kultur. Na stenah naj visijo napisi v različnih jezikih (Jevšnik Vah, 2010). Vsak pedagog je prepuščen samemu sebi, glavni okvir pa mu predstavljajo načela, *Kurikulum za vrtce*. Od njega je odvisno, kako se bo soočil z izzivi. Glavno vprašanje je, ali se podamo na pot uspeha ali negativizma.

Literatura

- Jevšnik Vah, Mojca (2010): Medkulturna vzgoja in izobraževanje v vrtcu in v prvem triletnju osnovne šole. *Revija za elementarno izobraževanje*, letnik 3(2/3), str. 133-141.
- Krek, Janez (2000): Vzgoja k strpnosti. *Sodobna pedagogika*, letnik 51(1), str. 82-103.
- Kroflič, Robi (2006): Kako udomačiti drugačnost ...? *Sodobna pedagogika*, letnik 57, posebna izdaja, str. 26-39.
- Lukšič Hacin, Marina; Sardoč, Mitja; Vrečer, Natalija (2011): Kriteriji izbora primerov dobrih praks izobraževanja za medkulturne odnose in aktivno državljanstvo. V Jure Gombač, Marina Lukšič Hacin, Metka Lokar idr.: *Strokovne podlage, strategije in teoretske tematizacije za izobraževanje za medkulturne odnose in aktivno državljanstvo*: poročilo o opravljenem terenskem delu analize primerov dobrih praks (str. 5-11). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Pridobljeno 10. 10. 2022 s spletne strani: http://www.medkulturni-odnosi.si/images/stories/datoteke/porocilo_terensko_delo1.pdf.
- Motik, Dragica; Veljić, Irma (2007): *Spoznavam sebe, tebe, nas*. Priročnik za učitelje za delo z učenci in starši. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Peček Čuk, Mojca; Lesar, Irena (2006): *Pravičnost slovenske šole: mit ali realnost*. Ljubljana: Sophia.
- Resman, Metod (2003): Interkulturna vzgoja in svetovanje. *Sodobna pedagogika*, letnik 54(1), str. 60-79.
- Vižintin, Marijanca Ajša (2017): *Medkulturna vzgoja in izobraževanje. Vključevanje otrok priseljencev*. Ljubljana: Založba Znanstvenoraziskovalni center SAZU.

Vzgojni načrt potrebuje okvir – pedagoški koncept¹

- **Dejan Hozjan**, dr. edukacijskih ved, je izredni profesor za področje pedagogike in koordinator magistrskega študijskega programa *Andragogika* na *Pedagoški fakulteti Univerze na Primorskem*. V okviru svojega znanstvenega in pedagoškega dela se ukvarja z vprašanji vzgoje, vseživljenjskega učenja in izobraževanja odraslih.
- **Larisa Rebeka Opeka** je študentka 2. letnika razrednega pouka na *Pedagoški fakulteti Univerze na Primorskem*.
- **Janja Glušič** je študentka 2. letnika razrednega pouka na *Pedagoški fakulteti Univerze na Primorskem*, prostovoljka pri različnih dejavnostih za otroke.

Zakonska vpeljava vzgojnih načrtov (VN) leta 2008 je bila pomembna prelomnica na vzgojnem področju v slovenskem javnem šolstvu. Vzpostavil se je sistem, ki omogoča sistematičen pristop k razvijanju vzgojne dejavnosti javnih osnovnih šol (OŠ). Ob tem pa se pojavlja vprašanje, ali so VN v polnosti izkoriščeni in vsebujejo tudi vzgojni koncept (VK).

Z uzakonitvijo VN v letu 2008 se je prvič v slovenskem šolskem prostoru pojavila podlaga za resno sistematično in načrtno razvijanje vzgojnega delovanja posamezne šole. Vendar pa nas primeri iz prakse pogosto vodijo do spoznanja, da pri tem niso izkoriščene vse možnosti. Nemalokrat je namreč moč zaslediti razmišljanje, da je VN le še ena od zakonskih obveznosti, ki jih morajo uresničiti šole. Oblikovanje VN samo zato, ker je to zakonsko predpisano, zagotovo ne obrodi sadov in ne doseže želenega vzgojnega cilja.

VN je bistveno več kot le zakonska nuja, saj javnim OŠ nudi resno orodje, da se začnejo zavedati pomena vzgoje za dolgo-

ročni razvoj učencev. Zagotovo ni nepomembno, kakšne učence vzgaja šola in kakšen je vzgojni ideal posamezne šole. Pri tem, kako bo posamezna šola oblikovala svoj vzgojni ideal in ga kasneje uresničevala v neposredni praksi, pa ima lahko pomembno vlogo VN. Pregled VN šol nas vodi do spoznanja, da so le-ti oblikovani kot nabor vzgojnih želja različnih deležnikov v šolskem prostoru (zaposlenih, staršev in učencev), pri čemer pa jim zmanjka sam temelj in bistvo, tj. VK.

Razumevanje VK

Da bi lažje razumeli, kakšno vlogo ima sam VK v delovanju javne OŠ in na ka-

kšen način ga umestiti v VN, si oglejmo njegovo razumevanje.

Po mnenju Kovač Šebart, Krek in Vogrinc je VK razumljen kot celovit razmislek o vzgojni problematiki, ki s pomočjo norm in načel pomaga konkretnemu ravnanju ravnateljev, učiteljev, učencev in staršev (Kovač Šebart idr., 2006: 22). Vidimo lahko, da VK predstavlja izhodišče za razpravljanje o vzgojni tematiki šole, ki pa jo je treba celostno zaobjeti. Glede na slednje je VK razumljen kot sinergično in predvsem načrtno delovanje šole na vzgojnem področju, saj se pričakuje, da bo vzgojno delovanje vseh deležnikov v šolskem prostoru temeljilo na skupnih normah in načelih.

Na podoben način je o VK razmišljal Medveš, saj je po njegovem mnenju VK dogovor za premišljeno in vnaprej organizirano, ciljno naravnano delovanje šole ter delovanje učiteljev, ravnatelja in strokovnih delavcev (Medveš, 2007). Tudi pri njem je moč zaznati elemente načrtovanosti in ciljne usmerjenosti ter vzgojni dogovor kot soglasje med vsemi deležniki v šolskem prostoru. Ob tem pa Medveš opozori na ključni element VK, in sicer usklajenost vzgojnih ciljev s celovitim antropološkim nazorom. Slednje pomeni, da morajo cilji, načela in norme vzgojnega delovanja vseh deležnikov delovati iz skupnega vzgojnega jedra oz. iz skupne pedagoške filozofije. Tako bistvo VK ni fragmentaren zapis pravil vzgojnih vrednot in pravil, ampak prvenstvena potreba po oblikovanju pedagoške filozofije

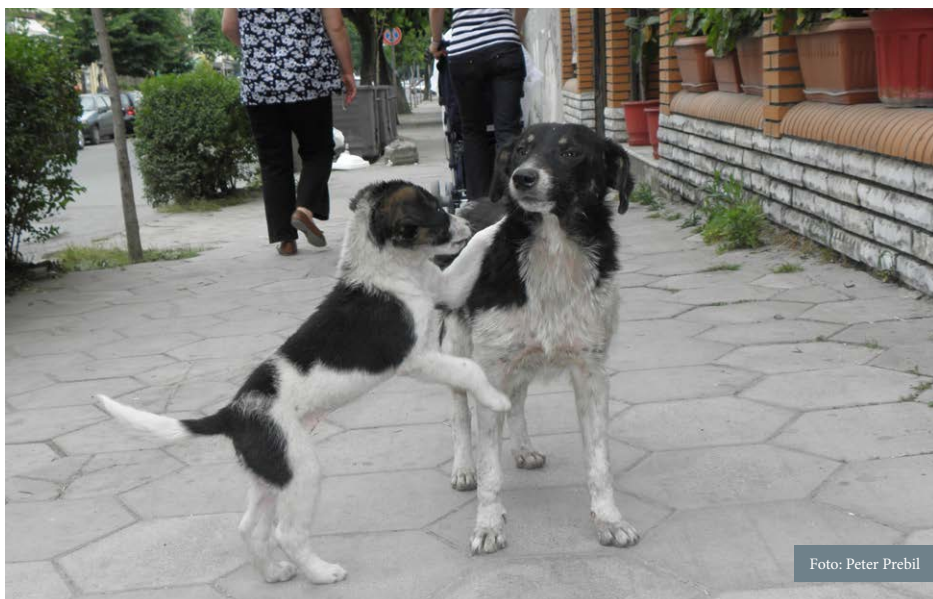

Foto: Peter Prebil

posamezne šole, ki predstavlja temelj za oblikovanje vzgojnih načel in norm.

Nadgradnja VN z VK

Kot je bilo izpostavljeno v prejšnjem poglavju, je bistvo VK celostna obravnava vzgojnega delovanja posamezne šole. Izhodišče za njegovo oblikovanje predstavlja enoten pogled vseh deležnikov na vzgojno delovanje šole oziroma pedagoško filozofijo šole. Ob tem pa se postavlja vprašanje, na kakšen način umestiti VK šole v njen vzgojni načrt.

Enako kot VK je tudi VN v službi sistematičnega in načrtnega razvijanja vzgojnega delovanja šole; služi kot avtonomni dokument šole, ki poskuša usmerjati vzgojo učencev. Z določenimi koraki poskuša udeleževati nepovezane vrednote in načela, ki so bili postavljeni kot oporni stebri za celoten učni proces (Šinkovec, 2017). Vidimo lahko, da se po mnenju Šinkovca VN nanaša predvsem na izvedbeno raven vzgojno-izobraževalnega sistema. Zaposlenim, učencem in staršem služi kot kaži-pot, katere vrednote in načela se razvijajo v posamezni šoli in na kakšen način.

Ob tem pa je ključnega pomena način oblikovanja VN in kaj dejansko predstavlja izhodišče za njegovo oblikovanje. Res je, da je zakonodajalec pripravil izhodišča za pripravo vsebine VN, in sicer: cilje v normativnih aktih (*Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja*, *Zakon o osnovni šoli*) in *Priporočila Direktorata za vrte in šole Republike Slovenije* o načinih oblikovanja in uresničevanja VN OŠ, vendar se je slednje pokazalo kot pomanjkljivo. Praksa je namreč pokazala, da se prej omenjena priporočila ne uporabljajo kot pomoč in spodbuda pri načrtovanju in izvajanju vzgojne dejavnosti šole, ampak so jim šole pri oblikovanju VN zelo dosledno sledile. Tako VN šol prepogosto temeljijo na naboru prioriteten ciljev iz *Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja* in predvsem *Zakona o osnovni šoli*, umanjka pa njihova sinergična povezanost s pedagoško filozofijo posamezne šole. Z iskanjem odgovora na vprašanje, katerim ciljem iz normativnih aktov bo posamezna šola v VN dala prioriteto pred drugimi, ni doseženo bistvo VK. VK oz. pedagoška filozofija po-

samezne šole mora biti temelj za uresničevanje vzgojnega delovanja šole. Glavni namen VK bi moral biti, da predstavlja osnovo za vse vrednote in načela, ki so navedeni v VN in jih poveže v zasnovan skupek. Tako bi moral biti VN na vsaki šoli sestavljen avtonomno, s pomočjo vseh deležnikov šolskega prostora (zaposlenih, učencev in staršev). Vsaka šola bi morala imeti svojo pedagoško filozofijo, načela in vrednote, ki se ujemajo z lokalno okolico ter upoštevajo državno določena načela in cilje, ki so zapisani v normativnih aktih in strateških dokumentih. Z avtonomnostjo izdelave VK bi najbolje zagotovili, da se povezava med vsemi vrednotami in načeli ujema s posebnimi okoliščinami vsake šole ter države hkrati (Šinkovec, 2017). S pomočjo poznavanja lastnih specifik lokalnega okolja in šole ter strokovne avtonomije zaposlenih naj bi posamezna šola oblikovala VN, ki bi temeljil le na njenem VK in s tem pripomogel k razvijanju lastne identitete šole.

Doprinos VK k vzgojnemu delovanju OŠ

Oblikovanje VK temelji na oblikovanju lastne vzgojne identitete šole. Pri tem je ključnega pomena, da se v njegovo oblikovanje vključijo vsi deležniki v šolskem prostoru (zaposleni, učenci in starši), saj je slednji primarno namenjen njim in njihovem vzgojnemu udeleževanju.

VK in posledično VN prvenstveno služita učencem in staršem posamezne šole. Z njegovo pomočjo si lahko starši ustvarijo jasno mnenje in pričakovanja o vzgojnem delovanju šole, ki jo obiskuje njihov otrok. Z natančnim zapisom in utemeljitvijo VK šole lahko starši spoznajo, kakšen vzgojni ideal zasleduje šola in s katerimi pristopi bo omenjeni vzgojni ideal uresničevala. Na ta način lahko uvidijo usklajenost šolskega načina vzgajanja z njihovim lastnim in se lahko prilagodijo slednjemu. Sočasno pa je razvijanje in uresničevanje VK živ proces, ki omogoča staršem aktivno sodelovanje. Bolj kot bodo starši in učenci vključeni v njegovo oblikovanje, lažje se bodo poistovetili z njim in ga uresničevali v praksi. Sočasno pa jim bo sodelovanje pri oblikovanju VK dalo občutek, da so slišane njihove vzgojne želje in so po-

memben del vzgojnega procesa šole. Vendar pa VK ni namenjen le staršem in njihovim šoloobveznim otrokom, ampak naj bi postal ključen del vseh zaposlenih na šoli. VK naj bi služil kot nosilni steber za vsakega zaposlenega na šoli pri izvajanju njegovega poklica. Zaposleni bi morali uporabljati VK kot oporo pri iskanju konkretnih rešitev pri določenih težavah, ki se lahko pojavijo pri njihovem delu, saj bi ta moral jasno določati pedagoško filozofijo šole in celostni pristop k vzgoji in izobraževanju (Šinkovec, 2017). VK bi moral biti ponotranjena življenjska filozofija vseh zaposlenih tako v šoli kot tudi izven nje. S tega vidika ni dovolj, da je VN le nabor različnih vrednot šole, ampak morajo biti le-te povezane v smiselno celoto, ki jo razumejo vsi na šoli (še posebej zaposleni) in so jo pripravljene vsakodnevno uresničevati.

Zaključek

V pričujočem prispevku smo želeli orisati težavo VN v slovenskih OŠ, in sicer njihovo premajhno vsebinsko dovršenost. Prepogosto namreč naletimo na VN, ki vsebujejo seznam različnih vrednot, ki so prepisane iz šolske zakonodaje, med sabo pa so premalo povezane v zaključeno celoto in so odraz dotične šole in njenih lokalnih posebnosti. Kot nadgradnja omenjene težave VN se pojavlja VK. Le-ta zahteva od vseh deležnikov v šolskem prostoru, da se poenotijo o vzgojnem idealu šole. Šele na podlagi vzgojnega ideala, ki je ustrezno pedagoško utemeljen in sprejet s strani vseh deležnikov, je moč razvijati tiste vrednote, ki bodo prispevale k udeleževanju vzgojnega ideala in koncepta.

Opomba

¹ Prispevek je nastal v okviru projekta Celostni pristop k implementaciji vzgojnih načrtov v osnovnih šolah, financiran v okviru razpisa Projektno delo za pridobitev praktičnih izkušenj in znanj študentov v delovnem okolju 2022/2023 s strani Ministrstva za visoko šolstvo, znanost in inovacije ter Evropske unije, in sicer iz Evropskega socialnega sklada. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa za izvajanje evropske kohezijske politike v obdobju 2014–2020.

Literatura

- Kovač Šebart, Mojca; Krek, Janez; Vogrinc, Janez (2006): O vzgojni zasnovi v javnih osnovnih šolah – Kaj pokažejo empirični podatki. *Sodobna pedagogika*, 57(5), str. 22–42.
- Medveš, Zdenko (2007): Vzgojni koncept na razpotjih sodobnosti. *Sodobna pedagogika*, 58(2), str. 227–232.
- Šinkovec, Silvo (2017): *Vzgojni načrt v šoli – spodbujanje celostnega razvoja osebnosti učencev*. Ljubljana: Jutro in Institut Franca Pedička.

Model razvijanja vzgojnega koncepta v osnovnih šolah¹

- **Dejan Hozjan**, dr. edukacijskih ved, je izredni profesor za področje pedagogike in koordinator magistrskega študijskega programa *Andragogika* na Pedagoški fakulteti Univerze na Primorskem. V okviru svojega znanstvenega in pedagoškega dela se ukvarja z vprašanji vzgoje, vseživljenjskega učenja in izobraževanja odraslih.
- **Tjaša Udovč** je študentka 2. letnika razrednega pouka na Univerzi na Primorskem, animatorka, katehistinja, prostovoljka.
- **Eli Čigon** je študentka 2. letnika razrednega pouka na Univerzi na Primorskem, animatorka doma in v tujini.

Vzgojni načrti so v slovenskem osnovnošolskem prostoru prisotni že dobrih petnajst let, vendar raziskave kažejo, da so le-ti sestavljeni iz parcialnih vrednot in jim manjka zaključena celota. V skladu s tem želimo v prispevku predstaviti model, s pomočjo katerega bi se vzgojni načrti preoblikovali v vzgojni model.

Pogled na šolo, učitelje in učence se je čez leta zelo spreminjal in pripeljal do tega, da so dandanes bolj kot kadarkoli poprej v ospredju učenec, njegove potrebe, napredovanje in uspeh. Zato je tudi zelo pomembno partnerstvo med družino in šolo, ki učencu omogoča optimalen razvoj. Pogosta težava pa je, da se deležniki (tj. učitelji, starši in učenci) o vzgoji ne znajo poenotiti (Peček Čuk in Lesar, 2009).

V tem kontekstu je leta 2007 nastala zakonska podlaga, ki osnovnim šolam omogoča poenotenje njihovega vzgojnega delovanja (Zakon o osnovni šoli, 2007). Temeljna namera vzgojnih načrtov je bila usklajeno razmišljanje vseh deležnikov o vzgojnih načelih, pravilih, normah delovanja v osnovnošolskem prostoru, skratka iskanje skupne vzgojne filozofije. Žal pa praksa kaže, da je pogosto prihajalo do iskanja bližnjic. Šole pripravljajo vzgojni načrt tako, da prepisujejo načrte drugih šol oziroma jih pripravljajo brez vseh deležnikov. Posledica tega je, da je uvajanje sprememb neučinkovito, saj se vsi vključeni deležniki z vzgojnim načrtom ne morejo poistovetiti (Peček Čuk in Lesar, 2009).

Pogoji za vzpostavitev vzgojnega koncepta

Da bi lahko vsi deležniki v osnovnošolskem prostoru poenoteno vzgojno delovali, je treba oblikovati vzgojni načrt, ki vključuje skupne vrednote, kakovost dela in pomoč

otrokom pri njihovi rasti. V tem kontekstu se je treba odmakniti od vzgojnega načrta kot skupka različnih vrednot; vzgojni načrt bi moral temeljiti na vzgojnem konceptu. »Vzgojni koncept torej lahko razumemo kot sistem ravnanja vzgojno-izobraževalne institucije, preko katerega le-ta izraža svojo pedagoško filozofijo.« (Podlesnik, 2022: 3) Vzgojni koncept tako zahteva od vseh deležnikov, da se pedagoška filozofija šole ponotranji in postane njihov način življenja. Pri načrtovanju vzgojnega koncepta osnovne šole pa je treba zagotoviti predvsem dva temeljna pogoja:

- potrebno je poznavanje značilnosti posameznih omenjenih vzgojnih dejavnikov in teoretičnih okvirov, s katerimi bomo uskladili njihovo delovanje, ter
- zagotoviti dovolj veliko stopnjo soglasja med deležniki o izbiri ključnih vzgojnih dejavnikov in o temeljnih strateških ciljnih vzgojnega vplivanja (Kroflič idr., 2009).

Slednje pomeni, da morajo načrtovalci vzgojnega koncepta posamezne osnovne šole natančno poznati teoretične podlage vzgojnega delovanja in njihov vpliv na

neposredne praktične vzgojne učinke. Po drugi strani pa se mora pri vseh deležnikih v šolskem prostoru vzpostaviti soglasje o ciljnih vzgojnega delovanja posamezne osnovne šole. Da bi lahko vzgojni koncept zaživel v praksi, namreč ni dovolj le njegova teoretična podlaga, ampak mora nagovoriti vse deležnike. Le-ti ga bodo uresničevali, če jim bo osebno blizu in bodo motivirani za njegovo vsakodnevno udeležanje. Iluzorno bi bilo pričakovati od vseh deležnikov v javnih osnovnih šolah, da bodo brez zadržkov sprejeli in vsakodnevno živeli vzgojni koncept svoje šole. Osnovni pogoj za to, da bo vzgojni koncept šole postal živ organizem šole, je varno in sproščeno šolsko okolje. Šolski prostor bi moral nuditi dovolj varnosti vsem deležnikom, da se odprto pogovarjajo o vseh vzgojnih stvareh. Slednje pa od njih zahteva, da so med sabo iskreni, predvsem pa, da so brez obsojanja slišani in upoštevani (Slika 1).

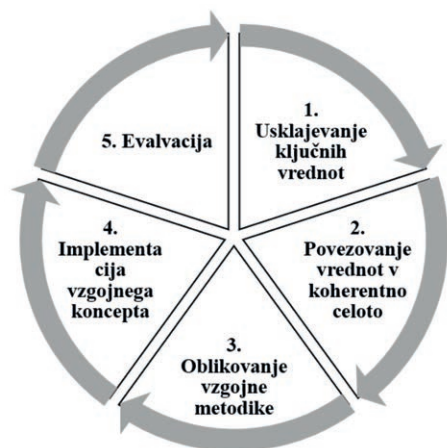
Koraki pri oblikovanju in izvajanju vzgojnega koncepta

Razvijanje vzgojnega koncepta na posamezni osnovni šoli mora temeljiti na premišljenem in dodelanem modelu. V nadaljevanju prikazujemo model, ki sistematično zaobjame oblikovanje in izvajanje vzgojnega koncepta. Ta temelji na petih vsebinskih fazah, ki se med seboj tesno prepletajo:

Slika 1: Pogoji za razvijanje vzgojnega koncepta

1. faza: usklajevanje ključnih vrednot,
2. faza: povezovanje vrednot v koherentno celoto,
3. faza: oblikovanje vzgojne metodike,
4. faza: implementacija vzgojnega koncepta in
5. faza: evalvacija izvajanja vzgojnega koncepta (Slika 2).

Slika 2: Model razvijanja vzgojnega koncepta

Prva faza

Temeljni namen prve faze, tj. usklajevanja ključnih vrednot, je iskanje skupnih vrednot in lastnih pogledov pri različnih deležnikih, ki bodo kasneje služili za razvijanje izhodišč vzgojnega koncepta. V tej fazi ima ključno vlogo ozaveščanje vseh deležnikov o pomenu vzgojne funkcije šole. To pomeni, da je treba vse deležnike v šolskem prostoru ozavestiti o tem, da je vzgojna funkcija šole vsaj enako pomembna kot izobraževalna, zato ji je temu primerno treba posvetiti dovolj pozornosti. Ozaveščanje vseh deležnikov o pomenu vzgojne funkcije šole mora biti tesno povezano z odprtim pogovorom o vrednotah in prepričanjih, ki jih imajo deležniki nasploh v življenju in o vzgojnem delovanju šole. Na tej točki bi morali iskati odgovor na vprašanje o lastnih vrednotah in vzgojnem smotru učencev in šole. Iskanje odgovora na zastavljena vprašanja mora vsem deležnikom omogočiti, da odprto izražajo svoja prepričanja. S tem bo pridobljen širok in raznolik nabor vrednot in pogledov o vzgojnem delovanju posamezne šole, saj bo slednje kasneje odpiralo možnosti za kritično razmišljanje o oblikovanem vzgojnem konceptu.

Druga faza

Ker pa oblikovanje vzgojnega koncepta ne temelji na naboru raznolikih vrednot, ampak na njihovem konsenzu, je treba širok nabor vrednot skržiti na ključne. Pri tem moramo biti še posebej pozorni na to, da se med ključnimi vrednotami vzpostavi sinergija in se lahko različni deležniki identificirajo z njimi. Ključne vrednote ne smejo biti ločene ena od druge, ampak morajo stremeti k skupni vzgojni viziji šole. Skupna vzgojna vizija mora biti natančno utemeljena, saj to predstavlja osnovo, ki bo vsem deležnikom omogočila razumevanje vzgojnih pričakovanj in ravnanj v posamezni šoli. Nadgradnja vzgojne vizije in njene utemeljitve pa predstavlja oblikovanje načel vzgojnega delovanja, kar služi lažjemu praktičnemu uresničevanju vzgojne vizije. Tako oblikovanje vzgojnega koncepta vsebuje vzgojno vizijo, njeno utemeljitev in načela vzgojnega delovanja.

Tretja faza

Oblikovanje vzgojne vizije in načel vzgojnega delovanja predstavlja grob okvir vzgojnega koncepta, ki mu je treba dodati natančno vsebinsko podobo. Natančnejši vpogled v implementacijo vzgojnega koncepta bo razviden iz oblikovanega vzgojnega načrta in pripadajočega akcijskega načrta. Tako je bistvo tretje faze razvijanja vzgojnega koncepta zapis vsebine vzgojnega načrta in na podlagi tega določitev aktivnosti, ki bodo na letni ravni pripomogle k njegovi uresnitvi. Tako vzgojni načrt kot akcijski načrt morata natančno določati dejavnosti, ki bodo pripomogle k vsakodnevemu uresničevanju vzgojnega koncepta.

Četrta faza

Če je bil fokus v prvih treh fazah usmerjen v načrtovanje vzgojnega koncepta in zapis vzgojnega načrta, pa je četrti korak namenjen njegovi implementaciji. Uspešnost implementacije vzgojnega koncepta je pogojena z aktivnostjo vseh deležnikov od prve faze dalje. Zagotovo ni dovolj, da se deležnike vključijo v implementacijo vzgojnega koncepta šele takrat, ko sta vzgojni načrt in akcijski načrt oblikovana, ampak je potrebna njihova aktivnost

že od samega začetka. Na kakšen način se bo vzgojni koncept uresničil v praksi, je odvisno predvsem od tega, kako so vsi deležniki seznanjeni z njegovo vsebino in do kolikšne mere so motivirani, da ga uresničujejo v življenju šole.

Peta faza

Eno ključnih nalog pri implementaciji vzgojnega koncepta ima evalvacija. Pomembno je, da je ta sprotna in izvedena po vsaki fazi, saj se na ta način neprekinjeno spremlja, ali je oblikovanje vzgojnega koncepta v skladu z željami različnih deležnikov, in ponuja možnost pravočasnega ukrepanja. Sprotna evalvacija ne sme biti nadzorni mehanizem, temveč pomemben element za rast šole na področju vzgoje.

Zaključek

Nadgradnja vzgojnega načrta z vzgojnim konceptom naj bi bila pomemben korak na vzgojnem področju posamezne šole. Z zakonsko osnovo so javne osnovne šole dobile odlično priložnost, da se lotijo urejanja vzgojne dejavnosti sistematično in načrtno. Model razvijanja vzgojnega koncepta, kot je bil prikazan v tem prispevku, je lahko odlično izhodišče za premik od fragmentarnega nabora vrednot do jasne vzgojne vizije šole. Z modelom razvijanja vzgojnega koncepta želimo šole spodbuditi k oblikovanju lastnih vzgojnih identitetnih elementov in jasnih pričakovanj o vzgojnem delovanju posamezne javne osnovne šole. ◀

Opomba

¹ Prispevek je nastal v okviru projekta Celostni pristop k implementaciji vzgojnih načrtov v osnovnih šolah, financiran v okviru razpisa Projektno delo za pridobitev praktičnih izkušenj in znanj študentov v delovnem okolju 2022/2023 s strani Ministrstva za visoko šolstvo, znanost in inovacije ter Evropske unije, in sicer iz Evropskega socialnega sklada. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa za izvajanje evropske kohezijske politike v obdobju 2014–2020.

Literatura

- Kroflič, Robi; Mažgon, Jasna; Klarič, Tina idr. (2009): *Ali poklicne in strokovne šole potrebujejo vzgojni koncept?* Ljubljana: Center RS za poklicno izobraževanje.
- Peček Čuk, Mojca; Lesar, Irena (2009): *Moč vzgoje: sodobna vprašanja v teoriji vzgoje*. Ljubljana: Založba UL Pedagoška fakulteta.
- Podlesnik, Maja (2022): *Vloga predšolskega otroka v različnih vzgojnih konceptih in vzgojnih pristopih*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Zakon o osnovni šoli (2007). *Uradni list RS*, št. 102/2007 (9. 11. 2007).

Poučevanje etike v osnovni šoli

■ **Mateja Rednak Gradišek** je prof. razrednega pouka na OŠ *Mirana Jarca*, mentorica študentkam in izvajalka hospitacijskih nastopov.

Skoraj zagotovo se vsakdo med nami večkrat vpraša, kako naj ravna. Kako naj se odloči? Verjetno so trenutki, ko razmišljamo o sebi in svojem notranjem svetu. Razmišljamo o svojih vrednotah ali vrednotah neke skupine, katere člani smo. Kaj je za nas zares vredno? Zagotovo ni najboljše, če za odgovor ob življenjskih vprašanjih mečemo kovanec in sprejmemo, da namesto nas odloči naključje. Kdo nas sploh pripravi na življenjska vprašanja in dileme, ki nas spremljajo v življenju? Dom? Šola?

V osnovni šoli se v 7. in 8. razredu pojavijo domovinska in državljanska kultura in etika. Učni načrt predmeta v 7. razredu osnovne šole obsega štiri vsebinske sklope. Vsak sklop je razdeljen na več učnih vsebin, vseh vsebin je 31. O etičnem vedenju govorijo le nekatere od njih.

Je etika v osnovnem izobraževanju skoraj spregledana? Zagotovo drži, da osnovnošolski otroci v šoli o etiki nekaj slišijo. Časa za izkustveno in praktično učenje etike pa v učnem načrtu ni. Škoda, kajti etike se učimo v pogovorih, dialogih. Najučinkoviteje se etičnega vedenja naučimo z vzpostavitvijo odnosa in vzdrževanjem le-tega.

Etičnega vedenja se lahko učimo tudi tako, da poslušamo in posnemamo etično vedenje svojih vzornikov. Ali je danes mogoče

najti vzornika? Že Anton Trstenjak je v svojem času opozoril, da je silno malo zgledov. V svetu športa nam zgledov gotovo ne manjka. V svetu kulture tudi ne. V politiki je nekoliko drugače. Tam je svetilnikov neverjetno malo.

V zadnjem času, ko je moč opazovati drsenje celotne družbe navzdol, je nujno razmisliti o zgodnjem in sistematičnem poučevanju etike in morale od vrtčevskih let naprej. Prepričana sem, da bi lahko učne načrte nekoliko prečesali in jih pri vseh predmetih dopolnili z etičnimi vsebinami. V vrtcih že lahko zasledimo številne projekte, pri katerih sta etika in etično vedenje osrednji vsebini. Spodbudimo podobne projekte tudi v osnovni šoli in na vseh ostalih ravneh izobraževanja.

Etična vzgoja skozi aktiven pouk

Učitelji se v povezavi z etično vzgojo soočamo z mnogo izzivi. Eden od njih je, kako etične vsebine vnesti v kurikulum, kar je še posebej zahtevno zaradi naraščajočih pritiskov drugih vsebin. Drugi izziv pa je, kako pridobiti specifična znanja in kompetence o etični vzgoji.

Etična vzgoja se tesno povezuje z etičnimi podlagami in vrednotami: pravičnost, resničnost, zmernost, enakost. To spodbuja tudi gojenje spoštljivih odnosov do drugih, pozitivno gradnjo značaja, krepitev sposobnosti za premišljeno in odgovorno moralno presojo ter prenos vrednot v življenje.

Pomembno je tudi vedeti, da učenje v okviru etične vzgoje vključuje višje miselne procese, kot so: raba, analiza, sinteza, vrednotenje in ustvarjalno mišljenje.

Že sedemindvajset let poučujem najmlajše učence osnovne šole in prepričana sem, da lahko etiko in etično vzgojo vključimo v skoraj sleherno uro pri vseh učnih predmetih, če le izberemo primerne učne metode in oblike dela. Etika je pri učnih urah prisotna, če učni proces nima frontalne oblike in ga načrtujemo tako, da procesu učenja namenimo osrednje mesto, v katerem imajo učenci se aktivno vlogo. Učenje v okviru etične vzgoje je namreč sodelovalen, vzajemen proces, v katerem so pomembni prispevki vseh.

Učenec pri aktivnem učenju sooblikuje izbrane dejavnosti pouka, ki ga po premišljenih korakih vodijo do lastnega znanja. Pri tovrstnem pristopu k učenju je razvoj učen-

Foto: Stane Grandljic

čevih veščin bolj poudarjen kakor golo posredovanje informacij. Aktivno učenje ima tako številne prednosti (Centa idr., 2017):

- Učencem pomaga razviti in urediti veščine, ki jih zahteva etična vzgoja, npr.: razpravljanje, podajanje argumentov, zagovarjanje svojega stališča in kritično razmišljanje.
- Omogoča jim, da sodelujejo z drugimi in izmenjujejo stališča.
- Učence postavi v osrčje izobraževalnega procesa, da se počutijo povezane z učnimi vsebinami.
- Z uporabo metod aktivnega učenja se učenci učijo z delovanjem, kar jim daje tudi pristno izkušnjo, kako pomembno je sodelovanje.

Aktiven pouk in razredno vzdušje

Učiteljem se pri njihovem delu nenehno porajajo številna vprašanja. Na strokovna vprašanja je mogoče poiskati odgovore v strokovni literaturi. Najbolj zanimiva vprašanja pa poraja spremenjena vloga učitelja v razredu. Učitelj ni več le tisti, ki znanje deli med svoje učence. Učitelj je danes organizator, pomočnik pri učenju, usmerjevalec in spodbujevalec. Svojo spremenjeno vlogo lahko uspešno opravlja le v skupinah otrok, kjer se medsebojnim odnosom posveča veliko več časa kot nekoč. Biti učitelj zato nikakor ne pomeni le podajati znanje učencem, pač pa je osnovnega in primarnega pomena, da učitelj s svojimi učenci vzpostavi posebno vez. Spremembo učiteljeve vloge narekujejo tudi spremembe nekaterih potreb otrok.

Danes je zelo pomembno, da spoštujemo potrebo otrok po sprejetosti, spoštovanju, razumevanju, da aktivno in vsakodnevno negujemo in oblikujemo medsebojne odnose v skupini otrok. Vsak otrok je edinstven, drugačen od ostalih. Zato se učitelj vsak trenutek srečuje s celo paleto različnih odzivov, kljub vsej različnosti in pestrosti pa mora ustvariti ustrezno dinamiko v skupini otrok.

Na dinamiko skupine vplivajo tako učitelji kot otroci. Zelo pomembno je, da kmalu na začetku 'sobivanja' učitelj skupaj z otroki oblikuje nekaj pravil, ki omogočajo, da se prav vsak otrok v skupini počuti varnega in enakovrednega. Da, tudi otrokom v ra-

zredu je treba postaviti meje ter se dogovoriti o primernem in kulturnem vedenju. Postavljanje meja nima nič opraviti s prepovedmi ali kaznovanjem. S pravili učimo otroke vzpostaviti dobre odnose z vrstniki. Vsa dogovorjena pravila seveda spoštuje tudi učitelj. Kajti sodelovanja in spoštovanja se otroci v prvi vrsti učijo od odraslih. Pomembno je tudi, da se učitelj ob kršitvah dogovorjenih pravil odzove in se s kršiteljem pogovori.

Ravno s sproščenimi in odkritimi pogovori najuspešneje gradimo in ohranjamo dobre medsebojne odnose. Otroci si z dobrimi odnosi z učiteljem in vrstniki krepijo samozavest, oblikujejo pozitivno samopodobo, uspešno navezujejo prijateljske stike in krepijo pripadnost skupini. Slabi odnosi vodijo v osamljenost in razočaranje. Vsi poznamo dobro počutje, kadar potekajo dogodki po naših načrtih ali če se izpolnjujejo naša pričakovanja.

Razredno vzdušje postaja iz leta v leto čedalje pomembnejša učiteljeva skrb in naloga. Razredno vzdušje pomagajo oblikovati številne dejavnosti, med katerimi izstopa prav zanimiv in aktiven pouk. Zato menim, da je učiteljeva najpomembnejša naloga, da ustvari intelektualno spodbudno okolje. Otroci naj imajo možnost, da svoje znanje soustvarjajo in aktivno gradijo. To je mogoče le takrat, ko s konkretnimi izkušnjami pridobivajo nove informacije. Aktivno jih spodbujajmo k samostojnemu iskanju odgovorov, npr. v različnih tematskih koticčkih, ki jih otrokom pripravimo nekje v razredu. V matematičnem koticčku naj bo otrokom vedno na voljo tudi konkreten material, s katerim si lahko pri delu pomagajo. V matematični koticček lahko priložimo preproste obešalnike, s pomočjo katerih lahko otroci predmete tehtajo in primerjajo mase predmetov. Zelo zanimive so lahko tudi nestandardne enote, s katerimi merimo, ali pa lesena geometrijska telesa, s pomočjo katerih je mogoče graditi najrazličnejše predmete itn. (Rednak Gradišek, 2007).

Zagotovo so otroci pri delu v manjših delovnih skupinah aktivnejši kot pri drugih oblikah učenja. Izbira aktivnih metod učenja ima res veliko prednosti. Drži pa, da je aktiven pouk neločljivo povezan z dobrim delovnim vzdušjem v razredu ter dobrimi odnosi med učenci.

Foto: Benedikt Lavrih

Najboljša in najtoplejša posledica aktivnega pouka so seveda zadovoljni učenci. Zadovoljstva sicer ne merim, tudi raziskujem ga ne, ga pa vidim in zaznam. Zadovoljni učenci radi hodijo v šolo, se veselijo šolskega dela in ga z veseljem opravljajo. Najpogosteje mi učenci kar sami povedo, da je v šoli super. Njihovo zadovoljstvo tudi opazim, ker ga pri pouku izžarevajo. Ne nazadnje mi o zadovoljnih otrocih pripovedujejo tudi starši njihovih učencev.

Etični čut gradijo odnosi

Vzgoja in izobraževanje sta zelo pomembna za razvoj posameznika in skupnosti in ju ne smemo prepustiti samovolji in naključju. Nujno je, da vzgojo in izobraževanje prepletamo in obogatimo z etiko, kajti le z razvitim etičnim čutom lahko vzpostavimo dobre človeške odnose in ustvarimo pogoje za spoštovanje, zaupanje in sodelovanje.

Etičnega čuta ni mogoče razviti, če o etiki samo poslušamo. Razvijamo ga, kadar vzpostavljamo različne odnose in se trudimo ohranjati odnosno harmonijo. Eden od bolj učinkovitih načinov za razvoj etičnega čuta je tudi aktiven pouk v dobrem razrednem vzdušju. Potrudimo se, da bo obojega čim več. ◀

Literatura

- Centa, Mateja; Čurko, Bruno; Dooley, Laura idr. (2017): *The Little guide for Teachers of Ethical Education*. Dublin: Educate Together; Project: Little – Learning Together To Live Together: Teachers Leading Ethical Education For An Inclusive Society. Pridobljeno decembra 2020 s spletne strani: http://ethicaleducation.eu/The_LITTLE_Guide_For_Teachers_of_Ethical_Education.pdf.
- Rednak Gradišek, Mateja (2007): Igraje v svet števil. *Matematika v šoli*, letnik XIII, št. 1-2, str. 142-149.

Vzgoja v času zaslonov in pornografije

■ **Benjamin Tomažič**, prof. matematike, prof. informatike, geštalt pedagog, je direktor *Inštituta Integrum*, profesor informatike v *Zavodu sv. Frančiška Saleškega* v Želimljah, predavatelj, vodja seminarjev in delavnic.

■ *Članek nadaljuje tematiko iz prejšnje številke Vzgoje, in sicer o spolni vzgoji na podlagi čustev in moderne tehnologije.*

Nasveti za uporabo moderne tehnologije pri različni starosti otrok

0–2 leti:

- V tem obdobju velja po priporočilu Svetovne zdravstvene organizacije uporabo moderne tehnologije čim bolj približati ničelni vrednosti.
- Izobraževalni videi v tej starosti imajo po raziskavah bolj negativen kot pozitiven učinek.
- Če je le mogoče, ne uporabljamo 'digitalnega varstva otroka'.
- Problem mlajših bratov in sester bo vedno ostal in okoliščine ne bodo enake. Kljub temu bodimo pri tem pozorni in ne malodušni. Ni res, da ni mogoče ničesar narediti proti temu.
- Zgled je od tega obdobja naprej ves čas bistven del vzgoje na področju uporabe digitalne tehnologije (DT). Priporočamo, da najprej preverimo uporabo DT pri sebi (programi za beleženje uporabe aplikacij, računalnika ...).

3–5 let:

- Dobro je, da se starša usklajujeta, pogovarjata in imata jasno postavljen vrednostni sistem na področju uporabe DT.
- Tehnologija mora biti pripomoček za funkcioniranje/učenje in ne cilj.
- Starši in pedagoški delavci bodimo še posebej pozorni na reklame – vplivanje na želje otrok.
- V otroški sobi naj ne bo možnosti za dostop do interneta (z nobeno pametno ali 'nepametno' napravo).

- Skupni čas uporabe DT je bistven. Naj DT (televizija, risanke, videoposnetki ...) ne bo mašilo za zaposlitev otroka.

6–8 let:

- Otrok naj v tej starosti ne bo lastnik 'pametnih digitalnih naprav' (mobilnega telefona, ure, računalnika ...).
- Večinski del uporabe naj bo skupni. Starši/pedagoški delavci prisostvujejo uporabi v nadzorovanem in varnem spletnem okolju.
- Doslednost, spoštljivost ter vljudnost in držanje dogovorov. Upoštevanje pravil je nujno in lahko pripomore k vzgoji tudi na drugih področjih.
- Če otrok prespi drugje, se je zelo dobro vnaprej pozanimati o 'politiki uporabe DT', saj smo odgovorni za otrokov razvoj in odraščanje.
- Cilj v odnosu naj bo iskrenost in odprtost. Z moraliziranjem se raje zadržimo.
- Oglasi in nakupovanje naj bodo zreducirani na minimum.

8–10 let:

- Otroci začnejo najpogosteje v tej starosti samostojno uporabljati DT.
- Tu pride do (ne)ponotranjenja pravil v zvezi z DT.
- Oblikovanje načrta uporabe DT lahko poteka ob sodelovanju otroka.
- Prek odnosa in procesa zaupanja ter iskrenosti z naše strani se trudimo razvijati zaupljiv odnos tudi s strani otroka. Cilj naj bo, da si upa spregovoriti in pokazati tudi najbolj vznemirljiva in nesramna sporočila in fotografije.

- Otrok se uči razlikovati med primernim in neprimerim obnašanjem v digitalnem okolju.
- Otrok naj se nauči zaprositi za dovoljenje za uporabo moderne tehnologije. Dobro je, da dobi tudi pojasnilo, ne glede na to, kakšna je odločitev.
- Otroci naj ne kupujejo ali prenašajo datotek ter naj se ne združujejo v spletne skupnosti.
- Nad spletnimi omrežji naj bo popoln nadzor. Prav tako nad objavljanjem slik.
- Otrok v tej starosti zelo verjetno ne potrebuje telefona. Če ga, je še vedno mogoče dobiti 'nepametni' telefon.
- Otrok se lahko začne zavedati, da je fotografije mogoče popačiti oz. spremeniti.
- Lahko se začne soočati z lažnimi novicami na spletu; pomagati mu moramo pri raziskovanju verodostojnosti informacij.
- Spolnost bo otroke privlačila tudi na modernih napravah. Zelo verjetno bodo od starejših prijateljev izvedeli marsikaj, preden bi si vi to želeli. Imejte v mislih, da s spoštljivim in odkritim pogovorom ne ranite, ampak prej zaščitite otroke na tem področju.

11–14 let:

- V tej starosti imajo otroci najpogosteje že svoj pametni telefon. Pri usklajevanju uporabe in doslednosti pravil je potrebna potrpežljivost, razumevanje, a tudi trdna volja in odločnost.
- Samostojnost naj postaja preudarna. Dobro je, da se pravila postavljajo skupaj, ob poslušanju argumentov drug drugega.

- Uporaba DT naj bo osmišljena – še vedno je dobro delovati v smeri, da je tehnologija orodje.
- Doma je dobro imeti 'kotiček', kamor vsi odlagamo naprave v 'običajnem' družinskem času (med domačimi naglami, obroki, spanjem ...).
- Otroku pomagajmo ozavestiti in razumeti lastne občutke in navade v zvezi z uporabo DT in ga voditi pri prevzemanju njegove digitalne identitete.
- Še vedno delujmo v smeri, da bo otrokom jasno, da imajo v vas zaščitnika in da se lahko na vas obrnejo v kočljivih situacijah.
- Uporaba pornografije postane v tej starosti pri dečkih večinsko prisotna.

15–18 let:

- Odrasli moramo vedeti, kako in v kolikšni meri mladostniki uporabljajo DT.
- To ni čas za opustitev pravil, ampak za še večji trud pri njihovi doslednosti. Odločitve naj sprejema sam, vseeno pa mu pomagajmo razumeti njihove posledice. Naj bo jasna razlika med realnostjo 'v živo' in prek digitalnih omrežij.
- Najstnika na čim bolj naraven način sprašujmo o njegovem mnenju glede določenih objav, sporočil, 'selfijev', zasebnosti v digitalnem svetu ...
- Pošiljanje seksualiziranih vsebin je pogosto in dobro je priti do vzroka (zakaj je do tega prišlo, kakšni pritiski obdajajo najstnika, s kakšnimi strahovi se sooča ...), preden v afektu obtožimo ali postavimo nova pravila.
- Ob pojavu ustrahovanja ali sovražnega govora s strani mladostnika posredujmo mirno, a odločno.
- Bodimo pozorni na soodvisnost med uporabo družabnih medijev in depresivnimi stanji.
- Ob dopaminu, ki se včasih sprošča pri uporabi DT (igrice, klepeti, pornografija ...), se včasih ne bo sposoben sam odklopiti. Takrat se ne bojmo vzeti naprave, odklopiti interneta, namestiti programa za starševski nadzor (dobra stran za iskanje primerne programa: <https://sipbench.eu/>).
- Kredibilnost je v tej starosti še posebej pomembna. Naj veljajo za vas čim

bolj primerljiva merila kot za mladostnika (skupni prostor, čas uporabe, nadzor ...). Bodimo/postajajmo zgled (povzeto po Gold, 2015; Spiezter, 2016).

Svetovni splet ter pornografija in čustva

V 90. letih prejšnjega stoletja se je začela pornografska vsebina pojavljati tudi na spletu. S tem je pridobila tri pomembne lastnosti, ki jih pred tem ni imela in jih danes nekateri psihologi navajajo kot bistvene za takšno razširjenost pornografije. To so:

- *dosegljivost* (s pametnimi telefoni je moč priti do pornografije povsod, kjer lahko z nekaj klikli dostopamo do spletnih podatkov),

- *cenovna dostopnost* (na spletu je na tisoče brezplačnih pornografskih strani),
- *anonimnost* (večine stvari, ki jih delamo na osebem telefonu ali računalniku, nihče ne preverja) (Gilkerson, 2008).

Zgoraj omenjene točke so torej lastnosti, ki jih pornografija še pred 30 leti ni imela. Takrat je bila dostopna v revijah, za katere je bilo treba plačati, nakup pa je bil seveda javnega značaja.

Milenijska generacija (osebe, rojene med 1980 in 2001) je prva, ki je lahko dostopala do spleta že od otroških let. S pojavom DT in dostopa se je tako, včasih celo v veliki meri, dopustila uporaba interneta in ostalih medijskih tehnologij, ne da bi pravzaprav vedeli, kakšne posledice to prinaša s seboj.

Foto: Nataša Pezdir

Med pogostimi razlogi za gledanje pornografije je čustveni odziv na določeno situacijo, dogodek (Eldred, 2018: 17). Prepoznavanje sprožilcev je zagotovo med ključnimi stvarmi za tiste, ki si želijo prenehati z gledanjem pornografije. Ti sprožilci so lahko zelo različni, ampak najpogosteje se pojavljajo zaradi lakote, jeze, osamljenosti in utrujenosti. Seveda to niso edina stanja. Pozoren je treba biti vsaj še na stres, tesnobo, depresijo, strah, dolgočasje, zavrnitev in sram. Pornografija delno odgovarja na vsakega od teh sprožilcev, predvsem pa nagovarja naša najgloblja hrepenenja po ljubezni, bližini, dotiku, sprejetosti, moči ... (Weiss, 2016).

Anketa o uporabi pornografije v Sloveniji

Inštitut *Integrum* je marca 2019 na spletu objavil anonimno anketo o uporabi in doživljanju pornografije med Slovenci. V njej je sodelovalo 386 udeležencev,

od tega 170 moških in 216 žensk. V tem vzorcu je imelo 94,6 % moških preteklo ali sedanjno izkušnjo s pornografijo. Večina udeležencev (81 %) se je s pornografijo prvič srečala v osnovni šoli, in sicer v prvem triletju 15,9 %, v drugem triletju 23,9 % in v tretjem triletju 41,2 %. Od 226 udeležencev z izkušnjo pornografije je za 48 % to stvar preteklosti, za 52 % pa je še vedno del njihovega življenja.

Od 118 oseb v vzorcu, ki gledajo pornografijo, jih 75 % želi prenehati, 25 % pa se to ne zdi problematično in so prepričani, da lahko prekinejo v trenutku, če se za to odločijo. Kaj pa tisti, ki si želijo prekiniti z gledanjem pornografije? Podobno kot v skupini, ki je prenehala s pornografijo, tudi v skupini uporabnikov pornografskih vsebin polovica išče vedno nove prizore, dobra četrtina pa gleda vedno bolj

grobe/bizarne/čudne/nenavadne prizore. V zadnjem času se je pojavilo tudi precej skupin, knjig, organizacij, ki ponujajo pomoč osebam, ki si želijo bolje uravnati to področje. Spletna stran, ki združuje informacije o več takšnih pobudah, je <https://osvobojen.si/> (QR-koda). Tam je možno tudi preveriti lastno stanje in sprožilce, ki nas morda vodijo k pornografiji. ◀

QR-koda

Viri in literatura

- Eldred, Lisa (2018): *Hobbies and habits*. CovenantEyes. Pridobljeno 18. 4. 2023 s spletne strani: <http://www.covenanteyes.com/lemonade/wp-content/uploads/2018/04/Hobbies-and-Habits-2018>.
- Gilkerson, Luke (2008): *Break the Lure of Internet Porn – Software for Porn Addiction*.
- Gold, Jodi (2015): *Vzgoja v digitalni dobi*. Radovljica: Didakta.
- Spietzer, Manfred (2016): *Digitalna demenca*. Celovec: Mohorjeva.
- Weiss, Robert (2016): Why the Reasons Someone Looks at Porn Matter. *Psychology Today*, 18. 7. 2016. Pridobljeno 25. 4. 2023 s spletne strani: <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/love-and-sex-in-the-digital-age/201607/why-the-reasons-someone-looks-porn-matter>.

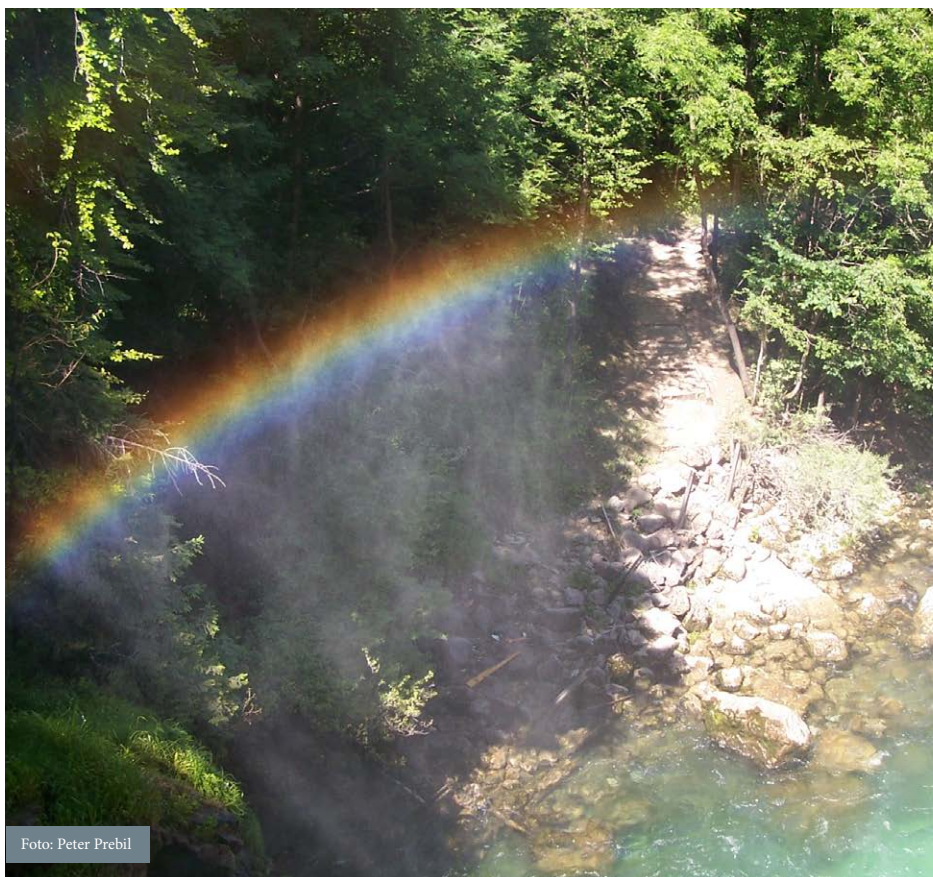

Foto: Peter Prebil

Lidija Golc Voščilnica

me je napotila k ponovnemu branju Visoke pesmi.
Poljub Boga in človeka,
človeka in Boga.

Prava ljubezen čaka, opeva,
spoštuje, občuduje –
je praznik sam.

Kaj so negotovost, zapuščenost,
žalovanje in užaljenost
proti poljubu upanja,
vztrajanja v smislu?

Hvala, spoštovani prijatelj,
da si zaustavil slap žalosti
in me spomnil
na ta poljub.

Zrcalni nevroni in učenje

■ **Branka Borjanić** je mag. prof. inkluzivne pedagogike.

Zrcalni nevroni (ZN) predstavljajo osnovo za razumevanje dejanj in namenov drugih ter posnemanje dejanj drugih, omogočajo pa tudi, da se ljudje učijo s posnemanjem. V učnem okolju so bistvenega pomena za otrokov razvoj in njegov odnos z drugimi. Velik vpliv na odnose in vzdušje ima učitelj, saj s primernim pristopom in načrtovanimi dejavnostmi lahko spodbudi aktiviranje ZN, umiri negativna in sproži pozitivna čustva, razvija empatične odnose in inkluzivno klimo.

Odkritje zrcalnih nevronov

V 90. letih prejšnjega stoletja so italijanski znanstveniki preučevali motorične nevrone pri opicah. Takrat so že vedeli, da se določeni nevroni aktivirajo, ko opica izvaja dejavnosti z roko in usti. Po naključju pa so prišli do ugotovitve, da ko je opica le opazovala nekoga pri dejanju, so se nevroni odzvali enako kot takrat, ko je nalogo opravila sama. Ker so se možgani enako odzvali pri enakih zrcalnih dejavnostih opice in drugih bitij v njeni okolici, so pojav poimenovali ZN (Dolenc, 2006). ZN so kasneje odkrili tudi pri ljudeh. Sprva so mislili, da so ZN vključeni le v zaznavanje in razumevanje motoričnih dejanj, a so ugotovili, da imajo lahko ključno vlogo tudi pri višjih kognitivnih procesih, kot so posnemanje, komunikacija, čustva in empatija (Ferrari in Rizzolatti, 2014).

Sposobnost posnemanja

V procese posnemanja so ZN neposredno vključeni in močno povezani z našo sposobnostjo učenja z opazovanjem in posnemanjem, ki je najbolj razvita pri ljudeh. Razumevanje dejanj je poglobljena funkcija ZN, pomeni pa sposobnost doseči notranji opis dejanja in ga uporabiti za organiziranje primernega vedenja v prihodnosti. Naša sposobnost razumevanja dejanj pomeni, da ZN lahko preoblikujejo vizualne informacije o opaženem dejanju v znanje, kar nam omogoča, da videno tudi posnemamo. To se zgodi, kadarkoli smo obkroženi z drugimi ljudmi. Ko jih opazujemo pri dejanju, ki nam je bodisi znano bodisi neznan, se ZN aktivirajo. Če smo bolj

seznanjeni z dejanjem, bomo morda celo lahko predvideli cilj dejanja takoj, ko se bo motorični vzorec aktiviral v naših možganih. To razumevanje vedenja in namer soljudi je pomembno za socialno organizacijo in olajša človekovo interakcijo (Schober in Sabitzer, 2013).

Ko so dejanja dovolj pogosto aktivno povezana z opazovanjem in izvedbo, se te asociacije integrirajo v zrcalni sistem, zato so bolj samodejne. Učna dejanja ali cilji brez zrcalnega sistema bi vključevali veliko več zavestnih procesov in lastnih izkušenj. Učili bi se s poskusi in napakami. Že samo opazovanje novega dejanja lahko povzroči spremembe v možganih, kar privede do

tega, da se dejanja naučimo ali si ga vsaj zapomnimo. Izključno opazovanje dejanj lahko povzroči oblikovanje motoričnih spominov, vendar posnemanje opazovanega dejanja še bolj spodbudi proces učenja (Asten, 2011).

Aktivni ZN pospešijo učenje in razvoj

ZN so ključnega pomena pri učenju otrok. Sodelujejo pri načrtovanju in uravnavanju dejanj, abstraktnem mišljenju in spominu, učenju ustreznega vedenja in prenosu manir. Ko otrok opazuje dejanje, se aktivirajo ZN in tvorijo nove nevrnske poti, kot bi otrok sam izvajal to dejanje. Učinkovita dejavnost ZN vodi do dobrega razvoja na čustvenem in socialnem področju (Mara in Blaga, 2017). Aktivirani ZN pozitivno vplivajo tudi na učne predstave učencev. Ko opaženo dejanje sproži naš interes, ko smo motivirani in načrtujemo ali pa nam je naročeno, naj dejanje posnemamo, se pojavi še intenzivnejši odziv ZN, kar poveča našo

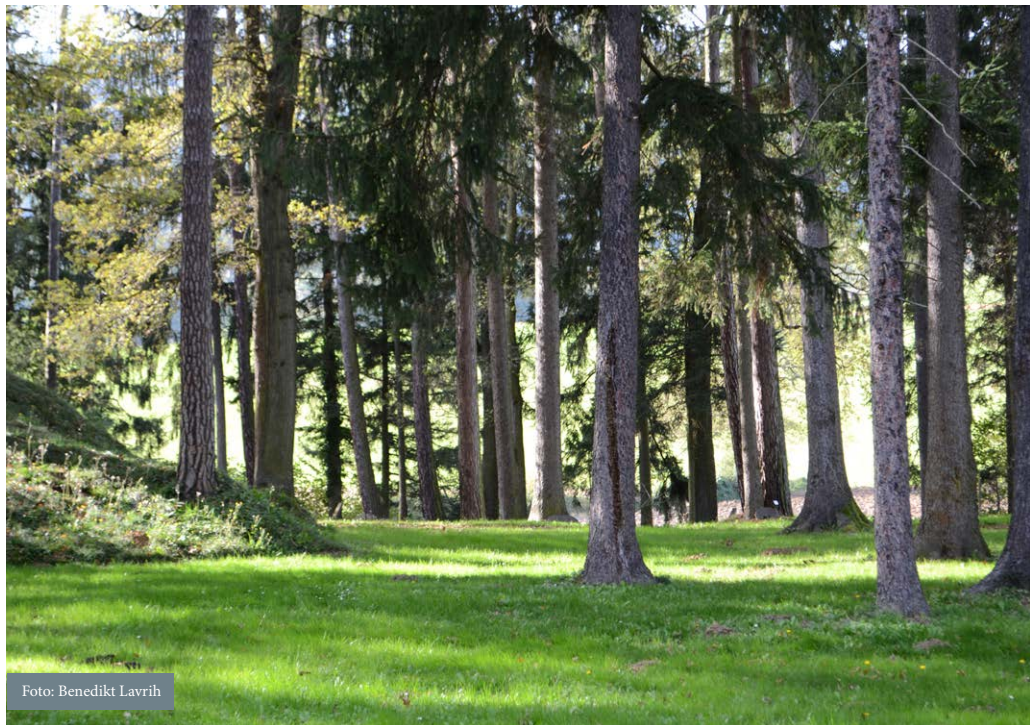

Foto: Benedikt Lavrih

spodobnost pridobivanja novega znanja in spretnosti (Bauer, 2009, v Schober in Sabitzer, 2013). To pomeni, da je posredovanje znanja, ki omogoča obliko posnemanja, najprimernejše za aktiviranje ZN. Učitelji bi morali ciljno naravnati pouk, tako da omogočijo učencem poleg razlage tudi učenje s posnemanjem preko finomotoričnih ali grobomotoričnih dejanj.

ZN najbolje delujejo v resničnem življenju, ko imajo ljudje interakcije iz oči v oči. Virtualna resničnost in videoposnetki so senčni nadomestki interakcij v živo (Iacoboni, 2013). Napredek v komunikacijski tehnologiji, ki je kdaj imel tudi škodljive učinke na vedenje in zaznavanje, pa lahko moti učinkovitost delovanja zrcalnega sistema (Dickerson idr., 2017).

Prenos čustev

ZN v povezavi z limbičnim sistemom povežejo čustva z določenimi izrazi obraza. Pozitivno ali negativno vplivajo na medosebne odnose, tako da ljudje zavestno in nezavedno posnemajo govorico telesa drugih, obrazno mimiko in čustva. Vrnjen nasmeš lahko spodbudi človeka, mrščenje pa lahko poslabša interakcijo. Odnosi z učitelji in med vrstniki so pomemben del življenja vsakega učenca. Običajno v odnosih med učenci in učitelji prevladujejo učitelji, zato jih lahko tudi oni oblikujejo. Z zavedanjem, kako delujejo ZN, jih lahko učitelji aktivno uporabljajo za ustvarjanje pozitivnega vzdušja pri pouku; na primer s poskusom zrcaljenja pozitivnih kretenj, s sproščeno držo, smehom ter izogibanjem negativni govorici telesa. Učiteljev motiviran, samozavesten in zainteresiran videz lahko povede učence. Običajno je v razredu več učencev, učitelj pa je sam, zato se zdi bolj verjetno, da se bodo zrcalila čustva od učencev, ki so pogosto manj motivirana. V tem primeru zavedanje o načinu delovanja ZN lahko pomaga učiteljem blokirati prenos negativnih čustev. Če učitelji skušajo svoje učence motivirati s pozitivnim nastopom, je to morda najboljše najprej storiti z manjšim številom učencev v upanju, da bo skozi skupno pozornost njihovo zanimanje zrcaljeno k drugim. ZN tudi močno vplivajo na samozavest otrok, ker posnemajo in sprejemajo dobre in slabe navade, ki jih opazijo pri drugih ljudeh. Strah, napetost, stres in drugi negativni

občutki zavirajo ZN in s tem ovirajo učenje s posnemanjem. V skladu s temi odkritji se zdi ustvarjanje sproščene učnega okolja v šolah in zavedanje vpliva učitelja kot vzora pomembnejše kot kdajkoli prej (Schober in Sabitzer, 2013).

Odsotnost zrcaljenja

Ker so ZN bistvenega pomena za naše socialno življenje in se aktivirajo vedno, kadar smo obkroženi z drugimi ljudmi, smo navajeni, da nas drugi zrcalijo in da mi zrcalimo njih. Pri nekaterih oblikah mobinga, ki so najpogostejše med najstniki, je ta navada namenoma motena. Izključenih oseb drugi ne gledajo in se ne odzivajo nanje, njihova govorica telesa in obrazni izrazi se ne zrcalijo več. Takšna socialna izolacija je lahko travmatična izkušnja, ki vodi do telesnih in duševnih boleznih. Zavedanje o delovanju ZN lahko pomaga učiteljem, da prepoznajo to posebno obliko mobinga in jo preprečijo že v zgodnji fazi (prav tam).

Sinhronizacija in povezovanje

Nova spoznanja o delovanju ZN so prispevala k boljшему zavedanju o dogajanju v učilnici oz. med učenjem. S pomočjo skeniranja možganov imamo vpogled v to, koliko se možgani povezujejo med samimi interakcijami. Z informacijami o sinhronosti možganov in deljenju skupne pozornosti lahko povečamo osredotočenost in zavzetost učencev ter vplivamo na zmanjšanje disciplinskih težav. ZN so močno vpeti v sinhronizirano vedenje, ki se okrepi, kadar obstaja močna socialna povezava med učiteljem in učencem ali obratno, ko se učenci počutijo angažirane z materialom ali če so med seboj povezani (Dikker idr., 2017, v Jensen, 2020). Tudi učiteljeva anksioznost ali entuziazem močno vplivata na možgane učencev. Zaradi sinhronizacije možganov učenci nezavedno poberejo učiteljevo razpoloženje, mimiko in dejanja veliko bolj, kot je bilo mišljeno prej. Obstaja pozitivna povezava med učiteljevim navdušenjem nad poučevanjem predmeta in uspešnostjo učencev (Mahler idr., 2018, v prav tam).

Učitelj lahko modelira tisto vedenje, ki ga želi videti pri učencih. Kot model ali vzornik lahko pokaže, kako biti empatičen, kako uspešno dokončati določeno nalogo, kako se primerno obnašati, čustvovati, kako biti

motiviran in prevzet nad učenjem in izkazovati vse dragocene akademske in življenjske veščine. Za večjo sinhronizacijo možganov lahko učitelj uvede več sodelovalnega učenja in gibanja s pomočjo krajših in zabavnih plesno-gibalnih dejavnosti, iger, glasbe ipd. Pri zabavnem učenju je zelo težko ne sodelovati, kar je pomembno izhodišče za učence, ki imajo določene primanjkljaje na učnem in/ali čustveno-vedenjskem področju (Jensen, 2020).

Zrcalni sistem je vsekakor pomemben člen v verigi učenja novih dejanj in njihovih ciljev, vendar nikoli ne more biti za te procese izključno odgovoren. Med opazovanjem in izvajanjem dejanja so aktivna tudi druga možganska področja (Asten, 2011). Čeprav je sistem ZN pri ljudeh še vedno v veliki meri neraziskan in bodo prihodnje študije pokazale, do kam seže njihov vpliv, danes že zagotovo vemo, da ljudem olajšajo razumevanje in posnemanje opaženih dejanj, s čimer omogočajo, da se s posnemanjem učimo, pridobivamo nova znanja in obvladamo nove veščine. S prenosom čustev in posnemanjem govorice telesa pomembno prispevajo k medosebnim stikom in odnosom (Schober in Sabitzer, 2013). Tako izjemnega vpliva bi se morali zavedati zlasti vsi tisti, ki se ukvarjajo z vzgojo in izobraževanjem otrok. ◀

Literatura

- Asten, van Timon (2011): *Wisdom through reflection: the mirror neuron system and its role in learning*. Pridobljeno 31. 8. 2019 s spletne strani: <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/193269>.
- Dickerson, Kelly; Gerhardstein, Pete; Moser, Alecia (2017): The role of the human mirror neuron system in supporting communication in a digital world. *Front Psychol*, letnik 12, str. 8–698.
- Dolenc, Sašo (2006): *Zrcalni nevroni*. Pridobljeno 23. 9. 2019 s spletne strani: <http://www.kvarkadabra.net/zrcalni-nevroni>.
- Ferrari, Pier Francesco; Rizzolatti, Giacomo (2014): Mirror neuron research: the past and the future. *Philos Trans R Soc Lond B Biol Sci*, 369(1644): 20130169.
- Iacoboni, Marco (2013): The potential role of mirror neurons in the contagion of violence. V National Research Council; Institute of Medicine; Board on Global Health; Forum on Global Violence Prevention: *Contagion of violence: Workshop summary* (str. 73–78). Washington (DC): National Academies Press.
- Jensen, Eric (2020): *Getting everyone on the same page: How your classroom can experience brain synchronicity*. Pridobljeno 13. 3. 2021 s spletne strani: <https://www.jensenlearning.com/getting-everyone-on-the-same-page-how-your-classroom-can-experience-brain-synchronicity/>.
- Mara, Daniel; Blaga, Lucian (2017): *The function of mirror neurons in the learning process*. MATEC Web of Conferences 121, 12012. Pridobljeno 19. 9. 2019 s spletne strani: https://www.matec-conferences.org/articles/mateconf/pdf/2017/35/mateconf_mse2017_12012.pdf.
- Schober, Patricia; Sabitzer, Barbara (2013): Mirror neurons for education. *INTED2013 Proceedings*, 40–45.

Negotova zaščita pred pastmi življenja

Gabrijel Stupica: Avtoportret s hčerko, olje na platnu, 1956

■ **Milčec Komelj**, dr. znanosti in pesnik, je do upokojitve leta 2011 predaval na *Oddelku za umetnostno zgodovino Filozofske fakultete* v Ljubljani. 10 let je bil predsednik *Slovenske maticе*. Je redni član *Slovenske akademije znanosti in umetnosti*, redni član *Evropske akademije znanosti in umetnosti* v Salzburgu in častni občan Novega mesta. Je podpredsednik SAZU za humanistične, družboslovne in umetnostne vede. Njegova bibliografija obsega nad 1500 objav, od tega več kot 30 knjig in vrsto katalogov.

Slika Gabrijela Stupice Avtoportret s hčerko sodi med najznamenitejša dela slovenske moderne likovne umetnosti in kot znanilka prelomnega časa, v katerem so se začeli naši umetniki odmikati od tradicionalnega, bolj realističnega izročila, prepričljivo izstopa tudi kot eksistencialni izraz naraščajočega občutenja povojnih človeških stisk.

Umetnik je že pred vojno izstopal kot nenadkriljiv mojster realističnega, a poduhovljenega slikarskega izraza, kar kaže tudi več njegovih kontemplativno ubranih avtoportretov. Po vojni pa se je po obisku Pariza leta 1950 in 1955 postopoma radikalno preobrazil in je kmalu potem, ko ga je leta 1946 iz Zagreba, kjer se je udomačil, na novoustanovljeno ljubljansko likovno akademijo pritegnil njen prvi rektor Božidar Jakac, kot redkobeseden, a karizmatičen profesor vznemiril tudi študente, ki so v njem odkrivali svoj nedosegljiv novodobni ideal.

Svojo nekdanjo estetiko je Stupica poduhovil v znamenju na novo stiliziranega evropskega modernizma s sublimiranimi spomini na duhovno umetniško preteklost in se tako na tej ploskovno zasnovani sliki upodobil elgrecovsko visokoraslega, kot nekakšen privid pred temnim ozadjem, kot bi skupaj z mladoletno hčerko iz neznanega kozmosa pristal na strehah magično fantazijskega človeškega sveta, prebujenega iz temačnih, a s prebliski svetlobe ožarjenih nočnih sanj.

Skrivnostni stoječi mož z okroglimi profsorskimi naočniki je videti v tem položaju nekoliko neroden in nebogljen, deklico pa stiska k sebi, kot bi jo želel zaščititi pred nevarnostmi grozeče neznanosti. Slikar-

jevo morebitno ogroženost simbolno nakazuje tudi iz temine izstopajoča, k njemu usmerjena geometrizirana ročica, četudi gre hkrati le za temačnost kompozicije poživljajoč likovni element, najbrž kar za fragment slikarskega stojala, saj zaslutimo na steni ploskovnega ozadja tudi pravokotnike na steni razporejenih slik, kar nakazuje, da se skrivnostni prizor očitno dogaja kar v umetnikovem domačem ateljeju.

Medtem ko umetnik z desnico hčerko privija k sebi, se tudi ona zaupljivo pritiska k njemu. Z levico si slikar stiska k prsim svetlo srčasto paleto z živimi barvami, po vsej obleki razmazane slikarske barve pa mu kot ustvarjalna žerjavica magično poživljajo tudi celotno postavbo, ki s svojo žgočo svetlobo prav tako sije iz neprodirne temine. Že zaradi geometrijsko razčlenjene hčerkinе draperije tudi oče ob njej učinkuje s svojo cirkuško otožno pojavnostjo kot nekakšen plahi Harlekin, ki se je skupaj z otrokom znašel v neznanem, nerazvidnem okolju, v katerem, izpostavljen nevarnostim, lahko samo negibno in nemočno eksistira. Zato je podoba v bistvu predvsem sugestivna upodobitev tesnobnega duhovnega stanja, nabita z eksistencialnim izrazom nemega pričakovanja vsega strašljivega in nevarnega, kar lahko človeka v življenju prizadene.

Vendar pa očetova okorna postava kljub njegovi nebogljenosti s svojo pokončnostjo in ščitom v obliki srčaste palete vendarle oznanja tudi neomajno vztrajanje in notranjo pripravljenost na vsaj pasivno kljubovanje.

Čas svoje ustvarjalne preobrazbe je umetnik formuliral v obdobju odraščanja svoje hčere Marije Lucije, ki se je v senci očetove in še bolj materine ilustratorske palete pozneje prav tako kot starši posvetila slikarstvu in zatem svoj talent predala tudi hčerki Hani. Vendar na sliki, polni občutenja in tesnobne poezije, dominantno mrakobno občutenje popolnoma preglša vsakršno družinsko sproščenost. Podobno občutenje je bilo tedaj pogosto značilno tudi za slovensko poezijo, ki jo je Boris Paternu zaznaval glede na notranjo napetost med naraščajočo grozo nič in t. i. idealitetami, med katerimi je poleg vitalizma in transcendence upošteval tudi zaupanje v družbeno perspektivo, ki se je vse bolj izkazovala kot breztemeljna; kot eno njenih glavnih stalnic v celotni pesniški zgodovini od Prešerna dalje je razbral sififovsko vztrajanje. Na Stupičevi sliki pa lahko v tej luči zaznamo le zaupanje v umetnost, ki jo simbolizira naslikana paleta z barvami, saj ni umetniški oče, ki v vsej svoji pasivni vdanosti oznanja tako vidno skrb za nebogljenost bitje, videti nič manj nebogljen kot nemočna in vanj zaupajoča, v otožno modrino potopljena hčerka. Vse to dela sliko, ne glede na vzore, ki so jih iskali v njej (med drugim tudi pri pravljicnem Chagallu), za izrazito stupičevsko delo iz umetnikove temne ustvarjalne dobe.

Stupičev *Avtoportret s hčerko* danes velja za klasično delo naše povojne moderne ustvarjalnosti in je bil že leta 1957 skupaj s še eno umetniškovo sliko nagrajen s Prešernovo nagrado. Vendar je bilo tovrstno slikarstvo v širših krogih zaradi odmika od tradicije dolgo bolj ali manj nesprijemljivo in tudi v likovnem okrožju šele postopoma širše sprejeto. Ko je leta 1958 izšel popularni literarnoteoretski učbenik Silve Trdina *Besedna umetnost*, so ga iz vzgojno-izobraževalnih razlogov opremili tudi z reprodukcijami klasičnih slovenskih umetniških slik, ki jih je komentiral moderni umetnosti sprva nenaklonjeni Stane Mikuž. Pobudo za ta 'podvig' je dal tedanji za likovno opremo odgovorni sodelavec založbe *Mladinska knjiga*, zaslužni publicist Viktor Blažič. Prav ta Stupičeva slika mu je bila namreč kot podoba človeške nemoči, ki jo presvetljuje le zaupanje v umetnost, tako močno pri srcu, da jo je kljub velikemu nasprotovanju nazadnje le lahko vključil v knjigo. Komentar k njej je prispeval drug avtor, Luc Menaše, umetnostni zgodovinar, ki je leta 1959 napisal o slikarju tudi prvo monografsko študijo. Stupica pa je v tistih časih doživel tudi močno razočaranje, ker zaradi tovrstne modernosti ter premalo junaških in navzven preveč vsakodnevnih motivov niso bili sprejeti njegovi predlogi za likovno opremo slovenskega parlamenta.

Ko se je umetnik konec leta 1957 preselil v nov, svetlejši atelje v Rožni dolini, so postale tudi njegove podobe vsaj navzven svetlejše. Vendar tesnoba ni zapustila umetnika, skupna navzočnost umetnika in hčerke pa je še naprej ostala bistvena sestavina njegovega motivnega 'inventarja'. Na poznejših avtoportretih s hčerko je isto deklico upodabljal tudi kot nad slikarskim stojalom lebdečo angelsko navdihovalko ali muzo, vse bolj pa jo je slikal tudi kot ostarelo deklico in neveselo nevesto v belem; v tem so nekateri razlagalci prav tako ugledali očetovo neodjenljivo skrb zanjo in celo strah pred tem, da se bo nekoč poročila. Take interpretacije, temelječe na psihoanalitičnih doktrinah, je umetnikova hči pozneje dosledno zavračala in je želela pred prodiranjem preučevalcev v očetovo vse bolj razboleno psiho tokrat ona zaščititi njega, zato je v

skrbi za predstavo o očetu take razlage izrecno komentirala kot neveljavne in jih želela celo preprečiti. Ne glede na izvore takih psiholoških domnev, ki jih ni mogoče zanesljivo potrditi, pa so Stupičeve 'strupene' neveste, deklice s pajčolanom in starikave deklice z venčki gotovo videti tako trpke in v mreže ali pasti življenjskih nelagodnosti tako brezizhodno ujete frfotajoče in nebolgljene večče, da je eden od srbskih kritikov (Dragoslav Đorđević) pisal o njih celo kot o »brežživljenjsko usahljih in melanholičnih, že pred rojstvom umrlih belih devicah, katerih edine žive oči kakor da se sprašujejo: kam in zakaj?«. Pri tem pa gre tudi v takih slikah ne glede na izvor motivov gotovo predvsem za upodobitev umetnikove lastne intimne nelagodnosti, povezane z njegovim lastnim občutenjem sveta, h kateremu je po nekaterih razlagah vse bolj prispevalo tudi slikarjevo pešajoče in vse bolj depresivno spodbujajoče zdravstveno stanje. Ob tem je morda smiselno spomniti, da pomeni beseda *stupica* v hrvaščini past, na kar je bilo tudi že kdaj opozorjeno, ne glede na to, kakšen odnos imamo do tovrstnih 'etimologij'. Gotovo pa je bilo življenje hčerke, kot naj bi si ga v svoji skrbi zamišljal oče, na Stupičevih slikah dojeto

tudi kot zanjo nevarna in morda celo zlovesča past, saj lahko celo najbolj ljubeč oče svojo občutljivost in (četudi) prikrit strah nehote prenaša tudi na potomce in tako postane zanje prav toliko kot zaščitni blagoslov tudi potencialna življenjska nevarnost, ki lahko na otroke prenaša lastne stiske.

Vsekakor še tako umetniško močan oče, kot je bil Gabrijel Stupica, svoji umetniški hčerki, četudi jo je tolikokrat poveljčal, ni mogel pomagati in je odvrniti od življenjskih tegob, kar je razvidno že, če se ozremo na njeno melanholično pretanjeno ilustratorsko umetnost. Družinsko izročilo (znamenita, vendar vedrejša knjižna ilustratorica je bila tudi njena mama Marlenka Stupica) jo je obdarilo z veliko nadarjenostjo, a tudi človeško občutljivostjo. Zato je umetnost prezgodaj umrle Stupičeve hčerke v njenih čudovitih ilustracijah zlasti Andersenovih pravljic ob vsej svoji poetični lepoti z izjemno empatijo do njihove temine in otroških žrtev pogosto prav tako prežeta s tesnobo in napolnjena s prav takim zloslutnim pričakovanjem in strahom, kot ga na Stupičevem *Avtoportretu s hčerko* Marija Lucija Stupica izpričuje kot naslikana komaj šestletna deklica ob očetu, ki je v bistvu prav tako nebolgljen, četudi stoji ob njej kot neomajen steber.

S tako tesnobo in nelagodnostjo je postal Gabrijel Stupica prvak slovenskih umetnikov, v katerem so številni razbirali celo tipično utelešenje tegobne slovenske mentalitete, v slikarskem izrazu označene s pojmom t. i. temnega modernizma, katerega izhodiščni prototip nam v tovrstni slovenski 'mitologiji' predstavlja tesnoba slika Jožefa Petkovška *Doma*, ki jo je občudoval tudi Stupica. Tesnoba in strah pred prihodnostjo sta postala v časih naraščajoče odtujenosti in vzporedno s tehnološkim razvojem stopnjujoče se človeške neobčutljivosti in duhovne barbarizacije do danes samo še večja. Rešitev je mogoče iskati tudi v zaupanju v vrednote, ki jih s svojo avtentičnostjo in občutljivostjo uresničuje ali k njim stremi resnična umetnost, ki ne zanika stisk sveta, ampak zmore tudi v današnji temini prižigati srčno 'duhovno brambo' in razširjati odrešujočo luč, prežarjeno z magično lepoto. ◀

Downov sindrom

■ **Petra Žnidar Kozole**, mag. prof. inkluzivne pedagogike, dipl. del. ter., je učiteljica za dodatno strokovno pomoč na *Osnovni šoli Antona Janše*.

Nihče oziroma nič na svetu te ne more prepričati, da tvoj novorojenček ne bo popoln (Kesič Dimic, 2004). Da bi sprejemali ljudi z Downovim sindromom, ni nujno, da se orientiramo po tistih, ki so posebej uspešni. Vrednost življenja in dostojanstvo ljudi s prizadetostjo naj ne bi temeljila na poudarjanju posebnih zmožnosti (Wilken, 2019).

Svetovni dan Downovega sindroma je 21. marec. Mednarodne nevladne organizacije, ki pomagajo osebam z Downovim sindromom, so leta 2006 ta dan razglasile za dan Downovega sindroma. Datum je bil izbran simbolično, saj ima številka 21 poseben pomen.

Trisomija 21

O trisomiji 21 govorimo, kadar ima otrok tri kromosome 21 namesto dveh. Osebe s trisomijo 21 imajo določene umske in telesne značilnosti, ki jih imenujemo Downov sindrom (Cunningham, 1999, v Varžič, 2012). Dodatni kromosom, ki povzroči takšno stanje, je normalen 21. kromosom, ki ga lahko dobi samo od matere ali očeta, zato pri otrocih z Downovim sindromom zlahka opazimo podobnost z drugimi dru-

žinskimi člani, še posebej z brati ali sestrami (Rett, 1982, v Veber, 2014: 9).

Osebe z Downovim sindromom imajo značilen videz: nekoliko poševne oči, krajše prste na rokah, čokato postavo; zanje so značilne izjemna prožnost sklepov, oslABLJENA mišična napetost – hipotonija, pogostejše zdravstvene težave (srčne napake, napake v delovanju različnih žlez, črevesja), motnje sluha in vida, prisotna motnja v duševnem razvoju (lažja, zmerna ali težja

motnja), druge motnje (avtizem, epilepsija), šibko delovanje pomnjenja; njihovo šibko področje je govor, jezikovne sposobnosti, močno področje pa komunikacija in socializacija (Jurišič, 2015).

Vsak otrok ima tudi individualne lastnosti, ki jih je podedoval od svojih staršev. Vsekakor pa je za otroke z Downovim sindromom značilen specifičen način vedenja in potrebujejo ustrezno spremljajočo podporo (Halder, 2004, v Pišlar, 2016).

Foto: Rebeka Hozjan

Intelektualne sposobnosti

Gale (2007) pravi, da je treba otroke z Downovim sindromom učiti in voditi skladno z njihovimi sposobnostmi in da je potrebnega več časa, da razumejo, kaj želimo od njih. Večkrat, sproti in obširno jih moramo seznaniti z navodili. Prav z rednim in doslednim izvajanjem nalog otroci z Downovim sindromom dosežejo zavidljivo raven umskega in socialnega razvoja, kar jim dolgoročno omogoča kakovostno življenje.

Langdol Down (Veber, 2014: 22) je zapisal, da so ljudje z Downovim sindromom »po navadi zmožni govoriti: njihov govor je debel in nerazločen, lahko pa ga zelo izboljšamo s pravilnim razgibavanjem jezika. Sposobnost koordinacije sicer ni normalna, vendar pa ni motena tako zelo, da je ne bi bilo mogoče izboljšati. S sistematično vadbo lahko dosežemo precejšnje izboljšanje.« Zavedati se je treba, da otroci z Downovim sindromom dojamajo in razumejo marsikaj, čeprav dajejo videz, kakor da ne razumejo ničesar. Včasih pa celo slutijo, kaj mislimo, posebej če se izrečeno nanaša na njihove težnje. Pri vsem tem pa je pomembno, da se njihovi talenti ne prezrejo (Gale, 2007).

Zgodnja obravnava otrok z Downovim sindromom

Opara (2005) trdi, da področje zgodnje obravnave zajema obdobje od otrokovega rojstva do vstopa v šolo. Zgodnja obravnava predstavlja pravico najmlajših otrok in njihovih družin do tiste pomoči, ki je za njihov nadaljnji razvoj izredno pomembna. Leta 2017 je bil sprejet *Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami*, katerega namen je, da se zagotovi in spodbudi otrokov razvoj, okrepi zmogljivost družine ter spodbudi socialna vključenost družine in otroka. Otroku in njegovi družini je na voljo tim zdravstvenih delavcev (pediater, delovni terapevt, fizioterapevt, psiholog, logoped, socialni delavec), ki delajo za dobrobit vsakega otroka, ki to pomoč potrebuje.

Izobraževanje otrok z Downovim sindromom

Inkluzija omogoča, da je vsakemu otroku omogočeno, da je vključen v vzgojno-izo-

braževalni proces glede na svoje sposobnosti. Otroci z Downovim sindromom so glede na svoje zmožnosti in sposobnosti vključeni v naslednje programe: vrtec – program za predšolske otroke s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo ter prilagojeni program za predšolske otroke, šola – vzgojno-izobraževalni program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo, prilagojeni program vzgoje in izobraževanja z enakovrednim izobrazbenim standardom, prilagojeni program vzgoje in izobraževanja z nižjim izobrazbenim standardom, posebni program vzgoje in izobraževanja in vzgojni programi (Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, 2011).

Spodbujanje samostojnosti

Osebe z Downovim sindromom vse svoje življenje potrebujejo pomoč in vodenje. Glede na njihove sposobnosti je raven samostojnosti zelo različna. Nekateri živijo delno samostojno življenje (življenje v stanovanjskih skupnostih, vključeni so v delno zaščitne zaposlitve ...), drugi pa potrebujejo več pomoči in so vključeni v socialne zavode (Jurišič, 2015). Ob tem pa je pomembno, da stremimo k temu, da spodbujamo njihovo samostojnost in da je

v ospredju njihov talent (hobi), saj so pri tem uspešni. ◀

Literatura

- Gale, Marjetka (2007): *Otok z Downovim sindromom in njegova družina*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za socialno delo. Pridobljeno 15. 7. 2022 s spletne strani: file:///C:/Users/HP/Downloads/gale_marjetka_N4848.pdf.
- Jurišič D., Branka (2015): *Downov sindrom*. Pridobljeno 15. 7. 2022 s spletne strani: <https://www.zveza-sozitie.si/down-sindrom.html>.
- Kesič Dimic Katarina (2004): *Naj bodo najprej otroci – otroci z Downovim sindromom*. Pridobljeno 15. 7. 2022 s spletne strani: http://www.katarinakescidimic.com/uploads/3/4/6/5/34653316/downov_sindrom.pdf.
- Opara, Božidar (2005): *Otroci s posebnimi potrebami v vrtcih in šolah: vloga in naloga vrtec in šol pri vzgoji in izobraževanju otrok s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Centerkontura.
- Pišlar, Anja (2016): *Zgodnja obravnava otrok z Downovim sindromom – od pomoči otroku do podpore družini*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
- Varžič, Bernarda (2012): *Obravnava otrok z Downovim sindromom v predšolskem obdobju*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta. Pridobljeno 15. 7. 2022 s spletne strani: http://pefprints.pef.uni-lj.si/1286/1/DIPLOMA_Bernarda_Varzic.pdf.
- Veber, Ana (2014): *Downov sindrom – zdravstveni vidik s poudarkom na izobraževanju*. Maribor: Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta. Pridobljeno 15. 7. 2022 s spletne strani: <https://dk.um.si/Dokument.php?id=63446&lang=slv>.
- Wilken, Etta (2019): *Otroci z Downovim sindromom, ki se razvijajo zelo počasi*. Ljubljana: Društvo Downov sindrom. Pridobljeno 15. 7. 2022 s spletne strani: <http://www.downov-sindrom.si/prenosi/Nasega-otroka-nocemo-primerjati-z-drugimi-otroki-maj-2020.pdf>.
- *Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami* (2017). Pridobljeno 15. 7. 2022 s spletne strani: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5896#>.
- *Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami* (2011). Pridobljeno 15. 7. 2022 s spletne strani: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5896#>.

Foto: Nataša Pezdir

Duhovnost se začne, ko dosežem drugega

■ **Jože Ramovš** je pri Antonu Trstenjaku doktoriral iz antropologije človekovega doživljanja, zaključil specializaciji iz Franklove logoterapije in partnerske komunikacije, na *Inštitutu Antona Trstenjaka* razvija antropohigienske programe za lepše sožitje in osebno zorenje.

Potreba po medčloveškem stiku je najmočnejša med višjimi človeškimi potrebami. Da ima človek svoje mesto v družini in skupnostih, da pri drugih nekaj velja, da ga upoštevajo – to mora doživljati sam v sebi in to se mora dejansko dogajati, sicer pada v osamljenost. Slednja se v razvitem svetu epidemično širi. Sproža telesne bolezni, vedno jo spremlja ta ali ona duševna motnja. Najusodnejša posledica osamljenosti pa je duhovna praznosta – splošna negotovost in doživljanje nesmiselnosti vsega. Vir moči za preprečevanje osamljenosti in njeno reševanje je v človekovem duhovnem jedru, kjer je svoboden za dialoški stik in pogovor z drugimi.

Potreba po stiku z drugimi brsti iz srčike človeške zavesti. Le ob zelo hudi duševni bolezni človek ne doživlja te potrebe. Zelo pogosto pa napačna vzgoja, sebično usmerjena družba in človekova lastna usmeritev oblikujejo potrebo po stiku z drugimi ljudmi tako zgrešeno, da to pelje v osamljenost, pa najsi se človek zapira vase sam ali pa se ga izogibajo drugi. Oboje se zaplete v začaran krog: ko se zapira vase, postaja drugim čuden, tako da ne vedo, kako bi se z njim pogovarjali; ko se mu izmikajo in so ob njem negotovi, se še bolj zapira vase in je še bolj nezupljiv do drugih; drugi se ga še bolj izogibajo ... Jalovo kroženje v začaranem krogu se pospešuje in bolešno zapira.

Resnični in navidezni stik

Stik z drugim je lahko resničen, pogosto pa je navidezen. Navidezni stik je lahko na zunaj na las podoben resničnemu. Sogovornika pri navideznem in pristnem stiku lahko enako gledata drug v drugega, isto govorita in se enako obnašata. Razlika je notranja – v doživljanju. Pri navideznem stiku ostajata vsak v svojem mehurčku. Vsak od njiju ostaja pri svojih mislih, čustvih, pogledih in namenih; sogovornika doživlja po svoji predstavi. Pristen stik se zgodi, ko vsak od sogo-

vornikov preseže sebe in doseže drugega. Pristen stik je vzpostavljen, ko sem utihnil in slišim drugega, ko sprejemam njegovo izkušnjo, njegovo misel, njegovo čustvo, njegov pogled, zamisel in potrebo. Pristen stik med dvema ali več ljudmi nastane, ko vsak od njih neha biti zaprt milni mehurček, ki ga je strah, da ga bo drugi predrl.

Pristen stik bogati oba

Od pristnega stika je samo še korak do tega, da drugačnost drugega doživljam kot svoje dopolnilo. Ko to doživim, je nastala sinergija ljubezenske komplementarnosti. Ta se dogaja v dialoškem pogovoru in dejanjih. Dialoški odnos med ljudmi je največja človeška ustvarjalnost. V njem se dva zaprta kroga zlijeta v elipso, ki ima dve središči s skupnim poljem.

Moja osebnost je največje bogastvo, ki ga premorem. To bogastvo je moje doživljanje in moje delo, so moje izkušnje in moji načrti, je moja zakoreninjenost v preteklosti in moje hrepenenje po prihodnjem. Največje bogastvo drugega je njegova osebnost. Ko doseževa drug drugega in se v dialogu bogativa s tem, kar sva, se oba razvijava – dialog med najinimi osebnimi središči dviga elipso

kvišku. To je duhovnost, ki razvija človeško osebnost vsakega od naju in najin odnos. Duhovnost se začne, ko pridem z drugim v pristen stik in se začne med nama dialog. Duhovnost razvijam, kadarkoli se v pristnem stiku mudim pri drugem, ga bogatim s samim seboj in sebe bogatim z njim.

Volja po pristnem stiku in zaupanje

Zakaj se nam toliko stikov z drugimi izjalovi v neplodne monologe? Prvi vzrok za to je predstava o sebi, da sem samozadosten in ne potrebujem drugih. Drugi je strah, da me bo drugi ranil. Pristen stik in ploden dialog sta sad svobodnega poguma, da stopim iz sebe brez samozadostne nadutosti in brez malodušnega strahu. Jaz in drugi lahko s svojim enkratnim in edinstvenim bogastvom krepiva drug drugega in ustvarjava lepše sožitje – iz tega zaupanja cveti žlahtna duhovnost.

Foto: Nataša Pezdir

Prizadevajmo si za vzgojo

■ **Matevž Vidmar**, teolog, blogger, pisec, direktor *Rahelinega vrtca – hiše otrok Montessori* in podpredsednik DKPS.

Zdi se, da nekatere pobude papeža Frančiška prehitujejo tudi njega samega. Ena izmed njih je pobuda Svetovno vzgojno zavezništvo, ki ima svoje korenine v letu 2019, nadaljevanje pa v 'nesrečnem' letu 2020. To je bilo leto, ki je postreglo z zdaj ne več novim virusom, in leto, ki je ustavilo marsikatero dobro idejo. Ko govorimo o Svetovnem vzgojnem zavezništvu, pa vendar moremo dodati, da četudi morebiti ne opazimo tako vidnih sadov, kot bi si jih želeli, bistvo ni vedno v merljivih rezultatih. Saj tudi pri vzgoji ni.

Vas, ki vzgaja

V letu 2021 smo se v okviru *Tedna vzgoje* tudi v *Društvu katoliških pedagogov Slovenije* na nek način pridružili pobudi *Svetovno vzgojno zavezništvo*. Ko smo k pisanju povabili različne pisce, so se največkrat naslonili na pregovor, ki ga je izpostavil papež. »Za vzgojo je potrebna cela vas.« Afriški pregovor more v vsej polnosti spregovoriti odtujeni in velikokrat brezbrizni Evropi. V vsej svoji konkretnosti, če svojo »samoobrambno držo pritoževanja« zamenjamo z »misijskarsko ustvarjalnostjo«, kot na nekem drugem mestu zapiše papež Frančišek (AL 57). Slednje sem občutil na lastni koži. S priletno sosedo sva ob kavici komentirala obnašanje otrok iz našega bloka. V nergavem tonu sva drug drugemu potrjevala, da je današnja mladež bolj nevzgojena, kot smo bili mi. »Niti pozdravljati ne znajo,« je zaključila sosedka. Pritrdil sem. Ob naslednjem snidenju z 'mularijo' pa sem pomislil, da ne znajo pozdravljati, ker jih ni nihče vzgojil, da bi to počeli. In ker je za vzgojo potreben cel blok, če parafraziram omenjeni pregovor, sem opustil prepričanje, da morajo biti mlajši tisti, ki pozdravljajo starejše, ter začel svojo vzgojo. Rezultat je viden, saj zdaj večinoma oni pozdravijo prvi. Vem, da nisem veliko prispeval k svetovnemu vzgojnemu zavezništvu. A po drugi strani veliko, saj sem pri sebi

uspel narediti korak naprej. Več teh. Ne da bi se hvalil, ampak da bi s skromnimi izkušnjami dal še komu idejo, kako uresničiti točke *Svetovnega vzgojnega zavezništva*. Npr. prve, ki pravi, da bi si prizadevali, da bomo v središče vsakega izobraževalnega programa, tako formalnega kot neformalnega, postavili človeka z njegovo vrednostjo in dostojanstvom. Ko sem pred kratkim vodil vikend za birmance, sem v prostem času namenoma pustil telefon v sobi. Da v središču mojega mišljenja in delovanja niso bili Instagram, Facebook ali TikTok, temveč najstnik s svojimi odzivi, mislimi, vprašanji, pa tudi s kakšno zbadljivko.

K čemu še vabi papež?

Prav je, da predstavim še ostale točke papeževe spodbude:

- prisluhni glasovom otrok in mladih, ki jim posredujemo vrednote in znanje,
- spodbujati polno udeležbo deklet in mladih žensk v izobraževanju,
- v družini videti prvo in bistveno mesto izobraževanja,
- izobraževati in se izobraževati o potrebi po sprejemanju, vključevanju in zlasti odprtosti do najbolj ranljivih in marginaliziranih,
- zavzemati se za iskanje novih načinov razumevanja gospodarstva, politike, rasti in napredka,

Foto: BS

- varovati in negovati naš skupni dom, varovati ga pred izkoriščanjem njegovih virov ter odločiti se za treznejši življenjski slog.

In če smo začeli z opazko, da pobude prehitujejo papeža samega, zaključimo z mislijo, da nič za to. Ker – še enkrat – ni ključnega pomena, da nam bo čez določen čas uspelo 'odstotkovno' predstaviti, v kolikšni meri so bile zgoraj zapisane točke uresničene. Bolj pomembno bo naše pričevanje, ko bomo kot vzgojitelji drug drugemu posredovali svoje izkušnje. Tako bomo tudi živeli sinodalnost, kjer smo vsi skupaj na poti. Zato si prizadevajmo za vzgojo. Vselej in povsod. Za vzgojo so potrebni cela vas, blok, družina, razred in še bi lahko naštevali. In za vzgojo sva potrebna jaz in ti, ki to bereš. ◀

Ohranjanje čebelarstva za našo prihodnost

■ **Anja Tekavčič**, prof. razrednega pouka, je učiteljica v OŠ Dobrepolje in mentorica različnih dejavnosti.

V življenju naših prednikov se je razvilo tudi čebelarjenje, ki ima še danes velik pomen. Za gozdne čebele so pripravili nova bivališča, imenovana panji, in jih postavili v čebelnjake. Posledično se je razvila ljudska umetnost barvanja panjskih končnic. Čebele imajo pri ljudeh tudi pomembno čustveno vlogo. Šumenje okoli čebelnjaka namreč vzbuja občutke umirjenosti in napoveduje prebujanje narave, kar ljudem vliva novo upanje. Sama dejavnost med seboj povezuje tako čebelarje kot tudi njihove družine, saj čebelarjenje celo leto zahteva vrsto opravil, ki jih lahko opravljajo vsi člani družine. Da pa čebelarjenje ne bi šlo v pozabo in bi naslednje generacije znale gojiti in spoštovati naravo, lahko učencem v šoli ponudimo dejavnosti, ki ohranjajo stik s čebelo in njenim življenjem.

Življenje naših prednikov je temeljilo na raziskovanju narave in sobivanju z njo; njihov prvotni namen je bilo preživetje. Ena izmed mnogih gospodarskih dejavnosti, ki se je uveljavila med ljudmi že pred več stoletji, je tudi čebelarstvo. Moj namen je spodbuditi k zavedanju, kako je omenjena dejavnost pomembna tudi danes. S predstavitvijo zgodovinskega in družbenega pomena čebelarstva ter s poudarkom čustvenega in socialnega vidika te dejavnosti želim spodbuditi k razmisleku, v kolikšni

meri pravzaprav vsak izmed nas pripisuje poseben pomen čebelarjenju. S predstavitvijo izvajanja šolskih dejavnosti pa želim podati nekaj idej za delo v razredu in tako približati pozitiven odnos do čebelarstva in širjenja le-tega med otroki.

Pomen čebelarjenja

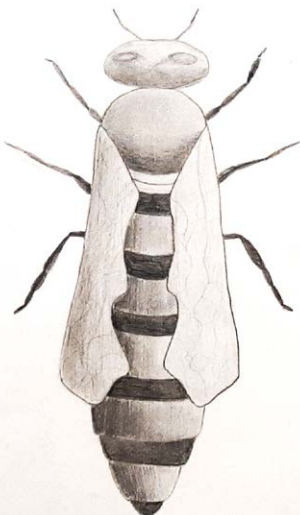
Zgodovinski in družbeni pomen

S prihodom prednikov na naše ozemlje se je na slovenskih tleh razvila oblika goz-

dnega čebelarjenja. Sčasoma so ga ljudje pričeli opuščati, saj so bili vse bolj prepričani v večjo donosnost domačega čebelarjenja. Sprva so čebelam pripravljali dupla, kasneje pa panje iz desk, ki jih na Slovenskem imenujemo tudi kranjčiči. Čebelarji so začeli označevati čelne panjske končnice, v drugi polovici 18. stoletja pa so nastale prve poslikave, ki imajo danes tudi umetniško vrednost (Babnik idr., 1998).

Čustveni in socialni pomen

Ko posije prvo spomladansko sonce, že lahko zaslišimo prijetno brenčanje čebele, ki leti mimo nas, medtem ko išče razprte cvetove znanilk pomladi. Ko nam pogled seže do pročelja čebelnjaka, zagledamo nešteto premikajočih se malih kepcev, ki s svojimi krili povzročajo šumečo glasbo. Če pa vstopimo v čebelnjak, poleg šumenja začutimo še vonj po medu in čebeljem vosku. Vsa ta občutja, ki nam jih ponujajo čebele, v večini nas vzbujajo prijetna čustva. Tudi čebelarji pogosto pravijo, da gredo v svoj čebelnjak poslušat čebele, da se lahko umirijo, se poglobijo v svoj svet. Čebelarji danes izmenjujejo znanje v družtvih in tudi preko družbenih omrežij, kjer objavljajo svoje izkušnje. Različne tematike za pridobivanje novega znanja in razprave pa ponuja glasilo Slovenski čebelar. Izmenjava mnenj in izkušenj je nujno potrebna, saj so čebelarji le na ta način lahko vključeni v izvajanje boljše prakse. Čebelarjenje pa nima posebnega socialnega pomena le med samimi čebelarji, temveč ponavadi tudi v čebelarjevi družini. To je namreč dejavnost, ki zahteva celoletno delo. V zimskem času je potrebna izdelava satnic, v katero so lahko vključeni vsi člani družine, tudi otroci. Spomladi poteka delo v čebelnjaku in panjih, ko čebelarji pregledujejo čebele in jih po potrebi dodatno hranijo. Tik pred poletjem in poletju sledi točenje medu,

Predstavnika čebelje družine – matica in trot, avtorica Nastja Nose, 9. razred JVIŽ OŠ Dobrepolje

nato pa tudi polnjenje kozarcev. Jesenski čas zahteva pripravo čebel na zimo, pomembno pa je tudi čiščenje čebelnjaka. Čebelarjenje je torej lahko družinska dejavnost, ki člane med seboj povezuje, spodbuja komunikacijo in zadovoljstvo ob opravljenem delu. Hkrati omogoča prenos znanja na mlajše generacije, kar pa je eden od temeljev za ohranjanje čebelarstva v prihodnosti.

Čebelarjenje v šoli

Kranjska čebela

Učenci najprej napišejo in narišejo, kaj vse že vedo o zgradbi kranjske čebele, in na ta način izkažejo predznanje. V nadaljevanju si natančno ogledajo čebelo, ki je shranjena v tako imenovani matičnici (škatlica s prozornim pokrovom). Pozorni so na njeno obliko, zgradbo telesa, barvo, število nog in kril. Nato si zabeležijo, kaj novega so se naučili, zelo pomembno pa je, da ugotovijo, ali so predhodno imeli napačna prepričanja o čebeli. Izkušnje namreč kažejo, da si večina otrok predstavlja čebelo v črno-rumeni barvi, kar pa za kranjsko sivko ne velja. V nadaljevanju vsak učenec s svojimi rokami prime čebeljega samca (trota), ki nima žela in ne piči. Na ta način lahko tudi z dotikom opazujejo zgradbo in samo strukturo čebeljega telesa. Učenci na omenjeno tematiko napišejo pesem in na ta način izrazijo ustvarjalnost, hkrati pa si vsebino bolje zapomnijo.

Čebelja družina

Učenci v opazovalnem panju opazujejo čebeljo družino. Poiščejo matico, ki je označena z določeno barvo, in primerjajo njeno zunanost z drugimi čebelami. Poiščejo tudi trota in prav tako primerjajo njegovo zunanost z drugimi čebelami. Učenci s pomočjo štetja poskušajo poiskati čim več trotov. Ta naloga od njih zahteva precejšnjo zbranost, saj se čebele v panju ves čas premikajo, zato je štetje oteženo. Na koncu dejavnosti narišejo predstavnike čebelje družine, pri čemer so posebej pozorni na njihovo velikost.

Vrste medu

Učenci okušajo različne vrste medu, jih vonjajo ter opazujejo njihovo barvo in strukturo. Potem zamenjamo vrstni red

kozarcev in z opazovanjem barv ugotovljajo vrsto medu. Nato si pokrijejo oči in vrsto ugotovljajo z okušanjem in vonjanjem. Pri tem so pozorni, da z različnimi besedami lahko opišejo določen med. V sklopu prepoznavanja različnih vrst učenci spoznavajo tudi rastline, iz katerih nastanejo posamezne vrste medu. Skupaj se odpravimo na sprehod in nabereмо travniške rastline, smrekove vejice, vejice in liste različnih listavcev. Učenci polagajo nabrane rastline ob ustrezne kozarce medu.

Vosek

Učenci satno osnovo iz voska narežejo na zeleno velikost in obliko, v sredino pa pritrdijo stenj. Satno osnovo nato zvijejo in tako oblikujejo svečo. Preizkusijo se tudi v zapiranju majhnih kozarcev medu s pomočjo tekočega voska. Zelo majhne steklene kozarce napolnijo z medom, nato pa jih zaprejo s plutovinastim zamaškom. Nazadnje zgornji del kozarca previdno potopijo še v tekoči vosek, odložijo na primerno mesto in počakajo, da se vosek ohladi in strdi.

Zakaj ohranjati čebelarstvo?

Zavedanje, da ima spodbujanje ohranjanja kulturne dediščine v šolskem prostoru velik pomen, prinaša mnogo pozitivnih izkušenj tako za učence kot učitelje. Spodbujanje čebelarjenja zagotovo krepi zgodovinsko in družbeno zavest o pomenu te dejavnosti, saj ljudje danes vse bolj cenimo domače in naravne proizvode, ki jih lahko uporabimo tako v prehrani kot tudi v ljudskem zdravilstvu. Učenci posledično izkažejo tudi večje zanimanje za spoznavanje dejavnosti v preteklosti. Dejavnosti v šoli učence spodbujajo k medsebojnemu sodelovanju in razpravam, kar zagotovo pripomore k boljšim rezultatom pri izvajanju posameznih aktivnosti. Velik pomen pripisujem tudi umirjenosti, ki nam jo čebele s svojim šumenjem ponujajo in ki je nalezljiva, če smo jo le pripravljene začutiti. Otroci so v današnjem času namreč pogosto izpostavljeni različnim dražljajem, ki v njihovih telesih povzročajo nemir in občutek, da morajo hiteti. Čebelarjenje je zato tudi z vidika umirjenega doživljanja sebe in okolice dobra naložba za prihodnost.

ČEBELICE

Tri čebelice letijo,
tri pare nog imajo.
V panju se igrajo,
res luštno se imajo.

So delavne in pridne,
res niso črne in rumene,
ampak sive in marljive.
Med nosijo v panj,
kakor iz naših sanj.

Cvetni prah na nogah dveh imajo,
da skupaj malico pojejo.
Imajo svoja krrrrila,
s katerimi se vsaka je razvila.

Njihova mogočna matica je prava lepota,
zzzzares je kot kraljica.
Trot miren je gospod,
včasih pa falot.

Pesem Čebelice, avtorji učenci 5. b-razreda /VIZ OŠ Dobrepolje, mentorica Anja Tekavčič

Poleg tega pa omenjena dejavnost omogoča medpredmetno povezovanje različnih vsebin, ki so povezane tudi z učnimi načrti, in hkrati spodbuja ustvarjalnost. Različni pripomočki omogočajo, da v učilnici lahko ustvarimo podobo čebelnjaka. Se pa zagotovo strinjam z dejstvom, da čebelnjak v naravi, oblegan s čebelami, še vedno nudi pristno izkustvo, ki bi ga morali učenci pogosteje doživeti. Kljub vsemu pa je pomembno, da vztrajamo pri posredovanju znanja o čebelarjenju, saj mnogi otroci le na ta način začutijo naravo in spoznavajo njeno bistvo, ki se kaže tudi v oprasha vanju rastlin, kar pa je nujno potrebno za naše preživetje. ◀

Opomba

Objavljeno besedilo je del članka: Tekavčič, Anja (2022): Ohranjanje čebelarstva za našo prihodnost. V Erika Ašič (ur.): *4. mednarodna konferenca Vzgoja za ljubezen do domovine in države: Živeti s kulturno dediščino danes za jutri: zbornik (elektronski vir)* (str. 321-326). Ljubljana: Društvo katoliških pedagogov Slovenije. Celoten članek si lahko preberete na spleti strani: https://www.revija-vzgoja.si/fileadmin/user_upload/Zbornik_MK_2022.pdf

Viri in literatura

- Babnik, Jože; Božič, Janko; Božnar, Amalija idr. (1998): *Od čebele do medu*. Ljubljana: Kmečki glas.

Pouk na prostem – pot do kompetenc za 21. stoletje

Kaj nas lahko naučijo mladinske organizacije?

■ **Matej Cepin** je direktor *Socialne akademije*, mladinski delavec, izobraževalec odraslih, mentor in trener študijskih krožkov, urednik in avtor številnih knjig.

Dejavnosti na prostem v slovenskih šolah najpogosteje služijo sprostitvi. Po daljših obdobjih sedenja, ki za učence seveda ni naravno, se (npr. med odmori ali v podaljšanem bivanju) z njimi odpravimo ven. V prosti igri za nekaj časa prekinemo učenje in pouk se lažje nadaljuje.

Od dejavnosti na prostem k pouku na prostem

V zadnjem času je, vsaj v teoriji, opazen trend od dejavnosti na prostem k pouku na prostem. Gre za težnjo, da iz učilnic ne prenašamo le proste igre, temveč tudi redni pouk. Slutimo, da lahko predstavitev pouka izza zidov pomembno izboljša njegovo kakovost. S tem ko v učenje vključimo več gibanja, to postaja bolj praktično oz. manj frontalno. Izboljša se pomnjenje. Zdi pa se tudi, da bi lahko zunanje okolje pripomoglo k večji umirjenosti učencev in dijakov, morda celo k boljšemu duševnemu zdravju ali zmanjševanju konfliktov med njimi.

Kako pa je v praksi? Pregled realizacije pouka na prostem tako v Sloveniji kot v tujini kaže, da je ta najbolj razširjen v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju (VIO) OŠ, v ostalih dveh VIO ter v sekundarnem izobraževanju pa njegov delež močno upade. Škoda! Prav pri otrocih in mladih med 10. in 19. letom ima glede na izzive, s katerimi se ti danes soočajo, učenje na prostem še ogromno potenciala.

Kako pri starejših prestaviti pouk izza zidov? V zvezi s tem se zastavljata vsaj dve vprašanji:

1. Katere so potrebe otrok in mladih, na katere bi pouk na prostem lahko kakovostno odgovoril?
2. Kateri pristopi pri tem sploh delujejo?

Odgovore na zgornji vprašanji na *Socialni akademiji* iščemo v projektu *School21 – Gremo ven!*, ki ga financira *Norveški finančni mehanizem*. V projektu skušamo z Norveške prenesti dobre prakse učenja na prostem ter na dveh šolah v Sloveniji, eni osnovni in eni gimnaziji, vzpostaviti uspešni podporni okolji za izvajanje tovrstnih dejavnosti.

Potrebe otrok in mladih

Okolje, v katerem odrasčajo današnji mladi, je glede na okolje odrasčanja generacij pred njimi močno spremenjeno. Omenimo zgolj drugačno vlogo ulice pri odrasčanju ali mobilne telefone. Mladi imajo po eni strani drugačen začetni položaj, po drugi strani pa bo življenje od njih zahtevalo drugačne kompetence. Toda katere? Za iskanje odgovora na to vprašanje je smiselno pokukati v dokumente o kompetencah 21. stoletja. V projektni ekipi smo jih analizirali več deset ter na tej podlagi z metodo gnezdenja (postopno združevanje kompetenc v vedno večje smiselne, zaokrožene gruče) sestavili svoj seznam kompetenc za 21. stoletje:

- *Učenje učenja*: načrtovanje učenja, iskanje informacij, preverjanje le-teh.
- *Kritično razmišljanje*: proces razumevanja, analiziranja, povezovanja, predvsem pa preverjanja informacij.

- *Sprejemanje odločitev*: sposobnost izbire najboljše med več potmi do določenega cilja.
- *Podjetnost*: sposobnost prepoznavanja priložnosti, realizacije idej in uresničevanja ciljev (ne mešajmo je s podjetništvom, ki je veliko ožji termin).
- *Komunikacija*: uporaba različnih komunikacijskih sredstev in slogov, primernih za različne kontekste ali naloge.
- *Reševanje problemov*: obsega razumevanje vzrokov problema, prepoznavanje različnih poti k rešitvi ter izvajanje korakov, da do rešitve tudi pridemo.
- *Odpornost*: upravljanje s čustvi, stresom in svojim telesom, soočanje z nepričakovanimi dogodki ...
- *Delo v skupini*: sodelovanje z drugimi, npr. iskanje svoje vloge in prispevek k skupnim ciljem.
- *Kreativnost in inovativnost*: razvijanje in sposobnost realizacije novih idej, tehnik, konceptov, procesov.

Ta nabor kompetenc je predstavljal osnovo za odgovor na drugo vprašanje.

Kaj deluje?

Prakse pouka na prostem v obdobjih po prvi triadi še niso splošno razvite, še posebej ne na področju kompetenc 21. stoletja. Zato smo se na *Socialni akademiji* kot specialisti za neformalno izobraževanje iskanja odgovora lotili z raziskovanjem, kaj na področju zgornjih kompetenc počnejo mladinske organizacije. Upali smo, da lahko programi mladinskih organizacij, kakršne so na primer skavti, taborniki ali

Foto: Petra Duhannoy

program MEPI, seveda z določenimi prilagoditvami, predstavljajo navdih tudi za formalni šolski sistem.

O svojih programih so nam v intervjujih spregovorili predstavniki sedmih organizacij. Gre za organizacije, katerih primarna ciljna skupina so mladi med 15. in 30. letom, drugotna pa (pri nekaterih) tudi mlajši otroci. Organizacije v Sloveniji izvajajo neformalne (obšolske) dejavnosti z zelo različnimi tematikami. Pri izbiri smo bili pozorni tudi na to, da smo mednje uvrstili takšne, ki velik del svojih dejavnosti izvajajo na prostem.

Prišli smo do naslednjih priporočil:

- **Daljšje dejavnosti.** Učne enote v mladinskih organizacijah so praviloma daljše kot v šolah. Šolska ura načeloma traja 45 minut, nato pa se snov in učitelj zamenjata. V mladinskem delu pa dogodek na prostem z istim izvajalcem in tematiko traja od več ur do več dni.
- **Vključevanje mladih v vse tri faze učnega procesa: načrtovanje, izvedbo in vrednotenje.** Mladinske organizacije dejavnosti ne pripravljajo za mlade, ampak skupaj z mladimi. Mladi niso le uporabniki dejavnosti, ampak soustvarjalci izobraževalnega procesa.
- **Več proaktivnega skupinskega dela.** Ugotovili smo, da je veliko dejavnosti v mladinskih organizacijah, ki potekajo na prostem, daleč stran od frontalnih procesov, ki bi bili vodeni s strani odraslih.
- **Mentorstvo.** Kadri v mladinskih organizacijah niso v prvi vrsti viri znanja, ampak predvsem podporniki oz. mentorji, ki večji del časa preživijo v odnosih z mladimi 'ena na ena'. Na voljo so,

ko jih udeleženci potrebujejo med (samosvojnejšim) učnim procesom, sicer pa so v ozadju.

- **Težave vidijo kot učne priložnosti.** Ko mladinske organizacije na prostem naletijo na težavo (primer: nevihta na večdnevni odpravi), prilagodijo program in ga začnejo reševati. Težave razumejo kot priložnosti za učenje in ne kot nekaj, čemur se je treba izogniti, da bi v celoti izpeljali prvotno načrtan program.
- **Odpiranje učnega procesa zunanjim deležnikom.** Deležniki (okoliska podjetja, institucije, starši, prebivalci ...) lahko v dejavnostih nastopajo kot naročniki, morda kot tisti, ki mladim dajejo povratne informacije, morda pa zgolj kot naslovniki dejavnosti (primer: prostovoljno delo za starejše).
- **Kakovostno preživet skupni čas.** Čas, ki ga mladi preživijo na prostem, jim zaradi manj formalnega okolja omogoča globljo medsebojno komunikacijo, več empatije in več medsebojnega sprejemanja.

Morda med zgornjimi priporočili izstopa prvo. Oblike dejavnosti, ki omogočajo pridobivanje kompetenc 21. stoletja, so občutno daljše kot 45 minut. Če ne spremenimo tega, bomo težko uvedli ostala.

Da o priporočilih ne bomo govorili zgolj teoretično, naštejmo nekatere konkretne dejavnosti, ki so se izkazale v raziskavi: gre za tabore, večdnevne odprave, večdnevna usposabljanja z aktivnostmi na prostem, projektno delo, prostovoljno delo, starostno mešane skupine v naravi, interakcija z okoliškim prebivalstvom, zagovorniške kampanje.

Je ta priporočila mogoče prenesti v šolski sistem?

Zdi se, da sta pri uvajanju pouka na prostem ključni dve ravni: raven posameznega učitelja in raven šole kot celote. Večine zgoraj predlaganih sprememb ni mogoče uvesti zgolj na ravni posameznega učitelja. Tudi če ta še tako vestno prilagaja učne načrte za učenje na prostem in je pripravljen hoditi z učenci ven v vsakem vremenu, ga do določene mere omejujejo zunanje okoliščine, kakršne so npr. kratke učne enote, pomanjkanje infrastrukture, varnostni ukrepi ali šibka podpora staršev. Da bodo prizadevanja v smeri uvajanja pouka na prostem obrodila sadove, se mora zanje zavzeti tudi šola kot celota.

Ena ključnih predpostavk projekta *School21* je dejstvo, da ne želimo opolnomočiti le posameznega učitelja, ampak šolo kot celoto. Pouk na prostem skušamo uvajati celostno. To vključuje infrastrukturne investicije, v okviru katerih bosta izbrani šoli postavili dodatne objekte. Poleg tega učitelji skupaj razvijajo didaktične materiale za pouk na prostem – razviti bodo paketi vnaprej pripravljenih pripomočkov za določene vsebinske sklope, ki jih bodo učitelji 'vzeli za svoje'.

Ključno za vsako šolo pa je ustvarjanje nalezljive motivacije za poučevanje na prostem med učitelji. Na vsaki od obeh šol usposabljammo vsaj po osem učiteljev, ki so z zgledom in izobraževanjem sodelavcev zadolženi, da se 'virus' pouka na prostem v njihovi šoli postopoma razširi na še večji del kolektiva.

V obeh šolah pa sta v celostni razvoj pouka na prostem dejansko (ne zgolj na papirju, ampak z velikimi vložki lastnega časa) vključeni tudi obe ravnateljici.

Vas zanima nadaljnji razvoj našega poskusa? Stopite v stik z nami na <https://school21.si/> ali matej@socialna-akademija.si.

Opomba

¹ Projekt SCHOOL21 sofinancira Norveška s sredstvi Norveškega finančnega mehanizma v višini 581.000 EUR. Namen projekta je: izobraževanje – krepitev človeških virov.

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KOHEZIJO
IN REGIONALNI RAZVOJ

Norway grants

Marija Stanonik

Zlato in biseri iz srebrne dežele pod Južnim križem

Brežice: Primus, 2023
320 strani, cena: 22,00 €

Knjiga je potopisno zanimiva zaradi informacij o Argentini in Buenos Airesu. Veliko izvemo 'iz prve roke', s številnih srečanj in obiskov, ki jih je avtorica opravila med svojim bivanjem v Buenos Airesu pri tamkajšnjih Slovencih. Delo je opremljeno z barvnimi fotografijami, predstavi razvoj organizacij in društev, ki dejavno soustvarjajo kulturno življenje Slovencev v Argentini (Društvo Zedinjena Slovenija, Naš dom San Justo, Društvo Slovencev v Mendози), ter njihov ustroj in delovanje: sobotne šole, srednješolski tečaj, slovenski dnevi, spominske proslave, pevski zbori, radio, dramsko delovanje itn., pa tudi nekatere angažirane Slovence, ki si močno prizadevajo za obstoj te skupnosti.

Edward de Bono

Kako imeti čudoviti um

Ljubljana: UMNA, 2023
194 strani, cena: 28,00 €

Kljub poudarku na fizičnem videzu obstaja lažji način, da postaneš zaželena oseba, kot pa dieta ali kupovanje dragih oblačil. Če imajo ljudje um, ki je očarljiv, ustvarjalen in vznemirljiv, če so dobri misleci, so lahko lepi – ne glede na zunanji videz. Jasna, praktična navodila v tem vodniku prikazujejo, kako lahko uporaba večšin lateralnega in paralelnega razmišljanja v pogovoru izboljša um. Preobrazite svoj um, da postanete privlačnejši! Potrebujete samo ustvarjalnost, domišljijo in empatijo – vseh teh tehnik se lahko vsi naučimo. Edward de Bono, ki je zaslovel po vsem svetu s svojimi tehnikami za spremenjanje načina razmišljanja ljudi, v tej knjigi s preprostim in praktičnim jezikom kaže, kako napraviti vtis na ljudi z enostavnimi taktikami za pogovor.

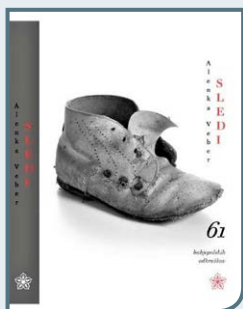
Alenka Veber

Sledi

61 babjepolskih odkruškov

Babno Polje: Zavod Rihtarjeva domačija, 2023
232 strani, cena: 25,00 €

Knjiga vsebuje duhovne misli, ki so bile predvajane od marca 2018 do julija 2021 v oddaji Duhovna misel: razmislek o temeljnih življenjskih vprašanjih s področja vere, duhovnosti in humanizma na prvem programu Radia Slovenija. Kot popotnico knjigi je Nevenka Bogataj napisala: »Kratka besedila je mogoče brati ne le zaporedoma, ampak tudi z naključno izbiro zgodbe. Med seboj jih namreč veže univerzalnost in ne nujno zaporednost. V bistvu so poučne, toda avtorica se mojstrsko ogne učiteljskemu pristopu, saj prisega na nevsiljivo ponudbo notranjega ogledala, kar nakazuje njen andragoški talent, večščino in zrelost.«

Tomaž Mlekuž

Začnite delati spremembe zdaj

Trbovlje: 5KA, 2023
184 strani, cena: 19,70 €

Vsakdo se včasih znajde v preizkušnjah na področju zdravja ali odnosov. Nekateri iz tega zrastejo močnejši in boljši, drugim se življenje sesuva ... Bolj kot uspešno sledimo svojim sanjam, se naučimo poslušati svoje srce in telo ter izvajati spremembe v življenju, bolj živimo svoje in manj tuje življenje. Večkrat naredimo nekaj prvič. Naj nas občasne rane in razočaranja ne odvrnejo od tega, da bi ljubili sebe in druge. Vse, kar se dogaja na naši poti, so namreč življenjske lekcije, ki so nam namenjene, da zorimo in rastemo v svoji življenjski modrosti. Bodimo ljubivni in sočutni do vseh ter hvaležni za vse dobrine in priložnosti, ki so nam dane v življenju. Na tem svetu ni nič samoumevno. Bodimo veseli, nasmejani in ne odlašajmo s spremembami, če v sebi začutimo notranji klic, ki nam daje vedeti, da nekaj ni v skladu z našim notranjim mirom. Cenimo vsak podarjeni trenutek in bodimo hvaležni za vse, kar imamo in doživljamo.

Foto: Benedikt Lavrih.

Skupščina DKPS

V prostorih Sv. Jakoba v Ljubljani je 18. marca 2023 potekala skupščina DKPS. Začeli smo s sveto mašo in nagovorom predsednice društva, gospe Marije Žabjek. Sledilo je predavanje gospoda Jožeta Mlakarja *Neumnost je modna manira našega časa* s podnaslovom *Ni vseeno, kako si neumnen*. V njem je predavatelj predstavil svoje razmišljanje o neumnostih, ki se kot splošna resnica širijo v našem prostoru in se nanašajo na obnovljive vire, podnebno pravičnost in teorijo spola. Sledilo je razgibano glasno razmišljanje o tej vsebini, ki je bilo oprto na vprašanja, kateri izpostavljeni problem se nas je najbolj dotaknil, kako ta problem znamo v svojem okolju in kako bi lahko kot društvo našli način za reševanje tega problema.

Nato so območne skupnosti (OS) DKPS poročale o svojem delu in načrtih. Pri poročanju se je zvrstilo devet OS (Goriška, Kranj, Ljubljana, Ljutomer, Mozirje, Sveti Hieronim, Tolmin, Trebnje, Zahodna Dolenjska). Ob poslušanju smo zlahka ugotovili, da je DKPS prisoten v družbenih sredinah po velikem delu Slovenije. Vse OS se trudijo povezati svoje člane. Žal nekaj OS usiha. Razlog za to je staranje članstva, priliva mlajših pa ni veliko.

Po premoru za kosilo sta se zvrstila še dva sklopa poročanj, in sicer o dejavnostih društva (o reviji *Vzgoja*, razpisanih in izvedenih seminarjih, počitniškem varstvu Srčna dežela, SIESC-u, molilni skupini Povezani v molitvi, izvedeni mednarodni konferenci Ljubezen do domovine in države) in o delovanju organov društva (strokovnega sveta, častnega razsodišča, finančno poročilo, poročilo nadzornega odbora, upravnega odbora).

V zadnjem delu smo govorili o novostih. V letu 2022 se je v društvo včlanilo 12 novih, povprečno mlajših članov. Glasovali smo o predlogu podelitve naziva častni član in o pridružitvi civilni družbi, ki jo koordinira gospod Andrej Grebenc. S pridružitvijo smo se strinjali. Imenovali smo člane sveta revije *Vzgoja*. Glasovali smo o nadomestnem članu v upravnem odboru zaradi zamenjave za članico, ki je sporočila, da te naloge zaradi družinskih obveznosti ne more več opravljati.

Iskrena zahvala nas vseh vodstvu DKPS in naši predsednici gospe Mariji Žabjek in našemu duhovnemu asistentu p. dr. Silvu Šinkovcu.

Marija Pisk

Zaključila so se srečanja Intervizije

V šolskem letu 2022/2023 je na polno zaživel seminar *Intervizija za strokovne delavce*. Avtorica in voditeljica skupine je bila mag. Darja Barborič Vesel.

Preko Zooma se je enkrat mesečno srečevalo dvanajst udeleženk, učiteljic iz različnih krajev in šol po Sloveniji. Na srečanjih smo se udeležence povezale v izredno lepo, človeško toplo, varno, a tudi strokovno izzvano skupnost. Voditeljica je imela za posamezno srečanje pripravljeno izhodišče in temo pogovora, vendar pa so imela prednost spoznanja, težave ali izzivi našega dela v šoli. Na vsako težavo smo odmevale, voditeljica pa jo je osvetlila s strokovnega vidika in jo podprla z obilo literature, ki bi bila lahko v pomoč pri reševanju težav. Morda najmočnejši poudarki srečanj so naslednji: iskrena zaupnost v skupini, strokovna podpora in ogromno literature, ki razsvetljuje pot reševanja nastale težave. Vse udeležence bi želele tudi v naslednjem šolskem letu nadaljevati s srečanji.

Naj bo ta zaključek tudi povabilo k udeležbi na *Interviziji*, ki jo DKPS razpisuje v naslednjem šolskem letu. Izvedbe so možne za skupine na šolah, ki povabijo mag. Darjo Barborič Vesel. Seveda pa se seminarja kot posamezniki lahko udeležite v skupini DKPS.

Helena Kregar

Strokovna predavanja v organizaciji OS Ljubljana

V pomladnih mesecih smo v OS Ljubljana pripravili dve predavanji, izvedeni preko Zooma in izredno lepo obiskani. Marca je dr. Borut Holcman, predavatelj na Pravni fakulteti Univerze v Mariboru, predaval o pravicah, ki nam jih kot državljanom in učiteljem omogoča ustava RS. Na *Mali šoli ustavnih pravic* nas je iskrivi predavatelj

usmeril v razmislek in odnos do dolžnosti in odgovornosti pri pedagoškem delu. Predavanje je bilo zanimivo in odmevno.

Aprila smo gostili terapevtko, univ. dipl. prof. defektologije Tatjano Jakovljevič, ki je spregovorila o izzivih duševnega zdravlja pri otrocih in o podpori, ki jo s poznavanjem teh izzivov lahko dobijo učitelji in vzgojitelji. Predavanje je bilo izjemno strokovno podprto z najsodobnejšimi izsledki raziskav o ključnih vplivih na telesno in duševno zdravje otrok. Predavanje in istimenski seminar toplo priporočamo vsem pedagogom, ki iščejo izhod iz stisk, v katere jih postavljajo nemirni in neukrotljivi otroci.

Več o vsebini in odmevih udeležencev na obe predavanji si lahko preberete na društveni spletni strani.

Helena Kregar

Romanje v Padovo

Zgodnje sobotno jutro, 13. 5. 2023. Z DKPS smo pod duhovnim vodstvom p. Bena Lavriha in strokovnim vodstvom gospe ddr. Verene Perko romali v Padovo.

Čez nebo so se vlekli nič kaj obetajoči oblaki. Na avtobus smo se vkrcali z mislijo, da bo dan moker. Potovanje smo začeli z molitvijo. Med vožnjo nam je gospa Perko bogato 'obložila mizo' z opisi in predstavitvami vsega, kar smo si nameravali ogledati. Vse je povezala v pregledno predstavitev časov in okoliščin, v katerih so nastajali elementi naših ogledov.

Prispeli smo v Padovo. Še preden je minila prva ura našega obiska Padove, je posijalo sonce in nas prijazno spremljalo cel dan. Bogu hvala za to njegovo delo! Pod vodstvom gospe Perko in gospe Alenke iz agencije smo se podali na ogled. Sprehod po Padovi je bil dolg, a zelo bogat.

Preko Prato della Valle, ki ima v središču širok vrt v amfiteatralni obliki, ki je obdan z ovalnim kanalom in 78 kipi, ki prikazujejo znane meščane tega mesta, smo krenili proti mogočni baziliki Antona Padovanskega, ki je rasla skozi stoletja. Baziliko pokriva sedem kupol, od katerih sta dve piramidalni, zvonik pa ima osem zvonov. V notranjosti cerkve so številni nagrobni spomeniki velike umetniške vrednosti. V baziliki je baročna kapela, okrašena z mar-

morjem, ki je delo različnih umetnikov. V njej so shranjene relikvije sv. Antona Padovanskega. V baziliki smo v eni od kapel darovali sveto mašo, ki jo je vodil p. Beno Lavrih. Daritev je bila posebno doživetje. Obogatili smo jo z ubranim petjem, ki ga je vodil gospod Leon Kernel.

Ustavili smo se pred prvo javno univerzo, ki je bila ustanovljena leta 1222. Je dom najstarejšega anatomskega gledališča na svetu. Tu so predavale in študirale številne znane osebnosti, npr. Galileo Galilei in tudi spoštovani gospod Boris Pahor. V času našega obiska so pred njo protestirali študentje brez doma, zato ogled notranjosti ni bil možen.

Kapela Scrovegni je del Unescove svetovne kulturne dediščine. Vstop vanjo je strogo nadzorovan in je sestavljen iz 15-minutne predstavitve kapele ob videoposnetku, čemur sledi 15-minutni ogled notranjosti. V njej je cikel fresk, ki jih je leta 1305 zaključil italijanski slikar Giotto di Bondone, naročil pa jih je bogati bankir Enrico degli Scrovegni. Kapela je bila zgrajena kot njegova zasebna kapela in je bila nekoč pritrjena na palačo njegove družine. Ob ogledovanju teh lepot človeku vzame sapo in iz čistega spoštovanja do vsega, kar gleda človeško oko, usta obmolknejo. Ob kapeli je muzej, v njem pa bogata arheološka zbirka.

Nato smo se sprehodili do Palazzo della Ragione. Stavba stoji na lokih. Njena streha je nekaj posebnega. V njej je ogromna

dvorana, pod njo pa stoletni trg. Stene so bogato poslikane s freskami.

Nekateri so obiskali tudi kapelo kapucinske cerkve, kjer počiva nestrohnjeno telo svetnika Leopolda Mandiča. Ob vrnitvi smo si ogledali še baziliko svete Justine. V njej je 'vodnjak padovanskih mučenikov', v katerem so shranjeni tudi posmrtni ostanki sv. Luke.

Dan je bil lep. Ne samo zaradi vsega lepega, kar smo videli, pač pa tudi zaradi vsega lepega, kar smo v prijetni družbi doživeli. Vodenje je bilo odlično in organizacija prav tako. Lepa hvala vsem, ki ste se trudili pri organizaciji in izvedbi tega romanja.

Marija Pisk

Duhovna obnova v Tolminu

Pod vodstvom p. dr. Silva Šinkovca smo imeli v soboto, 13. 5. 2023, v Tolminu duhovno obnovo, ki jo je organiziral OS DKPS Tolmin. Veseli smo bili vseh, ki so prišli tudi z drugih koncev Slovenije.

Začeli smo z molitvijo in nadaljevali z razmišljanjem ob Jančarjevem romanu *Ob nastanku sveta*. P. Silvo nas je vodil skozi vprašanja o nastanku sveta, o razliki med tišino in truščem, o budnosti in čuječnosti, dobrih ljudeh in čistih dušah, posledicah vojne, obhajilu, ki je mir duše, ter o neznanih silah, ki jih lahko premagamo. Nagovoril ga je tudi

Jančarjev zapis, da moramo imeti odprte oči za pogled, tip, vonj, razum, strast, ljubezen, tišino, zvok, za vse, kar nas spremlja. Kot je Jančarju govorila že mama, je treba veliko moliti. Če imamo občutek, da molitev ne pomaga, je treba moliti še več. Pogumno je tudi treba reči, da nas je strah. Ko sami sebi priznamo, da Bog je, ko se predamo Božjemu načrtu, najdemo tudi pogum.

Razmišljanje o knjigi nam je dalo nov pogled in novo razumevanje vsebine. Vse, ki knjige še nismo prebrali, je nagovorilo, da bomo segli po njej.

Duhovno obnovo smo zaključili s sveto mašo, ki jo je daroval p. Silvo. Zbrani v prezbiteriju smo jo obogatili z ubranim petjem, ki ga je vodila naša kolegica Ana. Zadnji postanek smo naredili pri relikvijah bl. A. Martina Slomška, zavetnika pedagoških delavcev. Nanj smo se obrnili s prošnjami, zahvalo, molitvijo in pesmijo. Prijetno klepetanje smo nadaljevali pri kosilu. Dan je bil lep in bogat. Hvala Bogu za ta dar!

Marija Pisk

Ko kavarna postane cerkev

Po kovidni prekinitvi smo se 23. 3. 2023 verniki in drugi naključni obiskovalci na grajskem dvorišču zbrali v čast sv. Juriju, zavetniku mesta Ljubljane. Eni srebajo kavico v kavarni na ploščadi, drugi se skušamo zbrati za mašno daritev nekaj metrov stran. Nebo se smehlja v modrini, zlat križ na kipu vstalega Kristusa se blešči v sončnem sijaju. Lepo nam je. Počutimo se bratje in sestre. Povezal nas je sv. Jurij. Dvignil se je na hrib nad Ljubljano in v dolini pustil marsikaterega zmaja. Po legendi je sv. Jurij premagal zmaja in pred njim rešil princeško. Tudi nas vabi, naj slabo premagujemo z dobrim. Pustiti ta svet nekoliko boljši je naloga, vredna truda. Igral je orkester in podaljšal velikonočno vdušje. Pevci z vseh vetrov so zelo lepo peli.

Sveti Jurij, želim si moči in trdnosti okovane sulice, da moja duša ne bo trepetala v zanki malodušja. Potrebujem tudi usta, ki se zavzemajo za dobro in mojim bližnjim oznanjajo novo upanje vstalega Gospoda. Zahvaljujem se vsem za trud, da je praznik sv. Jurija na Ljubljanskem gradu uspel.

Magdalena Jarc

Foto: Marija Pisk

Seminarji DKPS 2023/2024

Nevrotaktilna integracija refleksov MNRI

Obseg: 20 ur

Izvedba: Ljubljana, 8. in 9. 9. 2023

Predavateljica: Marjeta Krejči Hrastar

Intervizija za strokovne delavce*

Obseg: 16 ur (1 x mesečno po 2 šolski uri);
do 12 udeležencev

Izvedba: preko spleta, 5. 10. 2023–24. 6. 2024

Predavateljica: Darja Barborič Vesel

Moteči, nevidni in travmatizirani učenci*

Obseg: 8 ur

Izvedba: Ljubljana, 21. 10. 2023

Predavateljica: Julija Pelc

Brain Gym® v vsakdanjem življenju

Obseg: 4 ure

Izvedba: Ljubljana, 17. 10. 2023 (pop)

Predavateljica: Marjeta Krejči Hrastar

Jezik kot temelj identitete*

4. mednarodna konferenca Vzgoja za lju-
bezen do domovine in države

Obseg: 8 ur

Izvedba: OŠ Notranjski odred Cerknica oz./
in preko spleta, 18. 11. 2023

Predavatelji: dr. Kozma Ahačič, g. Andrej
Fink, akad. Marija Stanonik ter učitelji, ki
bodo predstavili svoje strokovne prispevke.

Vpliv gibanja na razvoj in učenje otrok*

Obseg: 8 ur

Izvedba: Ljubljana, 2. 12. 2023

Predavateljci: Marjeta Krejči Hrastar in
Tatjana Jakovljevič

Uspešno vodenje pouka (novo)*

Obseg: 16 ur; do 20 udeležencev

Izvedba: Ljubljana:

1. del: 9. 12. 2023

2. del: 27. 1. 2024

Predavateljica: Natalija Hormuth

Učinkovito govorno nastopanje*

Obseg: 8 ur; do 15 udeležencev

Izvedba: Ljubljana, 16. 12. 2023

Predavateljica: mag. Hedvika Dermol Hvala

Vpliv nosečnosti, poroda in prvih treh let življenja na otrokov kasnejši razvoj*

Obseg: 8 ur

Izvedba: Ljubljana, 20. 1. 2024

Predavateljica: Marjeta Krejči Hrastar

Uspešna komunikacija s starši v težjih situacijah (novo)*

Obseg: 8 ur; do 20 udeležencev

Izvedba: Ljubljana, 3. 2. 2024

Predavateljica: Natalija Hormuth

Ravnanje strokovnih delavcev v kriznih situacijah*

Obseg: 8 ur

Izvedba: Ljubljana, 10. 2. 2024

Predavateljica: Julija Pelc

Prepričajmo v minuti (elevator pitch)*

Obseg: 8 ur; do 15 udeležencev

Izvedba: preko spleta, 13. in 15. 2. 2024 (pop)

Predavateljica: mag. Hedvika Dermol Hvala

Izzivi duševnega zdravja pri otrocih – podprimo učitelje in vzgojitelje*

Obseg: 8 ur

Izvedba: Ljubljana, 2. 3. 2024

Predavateljci: Marjeta Krejči Hrastar in
Tatjana Jakovljevič

Dobro obvladovanje stresa pri pedagoških delavcih*

Obseg: 8 ur

Izvedba: Ljubljana, 9. 3. 2024

Predavateljci: Marjeta Krejči Hrastar in
Tatjana Jakovljevič

Osebni dnevnik*

Obseg: 32 ur

Izvedba: Ljubljana:

1. del: 12.–14. 4. 2024

2. del: 10.–12. 5. 2024

Predavatelj: dr. Silvo Šinkovec

Načrtovalni dan

Dan bo namenjen načrtovanju dela DKPS in
bo potekal v soboto, 26. 8. 2023.

Slomškov dan

V soboto, 23. 9. 2023, bo na Ponikvi 20. Slom-
škov dan, z naslovom *Mož beseda več velja
kakor kup zlata*. Maševal bo nadškof Stanislav
Zore, predavala bosta zakonca Perko.

Seminarji so namenjeni pedagoškim
delavcem (vzgojiteljem, učiteljem,
profesorjem, razrednikom, šolskim
svetovalnim delavcem, ravnateljem),
staršem in drugim posameznikom,
ki želijo osebno in strokovno rasti.
V Društvu katoliških pedagogov
Slovenije jih izvajamo že več kot 25 let.

Pedagoški delavci lahko udeležbo na
seminarjih uveljavljate pri predlogu
za napredovanje zaposlenih v vzgoji
in izobraževanju. Seminarje izvajamo
tudi za učiteljske zbornice in zaključene
skupine. Podrobnejši podatki so
objavljeni na naši spletni strani [http://
www.dkps.si](http://www.dkps.si).

Seminarji, označeni z * so uvrščeni v
katalog Katis.

Informacije in prijave:

Društvo katoliških pedagogov Slovenije
(DKPS)

Rožna ulica 2, 1000 Ljubljana

01/43 83 983 (torek, četrtek: 9.00–12.00)

dkps.seminarji@gmail.com

<http://www.dkps.si>

Duhovnost

Šola molitve in meditacije

Iz svoje izkušnje molitve se učimo, kdaj in
kako moliti, za kaj moliti, katere telesne
drže lahko uporabljamo pri molitvi, katere
osnovne vrste molitve uporabljamo, kako
moliti s Svetim pismom. Vadimo tudi osre-
dotočenost, uporabo domišljije pri molitvi
in kontemplativno molitev.

Ilirska Bistrica, Dom matere Terezije,
13.–16. 7. 2023

Vodita: p. Silvo Šinkovec in s. Irena Jurgec

Duhovne vaje v tišini

Namenjene so pedagoškim delavcem in
vsem, ki si želijo nekaj dni preživeti v tiši-
ni z Gospodom. Vsak dan so dana navodila
za delo, jutranja in večerna molitev ter sveta
maša. Udeleženci si sami naredijo urnik za
osebno molitev in imajo priložnost za pogo-
vor z voditeljem. V tišini srca govori Bog.

Naslov: Ko je nastajal svet
Prvi termin: 25.–30. 7. 2023

Drugi termin: 1.–6. 8. 2023

Ilirska Bistrica, Dom matere Terezije

Vodita: p. Silvo Šinkovec in s. Irena Jurgec

Informacije in prijave (za oba objavljena do-
godka): 031 485 987, irena.jurgec@gmail.com

The title of this week's *Editorial*, written by the editor Silvo Šinkovec, is Meeting the Dragon. In it, he talks about the causes of violent behaviour and advises how to prevent it.

The *Focus Theme* of the 98th Issue of the *Vzgoja* magazine is Traps of Life.

In the introductory article, Gregor Pečan reflects on growing up in the information age, the consequences of exposure to technology and the crisis of family life. Mojca Tomažič's article is titled Social Networks and focuses on their effect on young people. She gives us some tips on how to reduce their negative impact. Robert Tekavec describes the police's view on child sexual abuse via the internet. Anja Smolič Žnidarko introduces us to the role of peer support in overcoming the pitfalls of modern society as implemented in their school. Alenka Höfferle Felc has prepared an article about the rise or decline of Slovenian medical ethics. She reflects on euthanasia, conscientious objection and gender theory from a medical perspective. Urh Grošelj presents another medically tinged article on the ethical slippage of society and medicine in the treatment of children and adolescents with gender dysphoria.

In *Our Interview*, Marta Premrl has talked to dr. Mira Cencič about her life journey, education, contribution to Slovenian pedagogy, research and recording of history, and her mission as a mother and wife.

In the *Teachers* section, Monika Deželak Trojar acquaints us with the Jesuit College and the beginnings of higher education in Ljubljana. The continuation brings Ksenja Zupančič's article Teacher - a Pillar in Intercultural Education.

In the section *Educational Plan*, Dejan Hozjan, Larisa Rebeka Opeka and Janja Glušič write about the educational plan, which needs a framework provided by the educational concept. Dejan Hozjan, Tjaša Udovč and Eli Čigon present the Model of Developing the Educational Concept in Primary Schools, whereas Mateja Rednak Gradišek shares with us her reflections on teaching ethics in primary school.

In the *Parents* section, Benjamin Tomažič acquaints the readers with education in the age of screens and pornography. Branka Borjanič writes about mirror neurons and learning.

In *Fields of Education*, Dr. Milček Komelj presents the work of the painter Gabrijel Stu-

pica: Self-portrait with my Daughter, one of the most famous works of Slovenian modern art. Petra Žnidar Kozole describes the characteristics of children with Down syndrome and the course of their schooling.

In the *Spiritual Challenge* section, Jože Ramovš presents spirituality, which begins when we reach out to others. Matevž Vidmar writes about efforts for educational effort, which is part of the Pope's prayer intention.

The *Experience* section presents an article by Anja Tekavčič titled Preserving Beekeeping for Our Future, and the efforts to this end in their school. The article is published in its entirety in the collection *Responsibly Preserving Slovenian Identity*. The last article on outdoor education was written by Matej Cepin.

The *New insights* section brings short presentations of two doctoral and one diploma theses in the field of education.

The *Reading Tip* section highlights a few good books on education, which will help parents and teachers alike.

Written by: Tatjana Fajdiga
Translated by: Tanja Volk

Katja Kozlovič

Mrežna soodvisnost med poklicno obremenjenostjo, partnerskim odnosom in vzgojo otrok

Doktorska disertacija

Univerza v Ljubljani,
Teološka fakulteta, Zakonska in družinska terapija, 2022

Doktorsko delo obravnava mrežno povezanost med štirimi raziskovalnimi spremenljivkami, ki do zdaj v slovenskem prostoru še ni bila raziskana. Na eni strani gre za raziskovanje, kaj se dogaja med doživljanjem obremenitev na delovnem mestu in kakovostjo partnerskega odnosa staršev, poleg tega pa je v raziskavo vključeno tudi vprašanje, ki zaznamuje dinamiko med čustvenimi in vedenjskimi težavami na eni ter učnim uspehom otrok na drugi strani.

V kvantitativni raziskavi smo preverjali povezanost med posameznimi spremenljivkami in ugotovili, da obstaja statistično pomembna povezava med poklicno obremenjenostjo in kakovostjo partnerskega odnosa staršev ter čustvenimi in vedenjskimi težavami njihovih otrok. Statistično pomembna povezanost obstaja med doživljanjem obremenitve na delovnem mestu, kakovostjo partnerske-

ga odnosa staršev ter čustvenimi in vedenjskimi težavami, medtem ko se učni uspeh statistično pomembno povezuje le s čustvenimi in vedenjskimi težavami otrok.

Kvalitativni del raziskave je bil opravljen na vzorcu desetih parov staršev. Intervjuvani starši menijo, da se obremenjenost na delovnem mestu prenaša na kakovost njihovega partnerskega odnosa, kar se zrcali tudi v njihovem odnosu do otrok, ob čemer so pri negativnih prenosih čutenj opazne čustvene in vedenjske težave. Rezultati raziskave niso pomembni le za razvoj znanosti, marveč imajo velik pomen zlasti za praktično delo z družinami, in sicer tako v izobraževalne kot terapevtske namene. Zdi se nam pomembno, da te dejavnike ohranimo v mislih pri vsaki obravnavi družinske dinamike, saj se vedno pojavljajo skupaj in so med seboj povezani.

Ljiljana Gomerčič

Vloga vzgojitelja v procesu samoregulacijskega učenja otrok v vrtcu

Doktorska disertacija

Univerza na Primorskem,
Pedagoška fakulteta,
Edukacijske vede, 2022

Doktorska disertacija obravnava vlogo vzgojitelja pri samoregulacijskem učenju predšolskih otrok. Njen namen je ugotoviti, kako vzgojitelji predšolskih otrok dojemajo lastno vlogo pri spodbujanju samoregulacijskega učenja otrok v vrtcu, s katerimi težavami se soočajo in na kakšen način spodbujajo samoregulacijsko učenje otrok. V disertaciji je bil uporabljen kombinirani metodološki pristop (kvalitativni in kvantitativni). Na podlagi analize strokovne in znanstvene literature, ugotovitev dosedanjih raziskav na tem področju ter na podlagi zbranih podatkov povzamemo, da je samoregulacijsko učenje v vrtcu tema, ki potrebuje več pozornosti in dodatnih prizadevanj. Odpiramo možnosti za dodatna strokovna usposabljanja in izobraževanja vzgojiteljev, posebej s primeri iz prakse, oziroma program in dejavnosti, ki neposredno vplivajo na samoregulacijsko učenje otrok. Vzgojitelji že zdaj izvajajo dejavnosti, preko katerih vplivajo na samoregulacijo otrok in posledično samoregulacijsko učenje. Naj navedemo najbolj običajne primere: sledenje pravilom v skupini, čakanje na vrsto ali sodelovanje z vrstniki, kjer otroci pridobivajo veščine samoregulacije, čeprav nezavedno. Da bi lahko vzgojitelji ozavestili svojo vlogo pri spodbujanju samoregulacijskega učenja v vrtcu, bi bila priporočljiva promocija samoregulacijskega učenja že v zgodnjem izobraževanju vzgojiteljev, od srednje šole naprej. Če bodo učenci in študenti vzgojiteljske šole imeli izkušnjo samoregulacijskega učenja, bo ta imela velik vpliv na prenos samoregulacijskega učenja v prakso in neposredno delo v vrtcu.

Tiffany Čater

Razvoj otrokovega pojmovanja o osebni higieni

Diplomsko delo

Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, Predšolska vzgoja, 2023

Z diplomsko nalogo smo raziskovali napredek otrok v razvoju pojmovanja osebne higieni. Za 16 predšolskih otrok, starih od 3 do 4 leta, smo pripravili tedenske dejavnosti s področja higieni. Z aktivnimi načini dela, kot so izvedba eksperimentov, uporaba modela, ogled fotografij ter uporaba konkretnih pripomočkov, smo otrokom predstavili osebno higieno, higieno rok, higieno zob in mikrobo. Dejavnosti so podrobno opisane. Rezultate raziskave smo pridobili z analizo praktičnih dejavnosti ter z individualnim intervjuvanjem otrok pred izvedbo dejavnosti in po njej. Na ta način smo preverili napredek otrok pri razumevanju pojma čistoče, poznavanju mikrobov, pomenu umivanja rok z

milom in toplo vodo, poznavanju pripomočkov za osebno higieno ter pomenu umivanja zob z zobno kremo. Ugotovili smo, da so otroci ob tedenskih dejavnostih napredovali v znanju, veščinah in razumevanju osebne higieni. Menimo, da so načrtovane dejavnosti pozitivno pripomogle k napredku otrok. Največji napredek je bil viden pri poznavanju mikrobov in pripomočkov za osebno higieno. Menimo, da so na to pozitivno vplivale uporaba realnega mikroskopskega posnetka pogleda mikrobov na telefonu, ki so si ga otroci ogledovali preko izdelanega preprostega modela mikroskopa, in predstavitev ter uporaba realnih pripomočkov za osebno higieno iz vsakdanjega življenja.

Tanja Šter

Vpliv raziskovalnega učenja na razvoj naravoslovnih postopkov predšolskih otrok

Diplomsko delo

Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, Predšolska vzgoja, 2022

Raziskovalno učenje pri otrocih spodbuja samostojno raziskovanje lastnih zamisli in iskanje odgovorov na vprašanja. Tako notranje motivira otroke, da sledijo svojim idejam, jih raziščejo ter ob tem pridobivajo bogate izkušnje. Namen diplomskega dela je bil preučiti vpliv raziskovalnega učenja pri naravoslovnih dejavnostih na razvoj opazovanja, primerjanja, sklepanja, napovedovanja, načrtovanja in raziskovanja pri predšolskih otrocih. V vrtcu smo s skupino 17 otrok, starih od 5 do 6 let, izve-

dli tri dejavnosti, ki so temeljile na raziskovalnem učenju. Pri prvi dejavnosti so otroci raziskovali mravlje, pri drugi deževnike in pri tretji paličnjake. Ob vseh dejavnostih smo spremljali ideje in razmišljanja otrok ter jih na koncu primerjali in ovrednotili. Ugotovili smo, da so otroci napredovali pri opazovanju, primerjanju in sklepanju. Na podlagi rezultatov smo potrdili pomembnost raziskovalnega učenja v predšolskem obdobju in njegov vpliv na razvoj naravoslovnih postopkov.

**“ Jaz in frendi
zadovoljni. Ti? ”**

T-2 naročniki so najbolj zadovoljni s svojim operaterjem.

*Raziskava: Episcenter, 2023, Pozicioniranje blagovne znamke T-2

Gabrijel Stupica: Avtoportret s hčerko, 1956

olje/platno, les, 161 x 99 cm

Zbirka Moderne galerije, Ljubljana

Foto: Dejan Habicht, Matija Pavlovec / Z dovoljenjem Moderne galerije, Ljubljana